

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 11

НОВЕМБАР 1955

ГОДИНА VII

Потпуковник **БОГОЉУБ ЂОРЂЕВИЋ**

БИОЛОШКО ОРУЖЈЕ

Под биолошким оружјем, у савременом значењу те речи, подразумевају се сва она средства (биолошки агенси¹) помоћу којих се на вештачки начин могу изазвати епидемије разних људских, животињских и бильних заразних болести са циљем да се нанесу масовни губици непријатељским трупама или становништу у позадини, да се подрије економска моћ непријатеља (уништавањем сточног фонда и основних пољопривредних усева) и пољуља његово морално стање и воља за даљим отпором. Аналогно томе, под биолошким ратом подразумевамо рат у коме долази до примене биолошког оружја од стране једне или обеју зараћених страна²).

Замисао о уништењу непријатеља вештачким изазивањем заразних болести у његовим редовима веома је стара. Она је настала као резултат човекове тежње да у циљу победе над непријатељем примени ефикаснија средства од оних која су дотада постојала, користећи се богатим искуством у погледу тешких последица разних епидемија, које су спонтано настајале и харале још у најдавнијој прошлости. Сазнање да су многе војске у прошлости страдале од природно насталих заразних болести и да су ратни услови, сами по себи, веома повољни за појаву и развој бројних епидемија, учврстило је човеково уверење да би вештачка примена проузроковача заразних болести у ратним условима била веома целисходна. И, заиста, историја ратова забележила је прве случајеве вештачког заражавања непријатеља врло рано (кугом и губом). Истина, у та давна времена нису постојала никаква по-

¹) Узрочници заразе.

²) У суштини појам „биолошки рат“ је шири, јер се он, као што ћемо касније видети, може водити и за време мира — у оквиру припрема за претстојећи рат. С друге стране, неправилно је један рат називати биолошким, ако му опсег стварне примене биолошких средстава не даје довољно јако специфично обележје. Иначе, термин „биолошки рат“ уобичајен је као и слични термини: хемиски рат, атомски рат, метеоролошки рат, који се употребљавају за означавање ратне примене средстава за масовно уништавање.

себна средства за вођење биолошког рата, већ се практиковало просто убацивање заражених људи и животиња (или њихових остатака) у непријатељски табор, али је и то знатно доприносило слабљењу војне моћи непријатеља и његовом слому.

Овај првобитни метод заражавања непријатеља задржао се у ратној пракси веома дуго³⁾ — све док га напредак модерне науке, специјално бактериологије, није потиснуо неупоредиво савршенијим средствима и методама. Но, и у том облику јасно је изражена битна карактеристика сваког биолошког рата која важи у потпуности и за биолошки рат у савременом смислу те речи, наиме, *намерна употреба проузроковача заразних болести ради вештачког изазивања епидемија у непријатељским редовима*. Једина разлика између биолошког рата у прошлости и његових савремених облика очигледно је само у средствима за његово вођење, тј. у биолошком оружју.

Напредак науке, нарочито у току прошлог и нашег столећа, ставио је на расположење поборницима биолошког рата бројна средства за његово вођење. Заражене људе и стоку, односно њихове лешеве, заменили су вештачки добијени проузроковачи многих опаких зараза: *бактерије, вируси, рикеције, протозое и њихови токсини*⁴⁾. Али се при изналажењу биолошких агенса није мислило само на човека и његово непосредно уништење, јер то, као што ћемо касније видети, није увек ни могуће, него је биолошки рат пренет и на животињски и биљни свет. Проналаском вештачки добијених проузроковача разних биљних и животињских зараза створене су могућности за харање у области пољопривреде и сточног фонда непријатеља, а самим тим и за посредни утицај на његову војну моћ уопште. А тај утицај није мали, јер се остварује путем изазивања глади и смањења могућности за прехрану војске и становништва дате земље. Говећа куга, на пример, која, и под природним условима, проузрокује смртност од око 90%, може изазвати огромне губитке у стоци, а тиме и изванредне тешкоће у снабдевању трупа и становништва месом, млеком и млечним производима, а исто тако и у обезбеђењу одговарајућих индустрија (пре

³⁾ У XIV веку Татари су га примењивали при опсади градова, а у новијој историји га сусрећемо као тактичку замку при повлачењу (на пример: епидемија колере у редовима српске војске, коју су изазвали Бугари остављајући своје болеснике приликом повлачења после изгубљене Брегалничке битке).

⁴⁾ *Бактерије* су веома ситни једноћелични организми, којих има свуда, а размножавају се дељењем на двоје. По облику могу бити у виду штапића, запета или лоптасте. Аутоτροφне бактерије живе на неорганским, паразитне на живим органским и сапрофитне на мртвим органским материјама.

Вируси су веома сићушне клице, невидљиве ни помоћу обичних микроскопа. Живе искључиво на живим ћелијама организма. Природа им још увек није довољно испитана.

Рикеције такође живе само на живим ћелијама. И оне нису довољно испитане, али се сматрају као прелазни облик између бактерија и вируса. Болести које оне изазивају преносе се преко инсеката.

Протозое су једноћелични организми са једром и високо специјализованом протоплазмом.

Токсини су отрови које излучују неке бактерије. Извесни токсини су јачи од свих досада познатих бојних отрова.

свега кожне и прехранбене) нужним сировинама. Сличне последице настале би и ширењем вештачки изазваних биљних зараза (на житарицама, пиринчу, кромпиру и сл.), запрашивањем биља материјама која га уништавају или применом т.зв. синтетичких хормона, који онемогућавају рашћење усева или га пак толико поспешују да биљка (на пример, кромпир), услед веома брзог раста, не заметне плод и пропадне. Тесна зависност војне моћи једне земље од њене економске моћи учинила је да су биолошки напади у области биљног и животињског света постали исто тако опасни као и непосредни напади на људе.

Но, развој биолошког оружја није ишао само у изнетом смислу. Последњих неколико деценија учињено је много и у погледу технике и метода ратне употребе биолошких агенса, у погледу изналажења заједничких зараза за људе и животиње (од којих се очекују највећи резултати), у погледу одгајивања јако заразних клица и клица отпорних према антибиотицима⁵⁾, итд. Доста је учињено и на повезивању примене биолошких средстава са хемиским, а у последње време и атомским средствима, која, услед разних специфичних озледа људског организма (повреде слузокожа и плућа бојним отровима, опекотине и дејство гама зрака код нуклеарног оружја), стварају повољне услове за дејство биолошких агенса, јер смањују отпорност, односно повећавају пријемчивост нападнутих организама.

Тако је биолошко оружје постало типично оружје за масовно уништавање и пустошење, а евентуална његова примена деценијама већ изазива оправдано страховање човечанства. Према неким писцима, ово је оружје опасније и од атомског и мада је у то тешко веровати (ако се имају у виду неке његове слабости, о чему ће касније бити речи), остаје неоспорна чињеница да биолошко оружје заузима веома значајно место међу оружјем за масовно уништавање. Довољну потврду за ово дају нам чак и епидемије које су у давној или блиској прошлости настајале и харале неизазване од непријатеља. Такву потврду имамо и у чињеници што ратни услови (услед великих разарања, слабих услова за становање и одржавање општехигијенских мера, великих борбених и радних напора, нередовне или смањене исхране, итд.) стварају погодно тле за ширење многих болести, тако да су последице тих епидемија увек веће у рату него у миру. И, управо због тога, као и због чињенице што је биолошко оружје у својој суштини нехумано (мада се о овоме данас не води много рачуна), револт човечанства против његове ратне примене дошао је врло рано. Први међународни конгрес на коме је расправљано о биолошком оружју одржан је већ 1864 године у Брислу. На њему је, као и на каснијим конгресима у Сент Петербургу (1868) и Оксфорду (1880), биолошко оружје окарактерисано само као средство које повећава људске патње. Нешто касније, у Хајеу, постављен је отворен захтев да се зарађеним странама не дозволи неограничен избор средстава за уништење непријатеља. Слични захтеви понављани су и на каснијим бројним кон-

⁵⁾ Пеницилин, стрептомицин и други.

гресима и конференцијама, али је питање забране биолошког рата остало и даље отворено. Тек 1925 године у Женеви је коначно дошло до забране употребе биолошког оружја (допуном Вашингтонских одлука из 1924 г.). Међутим, многе од присутних држава (међу њима и Јапан) нису потписале донети Женевски протокол, а неке га ни до данас нису ратификовале (на пример САД), што је од самог почетка умањило вредност овога документа.

Непостојање ефикасних међународних инструмената о забрани биолошког оружја свакако је допринело интензивном раду на његовом испитивању, усавршавању и производњи. Активност у овом погледу испољиле су чак и земље — потписнице поменутог Женевског протокола, а нарочито велике силе. Немци су, на пример, вршили опсежна испитивања са изазивачима црног пришта, туларемије, папагајске и неких других болести. Јапан је такође интензивно радио на припреми за биолошки рат и чак је био оптужен за примену куте у Кини. За Енглеску се тврдило да је спремала велике залихе проузроковача туларемије, а за СССР да није заостајао у овом погледу. Но, највећу активност на подручју биолошког оружја изгледа да су испољили Американци, који су почев од 1941 године ангажовали за ту сврху једну посебну организацију („Служба за ратна истраживања“), која је касније прикључена хемиској служби и добила један специјални центар за проучавање проблема биолошког рата, у коме су испитани проузроковачи бројних епидемија, као и методи за њихово преношење.

Последњих неколико година проблем биолошког рата поново је оживео. Томе је, бесумње, много допринео Корејски рат, у коме су, као што је познато, кинеско-севернокорејске снаге оптужиле Уједињену команду (уствари САД) да се служи и биолошким средствима. Но, највећи потстрек оживљавању активности у вези са биолошким оружјем дала је, бесумње, политика хладног рата, у којој средства за масовно уништавање играју прворазредну улогу. У оквиру ове политике, биолошком оружју лако је пронађено право место: уврштено је између атомског и хемиског оружја, што у потпуности одговара његовој правој вредности (у блоковској стратегији и теоријама о т.зв. интерконтиненталном рату), а случајно и његовом абецедном реду у познатом АБЦ тројству⁶⁾. Данас се биолошком оружју у многим земљама придаје готово исти значај као и атомском, односно хемиском оружју, па се и о њиховој студији и развоју најчешће старају јединствени војни органи (на пример, „АБЦ — комитети“ у земљама-чланицама НАТО-а). Такав значај биолошком оружју даје се и у странијој војној литератури, која му такође посвећује значајну пажњу. Протагонисти биолошког рата сада су у повољнијем положају него икада раније, јер имају у рукама доста јаке аргументе. Наиме, ако се питању примене атомског оружја у евентуалном новом рату прилази као свршеној чињеници (мада је оно понајмање хумано) и ако оно све више постаје основа „одбранбене“ моћи земаља које тим оружјем распо-

⁶⁾ АБЦ оружје = атомско, биолошко и хемиско оружје.

лажу, зашто онда најозбиљније не рачунати и са биолошким оружјем, које је такође веома опасно, а неупоредиво јевтиније, тим пре што за његову примену и дејство баш атомско оружје ствара врло повољне услове. Према томе, мора се признати да ова аргументација није без основа.

*

У поређењу с другим оружјем, биолошко оружје одликује се многим особеностима, од којих ћу навести само најважније.

Пре свега, то је минијатурно оружје, јер се и најопасније количине бактерија и других биолошких агенса изражавају у грамовима или кубним сантиметрима. То је једино оружје за које не претставља неки нарочити проблем ускладиштење произведених залиха. Насупрот томе, поље његовог дејства, под повољним условима, може достићи размере које се за остала оружја (па и за атомско) не могу ни замислити. Ово, међутим, не значи да се и све врсте примене биолошког оружја могу остварити минималним количинама агенса, јер је њихово растурање и пропадање код појединих врста напада прилично велико.

Биолошко оружје је једно од најјевтинијих оружја. За његову производњу није потребна никаква посебна индустрија, пошто се биолошки агенси (и у највећим количинама) могу добијати лабораториским путем. Нису потребне чак ни специјално грађене лабораторије, јер се производња агенса може вршити и са постојећим кадровима у многим мирнодопским установама скоро без икаквих допунских инсталација (медицински, ветеринарски, хигијенски и ботанички институти, заводи за производњу цеписа и антибиотика, разне болничке и друге лабораторије, итд.). Хранљиве подлоге за одгајивање биолошких агенса такође нису скупе, а оне скупље могу се замењивати јевтинијима.

Присуство биолошких агенса тешко се може открити за време инкубационог периода болести и најчешће се установљава појавом првих случајева обољења. Велики напори да се конструишу погодни детектори за тренутну индикацију и идентификацију биолошких агенса у пољским условима досада нису дали задовољавајуће резултате. Додуше, уобичајени методи идентификације агенса у води и ваздуху знатно су усавршени (време идентификације заразних клица сведено је на око 4 дана), но то још увек нису резултати какви су пожељни и какве дају, на пример, детектори за бојне отрове и радиоактивност⁷⁾. Према томе, спора детекција биолошких агенса даје био-

⁷⁾ Тек недавно дневна штампа објавила је вест да је у Америци, најзад, конструисан један детектор за брзо откривање заразних клица у ваздуху, но о његовој стварној вредности засада нема никаквих података.

Идентификација заразних клица у води сведена је, према подацима из литературе, на око 36 до 15 часова, али се са овим временом још увек не може поуздано рачунати, јер одговарајуће методе нису довољно познате, па, следствено томе, нису ни уведене у неку ширу примену.

лошком оружју посебну вредност, а противбиолошкој заштити онемогућава брзо ступање у акцију.

Благодарећи непостојању детектора за брзо утврђивање биолошких напада, а нарочито благодарећи погодности самих биолошких агенса за масовну примену путем диверзија, биолошки рат се може водити и за време мира. При томе је тешко утврдити ко је стварни агресор, јер то може бити како суседна, тако и најудаљенија земља. Због ове особине досада су се сви биолошки напади у миру, па чак и они у рату, могли само приписивати овој или оној земљи, али је стварну одговорност и кривицу било тешко доказати (сем у случајевима када је непријатељ, напуштајући извесну територију, остављао заражене људе и животиње).

Биолошко оружје, слично бојним отровима, омогућава многа изненађења, тако да нападнута страна никада не може бити довољно сигурна шта јој све може донети биолошка активност непријатеља. Нападач се може појавити и са проузроковачима који су учињени отпорнијим према познатим антибиотицима и другим средствима за сузбијање зараза, затим са проузроковачима чија је заразност много-струко повећана (што може дати знатно дручкији ток изазваним епидемијама) или пак са дотада непознатим проузроковачима (што би противбиолошку заштиту ставило пред бројне потешкоће, нарочито у погледу времена за припрему и примену одговарајућих против-средстава).

Биолошко оружје може се примењивати разним средствима и на разне начине, али се о њиховој правој вредности и ефикасности, због несигурних података, не може судити довољно поуздано. У стручној литератури наводе се као највероватнији ови начини биолошких напада:

а) *Помоћу специјалних авионских прибора*, из којих се изнад циља (насеља, фабрика, фарми, важних пољопривредних рејона, итд.) распршују заразне клице, хормони или инфицирани материјали у виду прашине, у сувом стању или заједно са течностима, односно у виду вештачке магле, стварајући при томе фине капљице — аерозоле. И у једном и у другом случају заразне честице, слично као при задимљавању из авионских димних прибора, постепено падају ка земљи, лебдећи дуго у ваздуху, тако да заражавање људи и животиња настаје углавном удисањем лебдећих честица, а заражавања биља непосредним падом заразног материјала по нападнутом рејону. Иако при томе настаје знатно растурање заразног материјала намењеног за људе и животиње, ипак се овом виду биолошког напада у стручној литератури придаје највећи значај.

Из авиона се могу пуштати и заражени инсекти (ваши, буве, комарци, скакавци, муве), а помоћу извесних справа (нарочите кутије са падобранима) — чак и заражени пацови. И овој јединственој врсти напада такође се придаје доста велики значај.

б) *Путем експлозивних средстава* као што су дириговани пројектили, авионске бомбе, торпеда и артиљериска зрна. Помоћу њих

се могу употребити само агенси, који су отпорни на притисак и температуру. Заразни материјал обично је у стакленим ампулама из којих се ослобађа под притиском експлозије. С обзиром на мали домет артиљерије, артиљериским биолошким зрнима придаје се најмањи значај.

в) *Путем диверзија*. За ову сврху биолошки агенси могу се припремити у разноврсним малим ручним посудама и пуштати из њих разним начинима. За напад овим путем долази у обзир: убацивање заразних проузроковача у мобилизациске центре, рејоне концентрације трупа, фабричке и друге радне колективе, институте, школе, касарне, логоре, јавне сале и уопште у установе где се окупљају веће групе људи, итд., затим у сточне фарме, приватна домаћинства, кланице и предузећа прехранбене индустрије, у кухиње и готова јела намењена високим војним и државним руководиоцима или стручњацима, у изворе, бунаре, водовдне инсталације, цистерне, појилишта и сл. Путем диверзија могуће је чак и заражавање усева. Разумљиво је што се и овим врстама напада придаје велики значај, јер су у питању веома бројни и разноврсни циљеви, а и сами биолошки агенси су погодни за примену путем диверзија.

Поље дејства биолошког оружја није ограничено. Примарно погођени рејони (односно људи, животиње и биље у њима) претстављају жаришта нових (секундарних) инфекција за суседне групације људи, животиња и биља, осетљивих на дату болест. Истина, код примарно погођених циљева долази до највеће смртности, али и секундарне последице изазваних епидемија често могу бити веома тешке. Ову особину, која биолошком оружју такође даје посебну вредност, нема ни једно друго оружје, па чак ни бојни отрови.

Примена биолошког оружја, за разлику од свих осталих оружја, па и од бојних отрова, не даје тренутне резултате, јер свака зараза има свој инкубациони период, који се креће од неколико дана до неколико недеља. Додуше, науци је пошло за руком да вештачким путем знатно скрати инкубациони период извесних болести, но он у целини није савладан. Зато је примена биолошког оружја најцелисходнија у оквиру ширих планова за уништење непријатеља. У домену тактике, која тражи брзе и ефикасне резултате, биолошко оружје не може се користити у свакој прилици. То је отежано и због његовог ретроактивног дејства (дејства уназад — ка самом нападачу).

Биолошко оружје по својим особинама и начину дејства ниуколико не утиче на промену физиономије класичног боја. Оно не може заменити ни класично, нити ма које друго оружје. Пошто се само њиме рат не може ни водити ни добити, оно, уствари, претставља помоћно-допунско оружје. Његове изванредне вредности могу самостално доћи до изражаја само у припреми за отворени рат (тј. у мирно доба), а у рату — једино уз остала оружја (класична, атомска, хемиска).

Ретроактивно дејство биолошког оружја знатно умањује његову вредност на фронту, нарочито у домену тактике. Ово дејство

отежава примену биолошких агенса у појединим видовима борбе, нарочито у офанзивним операцијама и, у најбољем случају, захтева да и сам нападач претходно предузме нужне мере за вештачко имунизација својих трупа. Због ове особине биолошко оружје је најпогодније за примену у дубљој позадини непријатеља, тј. за посредни утицај на исход борби на фронту. С обзиром на то, биолошко оружје је опасније за позадину једне земље, тако да се и цивилној одбрани, с гледишта противбиолошке заштите, намећу знатно озбиљнији задаци.

Пошто се једном изазване епидемије не могу контролисати у погледу даљег развоја, то се и њихове последице могу продужити дуже но што је пожељно (и тиме негативно утицати на развој планираних операција кроз дату зону), па чак трајати и по прекиду непријатељстава.

Успех биолошких напада знатно зависи од имунитета непријатеља према појединим болестима. Међутим, недостатак природног имунитета према неким болестима данас се може релативно лако надокнадити вештачким путем (помоћу разних цеписа). Сем тога, многе опасне ратне заразе не могу се по жељи агресора понављати против истих циљева, јер ови, након првог заражавања неким болестима (пошто их прележе), стичу имунитет који може бити прилично дуг, па чак и трајан.

На стварање вештачких епидемија утичу и многи други услови, као што су: метеоролошке прилике и годишње доба, услови становања, култура и одржавање хигијенских мера у редовима нападнутих трупа или становништва, исхрана, физичко стање нападнутих људи и стоке, психичко стање људи, пол, старост, итд. Додуше, неки од изнетих услова могу погодовати биолошким нападима (на пример: слаба и нередовна исхрана, велика замореност, неодржавање хигијене, лоши услови становања), али они исто тако могу постати и стуб противбиолошке заштите ако се ставе у њену службу. Утицај метеоролошких прилика на примену биолошког оружја испољава се углавном у томе што се извесни агенси, после примене, услед утицаја сунчане светлости, мразева и сл., не могу одржати за потребно време, или, пак, што владајуће годишње доба не ствара повољне услове за развој појединих сезонских болести. Пошто је дејство извесних болести везано углавном за одређени узраст (дечје болести, болести старијих људи), природно је што неке од њих не могу дати потребне резултате против најважнијих — средњих годишта. Сличан је и утицај пола, јер су људи и жене такође неједнако осетљиви према појединим болестима.

Да би се изнете позитивне особине биолошког оружја максимално искористиле, а негативне колико год је могуће отклониле, агенси треба да буду: јевтини, да се лако производе, чувају и примењују; да су високо заразни, по могућству знатно заразнији него под природним условима настајања (тј. да су хипервирулентни) и да су способни да и у мањим количинама сигурно доводе до одговарајућих

обољења; да се лако шире, односно да су способни за брзо изазивање т.зв. „експлозивних епидемија“, а не само појединачних случајева обољења; да по могућности изазивају болести и људи и животиња, односно да истовремено изазивају обољења више биљних врста; да се што теже откривају и идентификују; да максимално компликују лечење и сузбијање зараза које проузрокују; да су што отпорнији према антибиотицима (пеницилин, стрептомицин и др.) и сулфамидима (сулфатиазол, сулфадиазин, сулфагванидин и др.), који имају највећи значај у борби са проузроковачима зараза, а исто тако да су отпорни према светлости, разним временским утицајима и притиску (овај последњи фактор — отпорност на притисак — има посебан значај, јер од њега зависи да ли ће се један проузроковач моћи употребити путем експлозивних средстава); и, најзад, да нападнута страна, по могућству, не располаже средствима за заштиту, лечење и сузбијање зараза које дати проузроковачи изазивају (овај услов је тешко остварити, али није немогуће).

Нема сумње да је напред изнете захтеве тешко остварити код свих биолошких агенса који се предвиђају за вођење биолошког рата. Та околност је повољна за противбиолошку заштиту, јер заједно са изнетим слабостима биолошког оружја и изванредним напретком савремене медицине, ветерине и агрономије пружа солидну основу за организацију успешне противбиолошке заштите у свакој земљи која том проблему посвећује довољну пажњу.

*

Изнети развој и напредак биолошког оружја настао је као резултат изопачења и злоупотребе гигантског напретка и улоге хуманих наука, позваних да проналазе средства и методе за сузбијање и лечење људских, животињских и биљних заразних болести. То је омогућило биолошком оружју да се, и поред многих слабости, развије у једно од најопаснијих средстава за масовно уништавање. Али, у интересу противбиолошке заштите, треба истаћи да је напредак наведених наука исто тако — чак и у знатно већој мери — погодовао и даљем развоју средстава за сузбијање и лечење заразних болести. Појава разних инсектицида, антибиотика, сулфамида, бројних цеписа и разноврсних лекова најбоље говори о томе. Ако још узмемо у обзир да су методи сузбијања и лечења многих заразних болести већ довољно усавршени, тако да је опитима могуће установити дејство проузроковача који се могу појавити у вирулентнијем облику од природног, а самим тим припремити и одговарајућа противсредства, као и да развој средстава

за детекцију и идентификацију биолошких агенса у пољским условима све више напредује, онда је јасно да данас постоје солидни материјални услови за организацију противбиолошке заштите на савременим основама.

Мора се, међутим, имати у виду да су за успешну противбиолошку заштиту, сем изнетих услова, потребни још и многи други. Пре свега, служба противбиолошке заштите мора бити темељито организована како у Армији, тако и у оквиру Цивилне одбране. Исто тако, за њу се морају ангажовати све заинтересоване војне и цивилне службе (санитетска, ветеринарска, хемиска, фитопатолошка, итд.) са свим установама које могу и треба да раде на проблемима заштите (разни институти, факултети, лабораторије, фитопатолошке станице, и сл.). Треба интензивно радити на припреми средстава за индивидуалну и скупну заштиту, на подизању културе и свести народа и припадника армије о потреби одржавања општехигијенских мера (које имају највећи значај са гледишта противбиолошке заштите), на јачању дисциплине у погледу употребе сумњиве воде, хране и других предмета, а исто тако и у погледу мешања са становништвом за које се сумња да у њему владају заразна обољења, затим на редовној примени средстава за дезинфекцију и дезинсекцију, на пријављивању насталих обољења без обзира на њихово порекло, итд.

Ветеринарска служба и агроустанове такође стоје пред нарочито озбиљним задацима, јер још увек не постоје довољно ефикасна дезинфекциона средства и средства за цељење стоке, нити довољно испитана средства против штетних синтетичних хормона, тако да им у систему противбиолошке заштите треба посветити посебну пажњу.

НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ И НЕКА ПИТАЊА КОМАНДОВАЊА

Развој вештине командовања показује да су појаве нових средстава за вођење рата увек и неминовно доводиле до промена у организацији и примени самог командовања. То треба имати у виду при оцени новопојављених гледишта о потреби модификације садашњег система командовања у циљу његовог прилагођавања вероватним околностима у атомском рату. Познато је да у решавању проблема командовања увек треба полазити од изучавања ратних средстава и услова под којима ће се највероватније изводити борбена дејства. Аналогно томе, и овај би чланак могао почети детаљним изношењем карактеристика новог наоружања и евентуалних будућих дејстава, али је о томе већ доста писано у часопису, те ће се овде указати само на извесне чиниоце који стоје у вези са покренути проблемом.

Моменти које треба имати у виду. Појава нуклеарног оружја и његова примена унеће свакако још више динамичности у борбена дејства. Зато ће се она у атомском рату одликовати честим и брзим променама ситуације, далеко бржим и чешћим од оних на које се указивало на основу искуства из Другог светског рата. Поред тога, при примени нуклеарног оружја чешће ће се испољавати и различита изненађења. Она ће долазити као природна последица командантове немоћи да унапред предвиди резултате обостраних ватрених дејстава са оноликом тачношћу са коликом је то могао пре појаве овог оружја.

Раније се дешавало да су уништавани делови борбених поредака, па и читаве јединице, али је то бивао релативно дуг процес и обично је остало доста времена за интервенцију и уклањање опасности уништења или, у најгорем случају, за спровођење психолошких припрема за подношење жртава. Убудуће, ствари ће стајати свакако друкчије, пошто ће се сам акт уништења нуклеарном експлозијом одиграти често у времену од само неколико секунди.

Раније су делови подршке и делови намењени за утицање на ток битке нормално били изван опасности да буду брзо уништени, док ће убудуће они бити један од првих циљева нуклеарног оружја. Некада су штабови и центри веза могли бити редовно изложени дејству непријатеља, али се ретко дешавало да су изненадно и једновремено уништавани. При дејству нуклеарног оружја, ако би се остало при досадашњем начину организације командовања, они би били изложени опасности од брзог и једновременог уништења, што би до-

водило до тога да јединице у најтежим моментима остану без вођства, све док више команде не би са њима успоставиле везу и импровизовале командовање.

Из чињенице да ће се дејства одликовати наглим и честим променама у ситуацији, може се извући закључак да ће се од команданта и његових органа управљања захтевати висока способност за брзу процену ситуације и доношење одлуке и такво обављање послова које обезбеђује извршење одлуке у најкраће могућем времену. То уједно указује и на неопходност припрема за такав рад. Нарочито ће бити потребно да се више времена посвети вежбању у припреми и провођењу одлука у процесу дејства, јер ће се и убудуће имати више времена за доношење почетних одлука за дејства него за доношење одлука у току њиховог трајања.

За постизање способности брзог одлучивања важна је студија вештине вођења трупа на бојном пољу, тј. студија тактике у целини. Али за брзо провођење одлука у живот, поред горњег, неопходна је још и упрошћена техника општења унутар команди и између њих. Планови ће при томе, бесумње, добити у свом значају. Овде се под плановима подразумева скуп докумената, брзо израђених и уметно коришћених. О оквиру таквих планова корисна иницијатива извршилаца претстављаће залог сигурности за извршавање командантове замисли, ради чега ти планови треба не само да омогућавају иницијативу већ и да потстичу на њу.

Искусства са РИ и вежби показују да правовремено утицање старешина и команди на ток збивања изостаје углавном због спорости обављања послова техничке природе. При томе се показало да се старешине, на основу расположивих података, релативно брзо одлучују шта ће и када предузети, али да, и поред тога, закашњавају радње потчињених им јединица. До тога, по мом мишљењу, долази у првом реду због тога што, услед нерешених кадровских и техничких питања, извештаји готово редовно закашњавају, обрада и достављање неопходних података траје сувише дуго, и што се израда и достављање докумената (који баш треба да обезбеде провођење одлука у дело) обавља врло споро. Чињенице говоре да сама вештина брзог одлучивања није довољна за правовремено утицање на ток дејстава. А треба уочити и то, да одлуке неће пасти у право време ако се правовремено не располаже нужним подацима и да је за брзо достављање одлука потчињенима нужно и брзо обављање послова као што су израда докумената и њихова предаја на надлежна места. Ако је за брзо дејство потребно брзо одлучивање, онда је за брзо и правовремено достављање заповести, наређења и сл. потчињенима неопходно хитно обављање послова, а тога нема без одговарајућих кадрова и савремених техничких средстава. У решавању ових проблема неопходно је имати у првом реду у виду вредност стенодактилографа и магнетофона. Без стенодактилографа не може бити ни говора о брзој изради докумената у штабовима, а магнетофон може да игра значајну улогу у регистровању дискусија и одлука у командама и њиховој тачној предаји на надлежна места.

У атомском рату основу вештине командовања претстављаће способност да се јединице сачувају од уништења пре њихове употребе. Зато ће бити неопходно да се до савршенства овлада техником организације и извођења кретања трупа уопште, а посебно на бојишту. Само солидном студијом проблема, дужим и целисходним вежбањима са трупом, моћи ће се у потребној мери овладати вештином заклањања, кретања и увођења јединица у борбу. Ту ће посебно место имати вежбања са циљем оспособљавања у руковању јединицама подршке, резервама и другим ешелонима у борби. Овакав се закључак неумољиво намеће када се узме у обзир да ће јединице подршке, резерве и други ешелони бити редовни циљеви напада непријатељског нуклеарног оружја. Не треба нарочито истицати да чак ни од добре замисли боја и његовог материјалног обезбеђења неће остати ништа ако непријатељ не буде осујећен у намери да нам уништи снаге распоређене у дубини.

Да би се обезбедило сигурно управљање јединицама на бојном пољу, треба већи значај придавати вези сигналима који треба да буду једноставни, кратки и лако разумљиви.

Ако би се остало при досадашњем начину организације командовања, онда би у случају дејства нуклеарним оружјем лако могло доћи до уништења целокупног система командовања дате инстанце, а тиме и до прекида у управљању јединицама. Ако је то тачно, а изгледа да јесте, онда смо присиљени да уносимо потребне измене у већ признати начин организације командовања на бојишту.

О досадашњој организацији командовања. Да видимо да ли садашња организација командовања пружа гаранцију за непрекидно управљање јединицама под предоченим околностима. Основна обележја досадашње организације командовања састоје се у овоме. Довођење јединица на бојно поље организује се са КМ, КО и КМ II дела команде. Дакле, тело које стоји на челу јединица дели се на три дела. Занемарујући извесне детаље, подела је оваква. На КО је командант са извесним бројем официра, обично са начелницима оперативног и обавештајног одељења (отсека) и начелником артиљерије (мада је овај на својој осматрачници, за ово разматрање то није од битног значаја, јер је он просторно мало удаљен), претставником авијације, командантом II ешелона, итд. Неки заступају гледиште да чак и заменик команданта за позадину треба да буде непрекидно уз њега на КО. На КМ је начелник штаба са непотпуним штабом. На КМ II дела команде налазе се органи команде позадине у целини и још неке установе које се обично тамо упућују. Овде треба додати још и то, да командант својом заповешћу одређује себи заменике на које преноси своја права у погледу вођења јединица у случају да он буде избачен из строја. Сходно горњој подели организују се и центри везе (ЦВ). Резервна средства везе обично су у рејону ЦВ на КМ. Наведени елементи командовања редовно се распоређују на правцу груписања главних снага. Због тога што је команда подељена на три међусобно одељена дела дало би се закључити да је оваква организација командовања применљива и у условима атомског рата. Па ипак, по мом

мишљењу није тако. Изнета подела команди у борби не пружа гаранције да ма који од овако издвојених делова може успешно управљати јединицама у борби без остала два дела. А ево зашто. Ако претпоставимо да II део команде буде уништен, онда настаје прекид у служби снабдевања без које се не може, јер ниједан од два преостала дела не може заменити овај уништени део. Лакши би био случај ако би био уништен један од она друга два дела. Али, командант није стално на КО. Могло би се десити да се КМ нађе под нуклеарном експлозијом баш када је командант на њему са свима оним официрима који су обично са њиме на КО. Тада би остао само II део команде, а он не може преузети даље управљање дејствима јединице. Замена у руковођењу, обезбеђивана само преко једног од непосредно потчињених команданата, пружа слабе гаранције за успешно извршење задатка. Раније, када се радило само о замени једног или неколико лица у команди, то није био тако велики проблем. Али, замена целе једне команде на овакав начин је проблематична. У условима када су погибије команди као целине били прави изузеци могла се загарантовати непрекидност вођења јединица одређивањем замена само командантима, без опасности, сем изузетних случајева, да ће се то негативније одразити на јединице или на извршење задатака. Међутим, у највероватнијим будућим условима биће неопходно да се траже сигурнија решења за замену, а тиме и за обезбеђење непрекидности командовања на бојном пољу.

Изложено распоређивање елемената командовања има слабости о којима би се морало водити рачуна чак и када се не би посебно узимало у обзир нуклеарно оружје. Издвајањем на осматрачници командант се лишава оне помоћи коју му иначе његов штаб треба да пружи. То је уочено, и зато се и стало на становиште да уз њега на КО треба да буду напред поменути лица, али су и она тада одвојена од својих најближих сарадника, те се тиме проблем само делимично ублажава. Жељено оживотворавање командантских одлука од стране штабова и сређивање података у њима, потребних командантима за доношење одлука, најчешће изостају у пракси, јер оскудно време и ограничене могућности средстава везе не обезбеђују потребну сарадњу. Распокожива средства везе и техника обавештавања НШ о намерама команданта и мерама које је он предузео обично не обезбеђују НШ да буде у курсу догађаја, те тако он и не може да пружи потребну помоћ своме команданту. Командант са своје осматрачнице, опет види премало од онога о чему све мора знати, и да би био о свему информисан неопходан му је гломазан апарат веза, што све претвара осматрачницу у један повећи центар за командовање. Још је важно истаћи и чињеницу да се однос између осматраног и неосматраног дела борбеног поретка утолико више повећава у корист овог последњег уколико је команда виша. Затим, на осматрачници се командант излаже опасности да исувише потпадне под утицај локалних збивања, а то га често може навести на погрешне закључке у процени ситуације. За свестрано и добро расуђивање, као што је познато, потребни су потпун увид и ток збивања и место на којем ће постојати

бар минимум могућности за неометан рад. Ниједан од та два услова команданту нису обезбеђени на осматрачници која је обично истакнута близу првих борбених линија. По свему судећи, претерује се и у оцени вредности командантовог утицања на ток битке, који произилази из места његове осматрачнице у оквиру борбеног поретка, а посебно када се уз то истиче т. зв. лични утицај команданта на потчињене. Јер, лични утицај на потчињене остаје скоро исти било да је командант на својој осматрачници било на командном месту. Он у оба случаја саобраћа са потчињеним преко средстава везе. Друго је питање личног утицаја команданта на потчињене који он врши својом појавом на критичном месту и у потребно време. Само за овакав утицај није неопходна осматрачница, него командант треба да дође код потчињеног на место где се овај налази у датој ситуацији. Вредност таквог утицаја је несумњиво велика, а то најбоље показују наша ратна искуства. Историски посматрано, питање истицања команданта напред у борбеном поретку, као што је познато, изгледа углавном овако. Када су се судари великих маса одигравали на малом простору, а тада командантима нису стајале на расположењу друге озбиљније могућности утицања на ток битке, они су се морали налазити на месту одакле су могли својом појавом и гласом утицати на ток догађаја, управљајући непосредно напорима својих јединица. Извршиоци су их тада обично могли и видети. Развојем ратних средстава еволуирала су и гледишта о њиховим местима у бици. Но, нека искуства — као, на пример, из Кумановске битке — сметала су да се ослободимо веровања у потребу истицања високих команданата у прву борбену линију. Данас су средства везе и средства за утицање на ток дејства на таквом степену да за присуством виших команданата у првој борбеној линији практично више нема потребе. Напротив, сложеност дејстава и борбеног механизма захтевају да се команданти тактичких здружених и виших јединица налазе дубље у позадини и толико обезбеђени да могу мирно расуђивати и управљати напорима својих јединица. Код нижих јединица је још увек обрнут случај и остаће и даље тако, јер су они команданти — командири који, у бу-квалном значењу речи, воде своје јединице у борби.

При површном разматрању стиче се утисак да КО треба истичати напред и у условима атомског рата. До тога се долази отуда што изгледа да су КО због своје истурености у повољном положају, пошто ће се циљеви за нуклеарна оружја претежно бирати у дубини противничког распореда. Па ипак, не мора увек да буде тако. Прво, досадашњи начин издавања људства за осматрачницу не доводи до такве поделе команде по којој је један део без другог могао сигурно управљати јединицом у дејству. Друго, постојање тако поседнутих осматрачница доводило би до тога да би непријатељ имао посебног разлога да употреби нуклеарно оружје на предње делове. Обично се узима да батаљон није рентабилан циљ, али ако се нађе осматрачница (на пример, команданта дивизије) истакнута напред и на правцу груписања главних снага (ту је, по досадашњем, аутоматски и осматрачница команданта пука), онда се он појављује као итекако рентабилан

циљ, пошто би једна експлозија захватила најмање један батаљон са ојачањима и делове двеју команди са средствима која се морају налазити уз њих.

Постављање КМ и КО на правцу груписања главних снага, а нарочито ако се КМ истурају јако напред и више њих на истом правцу, ствара велике незгоде. Тиме се открива распоред борбеног поретка, одузима простор неопходан за распоред јединица на томе правцу и даје могућност непријатељу да рационално искористи своја нуклеарна и друга оружја.

Све ово што је изнето указује да издвајање осматрачница на досадашњи начин не одговара, да се команде већих јединица не смеју, сем изузетних случајева, истицати напред и, најзад, да се КМ неће смети увек размештати на правцу груписања главних снага, јер се на тим правцима обично неће наћи довољно простора који би омогућавао такав размештај који искључује опасност од великих губитака.

Како обезбедити сигурно и непрекидно управљање јединицама у дејству. Овом је питању одувек придаван велики значај, а данас оно заслужује посебну пажњу због тога што ће модерни рат захтевати далеко већа психичка напрезања старешина и што ће у себи непрекидно крити опасност једновременог уништења појединих команди. Ради се о томе како треба под тим околностима обезбедити потребан одмор старешина, шта треба предузети да би се избегла опасност од једновременог уништења команди и на који начин треба обезбеђивати замену команди избачених из строја. У неопходност изналажења решења овога проблема нико озбиљан не сумња. Мишљења се разилазе само у погледу начина решења. По једном, требало би разматрати могућност образовања уиграних резервних штабова при командама, отприлике тако да команде корпуса имају по једну резервну команду пука, команде армија по једну резервну команду дивизије, а Врховна команда једну резервну команду корпуса. Овакве резервне команде користиле би се за привремену или трајну замену појединих команди, а и као оперативне команде у случајевима када би се образовала посебна тактичка или оперативна тела за извршење одређених задатака. По истом мишљењу не би требало избегавати досадашњи начин поделе команди у борби, тј. остаје се при томе да се као и досада издвајају КО, КМ и II део команде, стим да се ови елементи командовања размештајем и утврђивањем прилагођавају условима модерног рата.

По моме мишљењу, за обезбеђење сигурног и непрекидног управљања трупама у дејству било би најлогичније да се команде, када претстоје дејства, деле на два дела, стим да сваки од њих буде у стању да, по потреби, самостално руководи потчињеним јединицама. Та два дела команде могла би носити назив: „Прва командна група“ и „Друга командна група“. Свака од ових командних група (у даљем ћемо се служити тим називом) требало би да има све потребне органе од лица са правима команданта појединих јединица све до делова за обезбеђење, тј. све органе које има једна команда као целина. Овде се са разлогом може упитати: да ли се поделом једне команде могу

добити две командне групе приближно исте вредности и не намеће ли оваква подела потребу повећања формациског броја официра у командама? У суштини, оба се ова питања свode на питање да ли садашња формациска стања команди допуштају такву поделу. По моме мишљењу, она то допуштају. Једино треба обезбедити да свака команда има бар два лица која независно једно од другог пружају гаранције да вођење јединице неће ни у најтежим тренуцима доћи у питање. Зато у командама, поред команданта треба имати још по једно лице, по способности отприлике равно њему, и проблем је решен. Свеједно је да ли ће то лице бити у звању заменика команданта или начелника штаба. Формациски број официра у командама због овога не би требало повећавати, јер би се усавршавањем официра у обављању функционалних дужности, упрошћавањем организације сарадње у оквиру команди, унапређењем техничких послова (у смислу како је то напред истакнуто) и поделом рада између командних група (каква се у наставку излагања предлаже) постигло да би овакве групе могле успешно управљати јединицама. Мислим да би једино требало повећати број техничких кадрова.

На основу реченог о саставу командних група може се закључити да би отпала потреба уобичајеног одвајања II дела команде (позадински органи). Досадашња пракса у том погледу правдала се потребом да се II део команде нађе ближе установама и јединицама позадине и да на КМ буде само неопходно потребан број људства. Ово су, бесумње, озбиљни разлози, чију вредност треба да размотримо у светлу нових околности. Досадашњи II део команде вероватно се неће смети убудуће постављати близу складишта, радионица, возних паркова и слично, због пречника дејства нуклеарног оружја. Значи, имамо нов моменат који негира принцип да се буде ближе позадинским установама. А уколико II део команде ни досада није био сасвим примакнут горе поменутиим објектима, утолико се лакше може прихватити гледиште које се овде предлаже, наиме, да оперативни део позадине буде у саставу командних група. На тај би се начин постигла компактност командних група, а оперативни део позадине не би био изложен опасности да једновремено буде уништен. Ово би из више разлога било zgodније него да се команда позадине дели на два дела и да остаје одвојена од командних група. Разуме се да би позадинске установе, као што су: болнице, складишта, радионице и сл., остале и у томе случају везане за одговарајуће органе позадине, отприлике као и досада. Једино би, можда, наступиле промене утолико што би, евентуално, ове установе биле делимично на већем удаљењу од органа команде позадине.

Обе командне групе бирале би просторије за размештај на којима би могле да нађу максимум могућности за природну заштиту од нуклеарног оружја. А то су просторије на којима нема других делова поретка, на којима је лако изграђивати заклоне за смештај људства и средстава и обезбедити добро маскирање, бар до ступања у рад радиопредајника. Међусобна удаљеност група требала би да буде толика да је искључено њихово једновремено уништење. Тај се

минимум удаљења увек мора обезбедити, а даље од њега треба ићи кад год то допуштају остали услови.

У овоме би случају отпале КО, а остала би само КМ командних група на таквим удаљењима од јединица прве линије која би нудила максимум безбедности и најлакше управљање потчињеним јединицама. Тада би уместо КО имали осматрачнице органа за управу ватром и органа који би вршили осматрање бојишта непосредно за рачун команди које би их упућивале. Код јединица величине садашњег пука Прва командна група налазила би се толико истакнута у борби да може непосредно осматрати дејства, те би већ код тих јединица престајала даља потреба за КО. За команданте дивизија и виших јединица стајале би на расположењу покретне осматрачнице у оклопним возилима у којима би они по потреби могли излазити до првих линија у циљу осматрања одговарајућих дејстава.

Оваква организација командовања делимично би изменила и технику организације веза, јер би свака командна група имала свој ЦВ, а сви ти центри стајали би у међусобној вези. Везе од командних група водиле би потчињенима, претпостављенима и позадинским установама (болнице, складишта, итд.). Везе код најнижих јединица, чије се команде још деле на команде групе, организовале би се од обеју група са свима потчињенима и са обема групама претпостављене команде. На вишем нивоу организовале би се везе између командних група према потребама, а са позадинским установама посебно од сваке групе. Овакве би везе биле отприлике у складу са предложеном организацијом командовања. У дејству би начелно био само центар оне групе која у датом времену управља јединицом. Због захтева маскирања други центар се не би смео активирати без нарочите потребе, а и обострани радијосаобраћај међу групама исте јединице не би се смео одвијати.

Резервна средства везе не би требало држати ни на једном од наведених ЦВ, већ на неком другом месту, како би се избегло једновремено уништење и ЦВ и резервних средстава.

При оваквој организацији веза изгледа да би можда било потребно нешто више средстава везе. Но, највероватније је да би се добром економијом овакве везе могле организовати и досадашњим формацкиним стањем тих средстава. Уосталом, ово би могао бити предмет засебне студије.

О раду командних група. Рад групе која руководи дејствима јединице одговарао би досадашњем раду команде под адекватним околностима. Она би била обавезна да стално информисе групу у резерви о збивањима на бојишту и намерама свога старешине. Док обе групе постоје, па ма која управљала дејствима, одлучујућу би реч имао командант јединице, те би зато у најважнијим фазама операција јединицом нормално руководила командантова група. У групи која руководи, поједина лица би се на послу по потреби могла смењивати људством из групе у резерви. За поједине фазе операција руководство би могло да преузима и резервна група. Из овога се види

да до замене у руковођењу не мора да долази само у случајевима када је једна од група уништена, те због тога, поред осталог, група у резерви мора бити непрекидно у курсу збивања. На челу једне командне групе могао би бити командант, а на челу друге групе начелник штаба, односно заменик команданта. Лица која би стајала на челу командних група тесно би сарађивала у решавању свих проблема. На тај би начин и групе у резерви увек биле упознате са плановима дејства у почетним фазама и намерама и могућностима командовања у даљем процесу.

Познато је да јединице у рату најмање времена проводе у савим окршајима. А кроз то и треба гледати читав овај проблем, а напосе питања поделе послова између командних група и њихових смењивања у руковођењу. Промена улога код ових група вршила би се плански и у ситуацијама када је то најкорисније и најлакше изводљиво. Група из резерве нагло би преузимала команду само у случајевима када је група која је дотада руководила изненадно онеспособљена за рад. Разуме се да би било погрешно не замењивати правовремено групе на раду, када за то постоје објективни услови. Па и при садашњем начину организације командовања мора се имати у виду одмор, а тиме и замена људи на послу. Што досада у правилима тај моменат није био довољно истакнут, то је ван сваке сумње озбиљан пропуст.

Командна група у резерви била би дужна да непрекидно прати ток збивања и да обавезно обавља извесне послове чиме би руководећој групи олакшала рад. Тако би, на пример, резервна група могла да ради на решавању организациских питања, спремању и одашиљању разних извештаја, сређивању искустава, организовању нових положаја, планирању и руковођењу изградњом и оправком разних објеката, припремом премештања и другим пословима. Када група у резерви не би узимала део послова на себе, онда се оваква подела команди збиља не би могла замислити без знатног повећања формациског броја људи у њима.

Потпуковник **КАМЕНКО АЛЕКСИЋ**

НЕКА ПИТАЊА У ВЕЗИ СА НОЋНИМ ДЕЈСТВИМА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Ноћна борбена дејства, која су у току Другог светског рата тако широко примењивана, не претстављају сама по себи неки нов и досада непознат борбени поступак. Борбе ноћу познате су од најранијих времена и могло би се слободно рећи да су старе исто толико колико и сам рат, или бар толико колико је старо ратно лукавство или тежња да се противник изненади. Међутим, оно што је данас — на темељу искустава из Другог светског рата — ново и значајно, то су улога и важност који ноћна борбена дејства могу имати у савременим условима.

За раније историске периоде било је карактеристично да су се ноћна борбена дејства избегавала, иако је и тада било доста случајева успешно изведених ноћних напада. Пре свега, готово до почетка Другог светског рата постојала су гледишта да је ноћ „од природе створена за одмор“, и да се због тога борбене радње могу предузимати ноћу само изузетно. Касније, углавном све до Наполеонових ратова (нарочито док су постојале најамничке војске) када је сваки старешина тежио да своју јединицу има на оку, јер није било поверења у војнике, било је веома ризично упуштање у ноћну борбу. Када је увођењем и усавршавањем ватреног оружја, ватра постала главни елемент борбе, за њено успешно остварење било је потребно видно време. Најзад, до појаве авијације, могле су се све тактичке радње обављати у свако доба, јер је све оно што непријатељ није могао да види са земље остајало за њега скривено и по ноћи, и по дану.

Тек после Бурског (1899 — 1902) и Руско-јапанског (1904 — 1905) рата, у којима су шире примењена ноћна дејства, почео је у Европи да оживљава интерес за ноћне борбе. И убрзо, а нарочито у годинама које су непосредно претходиле Првом светском рату, почиње у свима великим европским војскама да се спроводи интензивнија обука у том смислу. У Првом светском рату, благодарећи развоју ратне технике, а нарочито појави авијације, ноћ се почела користити како за борбу, тако и за очување тајности разних покрета у позадини (маршеви, прегруписавања, дотур, евакуација, итд.). Овоме су допринеле убитачна моћ ватре (нарочито аутоматског наоружања) и тежња за стварањем изненађења, које је у условима рововске војне и непрекидних фронтва иначе било тешко постићи.

У периоду између два светска рата вршено је уопштавање ових искустава, али како су она била заснована на пракси рововске војне, то се и даље сматрало да ће ноћна дејства убудуће имати углавном локални карактер и да неће изаћи из тактичких оквира, док се могућност ангажовања крупнијих јединица у ноћним дејствима сматрала само изузетном. Оваква гледишта су преовлађивала све до почетка Другог светског рата. Међутим, сам његов почетак показао је да су и норме и схватања, изграђена на бази искустава из рововске војне, потпуно застарели. При нападу на Пољску, немачке моторизоване и оклопне дивизије, подржане снажним ваздухопловством, настављале су своја наступања и по паду мрака. Велики бочни маневар крупних моторизованих снага против Варшаве и наступање немачке XIV армије у Галицију разбили су пољску одбрану и спречили је да се у току ноћи реорганизује и среди. Немачке дивизије су обично ноћу пролазиле кроз слабије поседнуте међупросторе непријатељског распореда и већ следећег јутра налазиле су се у дубокој позадини збуњеног противника. Сличан поступак Немци су поновили и 1940 г. на Западу, у рату против Француске. У зимској офанзиви пред Москвом 1941—1942 г. Руси су на фронту немачке IV армије извршили низ ноћних напада крупнијим снагама и у овим нападима имали знатног успеха. Једном речју, уколико се рат настављао утолико су ноћна дејства налазила све ширу примену. У ноћни напад нису више упућиване само дивизије и корпуси, већ и читаве армије, да би на крају рата, у завршном јуришцу на Берлин, у ноћни напад кренуле и читаве групе армија (Први белоруски и Први украјински фронт).

Посебан значај имала су ноћна дејства у нашем Народноослободилачком рату. Наиме, познато је да је огромна већина наших активних дејстава, — нарочито напади на непријатељска упоришта, насељена места, бункере, објекте на комуникацијама, као и препади, пробоји из окружења, форсирања река, заседе, итд., — вршена углавном ноћу.

У ратовима који су донедавно вођени (Кореја, Индокина) поново је потврђен значај ноћних борби. У Кореји су Кинези и Севернокорејци редовно вршили ноћне нападе да би ноћу повратили оно што су током дана изгубили услед техничке надмоћности противника. Тиме су они — по мишљењу неких писаца¹⁾ — покушавали да парирају надмоћност непријатеља у ваздуху.

Овако широкој примени ноћних дејстава у савременим условима много су допринели: развитак авијације — услед чега је дневне покрете и маневре било тешко прикрити; појачано ватрено дејство — због чега су се повећали губици у дневним борбама; тежња за постизањем изненађења — које је дању, услед усавршености средстава за извиђање и осматрање, тешко постићи; тежња да се ноћним дејством парира непријатељска бројна и техничка надмоћност; развој техничких средстава која олакшавају дејства ноћу, итд. Ови, као и други

¹⁾ А. Seaton, Technique of Night Fighting, *Military Review*, јануар 1954.

моменти учинили су да је ноћни напад у Другом светском рату, као и у борбама у Кореји и Индокини, постао мање-више редован облик дејства.

Несумњиво је да и у будућем рату можемо очекивати најшире коришћење ноћи за извођење свих тактичких радњи, на сваком земљишту, у свако доба године и при свим атмосферским условима. Овакав закључак, поред наведених разлога, намеће и даљи развој техничких средстава — која имају за циљ да олакшају услове за ноћна дејства и да их што више приближе условима за дневна дејства — као и карактер савремених бојева и битака, који ће се вероватно одвијати на великом пространству и трајати непрекидно по неколико дана и ноћи. Несумњиво је да ће и у евентуалном будућем рату нападач тежити да своја започета дејства ноћу не прекида, да противнику онемогући да се прибере, среди, прегрупише или одвоји, да широко користи могућност изненађења које пружа ноћ, као и да применом ноћних дејстава, евентуално, надокнади своју бројну или техничку слабост.

Ако пођемо од тога да ће ноћна борбена дејства у савременим условима добити још већи значај него што су досада имала, биће од интереса да на основу искустава из досадањих ратова размотримо нека питања која се намећу у вези са овим дејствима. Пре свега, поставља се питање: *ко и када треба да прибегава ноћном нападу, да ли само онај ко је технички и бројно слабији и да ли ноћ може пружити предности и онеме који је јачи?*

Ако погледамо низ примера из ратне историје, а нарочито из нашег НОР-а, видећемо да су техничка и бројна инфериорност у великом броју случајева диктовали примену ноћних напада. То долази отуда што је у ноћном нападу бранилац у далеко тежем положају него при дневном нападу, јер не може лако да донесе закључак о јачини и саставу нападача, а још теже може да благовремено оцени правац главног удара. Услед тога он се налази у неизвесности, тешко маневрује својим резервама, а његова ватра, као најјачи елемент одбране, губи од значаја. Међутим, нападач, иако је слабији, при ноћном нападу има у својим рукама иницијативу, у могућности је да постигне изненађење, а под заштитом мрака може на изабраном правцу да оствари локалну надмоћност и да на тај начин обезбеди и моралну предност. Ако при томе располаже морално-политичким и војничким квалитетима (које су, на пример, имали наши борци), ако до детаља познаје земљиште, ако има довољно података о непријатељу и, најзад, ако ужива подршку становништва, онда заиста може користити ноћ као свога савезника, без обзира на бројни однос снага. Отуда се може рећи да је ноћ заиста пријатељ слабих, али и пријатељ смелих. Наше јединице су у току НОР-а широко користиле ноћ и при томе редовно постигале успех са бројно једнаким а често и са слабијим снагама. Према мишљењу неких писаца²⁾, на основу наше ратне праксе могао би се извући закључак: да при ноћном на-

²⁾ Генерал-мајор Бранко Обрадовић: *Ноћ и ноћна дејства*, стр. 24 (издање „Војног гласника“, 1954).

паду нападач може бити и слабији од браниоца па да извојује победу, док му однос у снагама 1:1 — наравно, поред осталих потребних услова — обезбеђује готово сигуран успех.

Међутим, било би погрешно ако би се из праксе Другог светског рата извукао закључак да ће ноћном нападу прибегавати само слабија страна, јер је бројна и техничка слабост била само један од разлога који су унућивали на ноћна дејства. У прилог ових дејстава ишао је још низ фактора, као што су: жеља за постизањем изненађења, тежња за избегавањем великих губитака, брже постизање циља напада, тј. лакши продор у непријатељски положај, ограничено и отежано дејство браниоачеве авијације, лакше привлачење тешког наоружања, олакшан рад пионира при отварању пролаза кроз препреке, избегавање запречне ватре испред браниоачевог предњег краја, мањи утрошак муниције, итд.

За време последње фазе рата у Северној Африци — премда су ово диктовали и други услови, као: велике дневне жеге, потпуна отвореност земљишта и веома видне ноћи, — Британци су примењивали ноћне нападе као нормалан метод борбених дејстава, иако се не може рећи да су у то време били слабији од осовинских снага пред својим фронтом. За време дејстава у Италији и Француској 1944 год. америчка 3 пешадиска дивизија скоро редовно је нападала ноћу, иако на то није била принуђена бројним односом снага. И у Берлинској операцији совјетске трупе биле су и бројно и технички надмоћније, па су ипак користиле ноћ за почетак напада.

Из свега овог можемо закључити да ноћним нападима који постају све „нормалнији“ вид дејстава, неће ни убудуће прибегавати само онај ко је слабији (премда ће слабији то чешће чинити), већ и онај ко је јачи, ако жели да се користи предностима које ноћни напад пружа нападачу. Ово је уједно и разлог што баш данас приступају изучавању ноћних дејстава не само армије малих већ и великих земаља.

Даље се поставља питање: *да ли ноћни напад треба да буде са ограниченим циљем или може бити и ширих размера и која ће формацијска јединица бити најчешће носилац ноћног напада?*

На ово се питање раније одговарало: „ноћни напад треба да има за циљ заузимање једног тачно одређеног и раније добро упознатог објекта који се по мраку може лако наћи“. Овакав циљ постављао се каткада и крупнијим јединицама, премда је као начело важило да ноћне нападе изводе углавном ниже тактичке јединице (чета, батаљон). Сматрало се да ноћни напад треба да врше мање јединице, јер уколико је јединица мања, утолико је командовање лакше, губици мањи и успех вероватнији. Ово се поткрепљивало и чињеницом да у ноћном нападу и веома слабе снаге могу постићи крупне резултате ако постигну изненађење и дејствују одлучно. Но, поред овог начелног става, дозвољавала се изузетна могућност ноћних дејстава и крупнијим јединицама.

Други светски рат је у овом погледу донео нова искуства. Потврдило се, додуше, да се за постизање локално ограничених циљева

могу успешно користити ноћни напади мањих јединица, али се, исто тако, показало да ноћ не иставља више никаква ограничења ни у погледу циља напада, ни у питању величине јединице која ће га вршити.

Из праксе нашег НОР-а знамо да су наше јединице изводиле четама и батаљонима безброј ноћних акција са мање или више ограниченим циљем. Али, исто тако, знамо да су ноћне нападе на поједина непријатељска упоришта и градове вршиле бригаде, дивизије, па и корпуси. Тако на пример: напад на Бихаћ 1942 г. вршило је осам бригада; напад на Бања Луку 1944 г. — три дивизије (5 босански корпус); напад на Шековиће 1944 г. — делови два корпуса; напад на Вировитицу 1944 г. — једна дивизија, итд.

Исто тако, познато је да је битка код Ел Аламејна, у којој је са британске стране учествовало преко 100.000 људи (три корпуса), отпочела ноћу, и то са врло далекосежним циљем: избацити Немце и Италијане из Африке. У Берлинској операцији, која је имала за циљ да доведе до пада Берлина и тиме до завршетка рата, учествовало је (у оквиру јединица I Белоруског и I Украјинског фронта) и 4.000 тенкова, 22.000 артиљериских оруђа и око 200 рефлектора.

Ови примери показују да је Други светски рат разбио границе које су ноћним дејствима биле постављене како у погледу циља, тако и у погледу снага које се ноћу могу употребити. Овоме је допринела и околност што се савремене операције великих размера, уз учешће крупних јединица, не могу завршити од јутра до вечери, већ морају трајати више дана, а тиме и ноћи. Енергичан нападач, који одлучно тежи постављеном циљу, неће дозволити да му бранилац падом мрака доведе у питање успех који је постигао у току дана, већ ће своја дејства наставити и ноћу. То су Немци радили у рату против Пољске и против Француске, о чему је већ било говора, а у другој половини рата то су врло често примењивале и јединице Совјетске армије на Источном фронту.

Наставити наступање и ноћу, не дозволити непријатељу да се одвоји, прегрупише и организује нове положаје за одбрану, појавити се у току ноћи и у свануће тамо где то непријатељ најмање очекује — то су задаци који се постављају пред крупне оперативне, а самим тим и пред тактичке јединице у њиховом саставу. Према томе, може се закључити: да се ноћни напад у савременим условима не може ограничити ни у погледу циља који се њиме жели постићи, ни у погледу величине јединице која ће га изводити. Може се очекивати да ће у будућем рату ноћна дејства примењивати не само водови, чете и батаљони, него и крупне јединице (корпуси и армије), зато што се, поред осталог, благодарећи развоју техничких средстава, услови за ноћна дејства све више приближавају дневним, и што се коришћењем ноћи може обезбедити непрекидност борбених дејстава.

Од интереса би било размотрити и питање: *да ли у ноћном нападу могу да учествују сви родови војске, и у којој мери?*

Новија ратна искуства на ово питање дају позитиван одговор. Наиме, показало се да помрчина много не омета примену савре-

мених борбених средстава, али да, ипак, постоје извесна ограничења као и неки нови поступци. Тако се раније сматрало да у циљу постизања изненађења при ноћним нападима артприпрема треба да изостане, а да артподршка буде обезбеђена од момента откривања напада. Данас се, међутим, сматра да је, с обзиром да у ноћном нападу учествују и крупније јединице, тешко потпуно сачувати тајност и да зато нема разлога да се нападач потпуно одрекне артприпреме. Изненађење се притом постиже силином и брзином удара пешадије и тенкова. Према томе, артиљерија се може користити ноћу као и дању, али то не значи да у свима приликама ноћном нападу мора претходити артприпрема. Притом пратећа оруђа имају још већи значај, јер је ефикасност дејства артиљерије ноћу у извесној мери ипак ограничена, зависно од услова под којим се изводи ноћно дејство. У циљу обезбеђења садејства са пешадијом потребно је да артиљериски осматрачи буду код предњих пешадиских делова.

У погледу ноћне употребе тенкова постојала су такође подељена мишљења, али се у Другом светском рату показало да се тенкови могу употребљавати и дању и ноћу, ако то земљиште дозвољава, при чему њихова позитивна преимућства преовлађују над негативним странама.

Инжињерске јединице могу учествовати у ноћном као и у дневном нападу и извршавати углавном исте задатке. Притом треба напоменути да је пионирима ноћу рад олакшан, јер при раду под заштитом мрака трпе мање губитке.

Авијација може посредно да подржава ноћни напад, углавном, дејством по дубини непријатељског распореда. Међутим, у оквиру ноћне нападне операције авијацијска припрема има велики значај. Најбољи пример за ово је авиоприпрема искрцавања у Нормандији 1944 г., која је трајала дужи период времена пре инвазије, али је ноћу уочи 6 јуна била нарочито интензивна.

Остали родови и службе могу се примењивати ноћу исто као и дању.

Благодарећи чињеници да су сви родови војске и службе у стању да учествују у нападу дању и ноћу, ноћна дејства у савременим условима постала су обична и обавезна. Тиме је омогућено постизање изненађења, повећање маневарске способности трупа, а у вези с тим и повећање општег темпа нападног боја. Другим речима, обезбеђена је непрекидност борбених дејстава, што је у савременим условима од огромног значаја.

Даље би требало размотрити разлику између ноћног напада под условима природног или вештачког осветљења и напада који се врши при потпуној помрчини.

Неки страни аутори при разматрању овога питања полазе од разлике која постоји између видне и тамне ноћи. Јер, није иста ствар — кажу они — ако се напад врши при светлој звезданој ноћи или у северним пределима у периоду белих ноћи, при пуној месечини или уз употребу рефлектора (непосредним осветљавањем земљишта или

посредним путем, бацањем светлосног снопа на облаке), или пак ако се врши при потпуној помрчини — по облачном, магловитом или кишовитом времену.

У првом случају напад се знатно приближава дневним условима, омогућена је употреба великих јединица и свих родова војске, једном речју — све што је напред речено о ноћним нападима односило би се баш на овакве околности.

У другом случају поступак мора бити друкчији, јер је видљивост веома слаба, готово никаква; оријентација, кретање и одржавање правца веома тешки; садејство, одржавање везе, маневар и командовање — све је далеко теже него у првом случају. Због тога би се могао извући закључак да под оваквим околностима неће моћи да се изводе напади већих размера, нити се може ићи за постизањем крупнијих циљева. Међутим, баш по овом питању постоје и друкчија мишљења. Тако један енглески писац³⁾ сматра да су управо то ноћни напади у правом смислу, те да је баш за извођење напада под оваквим условима потребно обучавати трупе. Ову своју тезу поткрепљује тиме што су Јапанци у Руско-јапанском рату 1904 г., дакле, пре пуних 50 година, показали право мајсторство у примени ноћних напада овакве врсте. Јапанци су тада успели да у једном ноћном нападу, који је извођен при потпуној помрчини, без артприпреме, користећи, дакле, потпуно изненађење противника, успешно ангажују 23 батаљона. Тако исто су Јапанци и у Другом светском рату показали велику способност за ова дејства, чак и на пошумљеном земљишту. Овакве успехе Јапанци су могли постићи само благодарећи систематској обуци својих трупа.

Исти аутор сматра, да се оспособљеност једне армије за ноћна дејства не може мерити по томе како она изводи ноћни напад уз артприпрему, при природној или вештачкој светлости, већ искључиво према томе да ли је она у стању да изводи бешумне нападе широких размера у потпуно мрачној ноћи. А да је овакав ниво обучености могуће постићи, доказали су Јапанци.

Правилност оваквог гледишта може се оспорити. Пре свега, тачно је да се упорном и систематском обуком може постићи висок ниво обучености трупа и за дејство при потпуној помрчини, али се поставља питање да ли се исплати уложити толики напор за извођење ове обуке. Јер, пре свега, потпуно мрачне и облачне ноћи најчешће су само у једном периоду године — у позној јесени, а делимично и зими ако је зима без снега. Лети и спролећа су ноћи махом ведре, док је зими при снежном покривачу и облачна ноћ доста светла. Дакле, број потпуно мрачних ноћи прилично је ограничен. Друго, још увек остаје отворено питање да ли се и при најпотпуније изведеној обуци може постићи такав степен обучености да се и при најгушћем мраку може релативно лако нападати дивизијом, а да и не говоримо о крупнијим јединицама. Свакако, на такву ће одлуку утицати још много елемената и она неће зависити само од обучености

³⁾ А. Seaton, *Technique of Night Fighting*, *Military Review*, јануар 1954.

трупа. Најзад, поставља се питање: зашто би се нападач одрекао примене средстава за осветљавање или коришћење видних ноћи, када би могао у пуној мери користити артиљерију и тенкове, једном речју, зашто би напустио могућност ангажовања свих техничких средстава и пуну подршку родова војске и у току ноћног напада? Да ли само ради изненађења које се може постићи и на други начин (правилним одређивањем времена почетка напада, погодним избором правца главног удара, употребом тенкова, заслепљивањем помоћу рефлектора, итд.)?

С обзиром на изнето, може се поставити питање: за коју врсту ноћних напада треба обучавати армију? Изгледа ми као најбоље решење оно које је већ усвојено у многим армијама, а које се састоји у овоме: све јединице, тј. читаву армију треба оспособити за извођење ноћних борбених дејстава крупним јединицама, при природној или вештачкој светлости, уз најјачу подршку свих родова војске — дакле, под условима који су најближи дневним, а мање јединице специјалиста (извиђачке јединице, аутоматичаре и сл.) или мање тактичке јединице треба оспособити и за дејства при потпуној помрчини, како би постигале пуно изненађење, и то без тенкова и артприпреме, а у циљу остварења ограничених циљева.

Досадашња искуства у ноћним борбеним дејствима и тенденције развоја техничких средстава намећу још једно питање: *да ли су, с обзиром на могућности које пружају ноћ и савремена техничка средства, ноћна дејства тек у свом почетном стадију развоја?* Ово је питање тесно повезано са претходним, те се и на њега може одговорити различито. Они који сматрају да су права ноћна дејства само она која се изводе при потпуној помрчини, нечујно, без артприпреме и тенкова стоје на становишту да су ноћни напади досада премало коришћени и да су се ограничавали на мање јединице. Зато би извођење нечујних ноћних напада при потпуној помрчини крупнијим јединицама (дивизијама па и корпусима) било тек у перспективи те на њих засада треба гледати само као на могућност даљег развоја ноћних дејстава. Само, ако бисмо ово гледиште усвојили, могло би се рећи да се ноћни напади налазе тек у почетној фази развоја.

Међутим, по моме мишљењу, ноћна дејства ће се и у евентуалном будућем рату примењивати најчешће у условима природног или вештачког осветљења, као што је то био случај и у протеклом рату, када су у ноћном нападу учествовали дивизије, корпуси, па и армије. А за те нападе, у којима су, поред учешћа свих родова војске, широко коришћени рефлектори, светлећа зрна, светлеће бомбе, радари и др., зајста се не би могло рећи да се налазе у почетној фази развоја. Да ће се они и даље развијати, и то напореда са развојем техничких средстава, наоружања и авијације, у то не може бити сумње. Такође је неоспорно да ће потпуније коришћење ноћи утицати и на повећање брзине извођења операција. А вероватно је да ће ноћ умногоме утицати на начин употребе оклопних јединица и ваздушнодесантних трупа, уз чије ће се најтешње садејство моћи

извршити пробој у оперативну дубину противника и брзином, масовношћу и изненађењем остварити крупни оперативни успеси.

Према томе, закључак би био: да се нечујни ноћни напади при потпуној помрчини не налазе у својој почетној фази развоја, већ се они могу сматрати и надаље само као акције мањих тактичких јединица или специјално обучених група, са јасно ограниченим циљем и задатком — и поред тога што је у прошлomu рату, а нарочито у току нашег НОР-а, било доста случајева успешних акција и већих јединица при знатној или потпуној помрчини. Напади већих размера, који се изводе уз подршку свих родова војске и уз коришћење природног или вештачког осветљавања, развијаће се свакако и даље, при чему је вероватније да се даљи развој ноћних дејстава уопште може очекивати пре у оперативној него у тактичкој сфери.

Посебно би требало размотрити и питање: да ли се још увек ноћна дејства могу сматрати као борбе у „нарочитим приликама“ или као нормалан вид борбе? Иако се у правилима и уџбеницима тактике ноћна дејства још увек третирају као борбе у „нарочитим приликама“,* моје је мишљење да су то она већ одавно престала да буду. Ако се осврнемо на искуства из нашег НОР-а, видимо да је огромна већина не само чисто борбених дејстава, већ и разних покрета (маршеви, прегруписавања, и др.) вршена ноћу, као и да су борбе у нарочитим приликама (у планини и на кршу, у шуми, у насељеним местима, око река, зими, итд.) вођене и дању и ноћу, и то далеко више ноћу него дању. До сличних закључака доћи ћемо и ако се осврнемо на искуства са других фронтава. Тако, видимо да су борбе у Северној Африци такође вођене више ноћу него дању; да су у првој половини рата Немци, а у другој Совјети, изводили даноноћне операције, у току којих су се дан и ноћ смењивали, али је темпо операције остајао исти. И ту би се нашло безброј примера, за ноћне борбе у шуми, у насељеним местима, зими, на рекама, на планинама, итд. Нарочито су у насељеним местима и око њих вођене претежно ноћне борбе. Тако су за време борби за Берлин, према совјетским подацима, сви важнији објекти у самом граду заузети у ноћним уличним борбама. Исто тако, и форсирање многобројних канала око Берлина, као и у самом граду, извршено је ноћу.

Из овога произилази: да борбе ноћу нису више никаква специфичност, ништа посебно и необично, већ сасвим нормалан, па ако хоћемо чак понекад и „нормалнији“ облик дејства него што су борбе дању; да су, благодарећи развоју техничких средстава, а нарочито средстава за осветљавање, услови за ноћна дејства знатно приближени дневним условима; и да се услед сложености и обимности савремене операције не могу завршити у току једног дана, већ нужно морају да трају више дана, а самим тим и ноћи. Једном узета иницијатива и постигнути почетни успеси не смеју се довести у питање, противнику се не сме дати времена за предах, прегруписавање и предузимање противмера, а непрекидност дејства и сталан темпо

*) Наша нова „Општа ратна служба“ (тач. 455), каже да су ноћна дејства „редовна појава у савременом рату“. — Уредништво.

напада морају се одржати. Зато се борбена дејства не прекидају више падом мрака, већ се настављају и по ноћи, само под нешто измењеним условима. Из тога произилази да ће и при сасвим „нормалном“ развоју нападаог боја приближно половина утрошеног времена отпасти на ноћ. И, најзад, праве борбе у нарочитим приликама (у планини, око река, зими, око насељених места, итд.) могу се одвијати како дању тако и ноћу, а према пракси из нашег НОР-а претежан број ноћних нападаних дејстава, одвијао се баш у „нарочитим приликама“.

Неки писци, истичући значај ноћних борби у савременим условима, сматрају да ће се у будућности тежиште борбених дејстава пренети на ноћ, тако да ће борбена дејства ноћу бити нормална, а дању изузетна. Ово гледиште ми изгледа неприхватљиво, јер нападач који има надмоћност у техници, а нарочито у авијацији, нема разлога да не користи погодност за дејства које му пружа видно време.

Најзад бих се осврнуо на питање: *да ли садашњи систем обуке, с обзиром на искуства из Другог светског рата у погледу ноћних дејстава, задовољава и да ли би га и у чему требало мењати?*

Ако пођемо од закључка да ће ноћна борбена дејства у савременим условима бити бар исто толико честа као и дневна, да ће у њима учествовати сви родови војске, и да их могу изводити све јединице, без обзира на величину, онда се с правом поставља питање оспособљења старешина јединица свих степена за ова дејства. Да би се људство обучило и навикло на њих, било би нужно да се обуци у ноћним дејствима посвећује бар исто толико пажње колико и обуци у дејствима дању. Ноћна обука се мора систематски изводити и људство треба навикнути на специфичности које пружа ноћ у погледу: кретања, оријентације, одржавања правца, ослушкивања, итд. Дале, војнике треба вежбати у раду при појачаним физичким и психичким напорима, у сналажењу у неочекиваним ситуацијама, у блиској борби ноћу, итд. А за такав ниво обуке потребно је обезбедити одговарајући проценат наставног времена предвиђеног за тактичку обуку. Потпуна оспособљеност за дејство ноћу може се постићи, по моме мишљењу, само ако се ноћној обуци посвети бар приближно онолико времена колико и дневној.

Међутим, овакав став према ноћној борбеној обуци нису досада усвојиле многе армије, па ни оне у којима се истичу значај и важност ноћних дејстава у савременим условима. Систем обуке неких армија у овом погледу не разликује се много од оног пре Другог светског рата, јер се на ноћна дејства предвиђа још увек минимални проценат времена (10—15% времена предвиђеног за тактичку обуку). Зато сматрам да искуства из Другог светског рата у погледу ноћних дејстава неминовно налажу да се обуци у ноћним дејствима обезбеди далеко већи проценат времена него досада.

Из предњих разматрања могли би се на крају извући ови закључци:

— Значај борбених дејстава ноћу у Другом светском рату знатно је порастао. Ноћним нападима прибегавала је не само технички

и бројно слабија, већ и јача страна, тежећи да се користи предностима које пружа ноћ. Једном речју, ноћ је коришћена у свима ситуацијама, те примену ноћних борбених дејстава треба очекивати и у будућности.

— Ноћни напад у савременим условима не може бити ограничен ни циљем ни величином јединице која ће га изводити. Коришћење ноћи обезбеђује непрекидност и темпо борбених дејстава, а развој техничких средстава их олакшава и чини да се она знатно приближују дејствима у дневним условима.

— У савременим ноћним нападним дејствима могу да узму учешћа сви родови војске, наравно, уз извесна нужна ограничења и неке специфичне поступке.

— Ноћне нападе под условима природне видљивости или вештачког осветљења треба сматрати као нормалан облик ноћних борбених дејстава коме ће прибегавати и најкрупније јединице. Ноћне нападе при потпуној помрчини вршиће и убудуће само мање, специјално обучене јединице са локално ограниченим циљем.

— И убудуће се може очекивати даљи развој ноћних борбених дејстава, а нарочито шира примена оклопних јединица, уз садејство ваздушнодесантних трупа, у циљу постизања крупнијих оперативних успеха.

— Ноћна борбена дејства не могу се више сматрати као борбе у „нарочитим приликама“, јер су борбе ноћу у савременим условима постале исто тако нормалан облик борбених дејстава као што су то и борбе по дану.

— Обуци у ноћним борбеним дејствима у мирнодопским условима требало би дати онај значај који ноћна борбена дејства стварно имају у савременом рату.

Капетан I класе **РАДОЊА ПОПОВИЋ**

ПРИМЕНА НЕКИХ ТАКТИЧКИХ ПРИНЦИПА У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ

У условима кад се пред старешине наше Армије, које, поред богатог ратног искуства, располажу и солидним познавањем ратне теорије, отворило широко поље војно-научног стварања и даљег продубљивања и унапређивања наше војне теорије и праксе, сматрам да искуство из нашег НОР-а, засновано на богатству примера из наше ратне праксе, треба да послужи као основа даљег стваралаштва, јер та су искуства проистекла из наших услова и наше стварности, а формирана су и проверена кроз безброј борби вођених у најразличитијим ситуацијама у погледу односа снага, земљишта и времена као основних елемената тактике. Овим не мислим да кажем да ми треба да запостављамо или одбацујемо најновија достигнућа технике, или да недовољно водимо рачуна о њиховом одразу на живот, рад и борбена дејства јединица у једном будућем рату. Напротив, сматрам да ће нам наша ратна искуства умногоме помоћи да правилније резонујемо не само о ономе што је прошло или што се сада збива, него и о ономе што претстоји у будућности.

Проучавајући богат материјал из нашег НОР-а, у првом реду дела друга Тита и осталих наших највиших војних руководиоца, може се јасно уочити да смо у најразличитијим ситуацијама, кроз разне форме и облике, стваралачки примењивали основне тактичке принципе. Међутим, карактер нашег НОР-а и специфичности под којима се он одвијао императивно су захтевали да се ти принципи прилагођавају нашим условима што је једино и било правилно, јер би свако шаблонско преношење општеважећих тактичких принципа било не само неправилно, него и штетно. Чињеница да смо у свакој новој ситуацији мењали своју тактику, никако не значи да смо тиме негирали тактичке принципе, или да их се нисмо придржавали, већ напротив, потврђује да смо их добро, далеко од сваког шаблона, примењивали саобразно разноврсним условима и специфичној ситуацији у којој смо се налазили од почетка до краја рата. Таква наша тактика доводила

је непријатељске генерале у забуну, приморавајући их на отворено признање да смо их и на том пољу недвосмислено надиграли. Баш у том избегавању крутог придржавања правилских норми и појединих одредаба, у њиховој еластичној примени на конкретну ситуацију огледа се, рекао бих, оно најосновније начело тактике, а добрим делом и „тајна“ наших успеха.

У вези са овим не треба губити из вида да је наш руководећи кадар у таквим борбама, пуним специфичности, вођеним у врло различитим условима у погледу односа снага, земљишта и времена, и то далеко тежим од борби у нормалним условима, стекао богато револуционарно и ратно искуство у руковођењу јединицама и мајсторској примени појединих тактичких принципа на наше специфичне услове. Ту богату праксу, не смемо предавати заборава, него је морамо озбиљно студирати и продубљивати. Зато ћу у овом чланку покушати да изнесем како су у току НОР-а примењивани неки основни тактички принципи.

1. — *Напад* је основни вид борбених дејстава тупа, јер се само нападом (или одбраном која се, опет, завршава преласком у напад) може постићи потпуна победа над непријатељем, што је крајњи циљ и свих борби и рата уопште. То је суштина напада, а таква или слична његова формулација може се наћи у свима правилима савремених армија.

Да ли смо се ми, током нашег НОР-а, придржавали тог основног правила? — Свакако, и то од почетка до краја рата.

„Партизани не смеју да буду нападани“, каже друг Тито, „и да се само бране, већ они морају сами нападати. Примењивање одбранбене тактике значи за партизане сигурну смрт“.¹⁾

Или, на једном другом месту, говорећи о операцијама вишег стила, након формирања Народне војске, друг Тито каже:

„У нашој народној армији мора владати искључиво офанзивни дух, не само када смо у офанзиви, него и у дефанзиви...“

Овај офанзивни дух, испољавао се у току читавог нашег НОР-а: у смелој партизанској тактици препада и продора у непријатељску позадину; у уништавању не само комуникација и објеката на њима, него и непријатељских база и центара снабдевања разне врсте; у уништавању непријатељске живе силе и технике у свако доба и на сваком

¹⁾ Сви цитати друга Тита узети су из књига: Тито, „Стварање и развој Југословенске армије“, књ. I (изд. Главне политичке управе 1949) и Тито, „Стварање и развој Југословенске армије“, књ. II (изд. Главне политичке управе 1951).

месту, и сл. Таква даноноћна активност наших јединица, како партизанских одреда, тако и бригада и дивизија, широм наше земље постајала је сваким даном све већа опасност за непријатеља, која га је, поред осталог, натерала да против своје воље напусти простране територије и да се групише у одређене гарнизоне, што је, бесумње, погодвало даљем развијању и разгарању устанка. Та офанзивност наших јединица, од најмањих до највећих, била је, бесумње, један од основних разлога који је непријатеља натерао да призна „балканско ратиште“ и да веже за њега десетине својих драгоцених дивизија, које су му биле веома потребне на осталим ратиштима простране Европе. Та активност наших јединица била је знатна помоћ нашим Савезницима, она је уносила општу несигурност у непријатељске редове и слабила морално-политичко стање код непријатеља, подизала веру и дух осталих поробљених народа Европе, итд.

Или, да се у вези са нападом осврнемо само у неколико речи на облике маневра. Наиме, познато је да ће се у нападу користити онај облик маневра који је за конкретну ситуацију најцелисходнији (или једино могућ) и којим ће се за најкраће време и са што мање губитака постићи што потпунији успех. Такође је познато да ће се фронтални удар у циљу пробоја, као најнеповољнији облик маневра у нападу, примењивати само онда када није могуће применити остале облике маневра (обухват или обилазак) који чак и уз употребу мањих снага и техничких средстава и уз мање губитке дају знатно веће резултате од фронталног удара. Овај ће принцип свакако остати у важности све дотле докле се борба буде базирала првенствено на класичном наоружању.

А ево шта о томе каже друг Тито у једном писму упућеном једном од тадањих руководилаца:

„Не дај старешинама да примењују фронталне борбе. На фронту треба да се налази једна десетина, а све остале снаге да изврше маневар и удар са бокова и из позадине. Онај старешина који код оволико широких фронтгова, са применом лаких маневарских јединица, не прибегава пробијању у позадину и нападима из позадине, није способан старешина.“

Ни овоме не треба давати никакве посебне коментаре, утолико пре што је наш НОР пун примера мајсторске примене обухвата и обилазака, тако да је тешко наћи акцију где ти облици маневра нису коришћени, макар и мањим снагама. Али, поставке у горњем цитату друга Тита добро су дошле и за убудуће. Јер ће рат са евентуалном употребом нуклеарног оружја у тактичке сврхе, свакако захтевати растреситије поретке, шире фронтове и лаке маневарске јединице које

ће, свакако, имати предност у односу на гломазне формације.²⁾ Другим речима, тим условима ће моћи, можда више него данас, да се користе ови облици маневра, макар и слабијим али добро опремљеним снагама, а баш у примени таквих маневара наш старешински кадар има за собом богато искуство.

2. — *Крути фронтови*, односно круте фронталне борбе, у неповољним условима односа снага, земљишта и времена, израз су нужде или резултат недовољног познавања физиономија савремене борбе од стране оног ко их примењује. И баш зато што су такве борбе скопчане са релативно великим губицима, који скоро никад нису сразмерни постигнутим резултатима, избегавају их све армије примењујући маневре у плићој или дубљој зони догле док се не поставе у повољнији положај за решење борбе. Нема сумње да ће избегавање крутих фронтова и фронталних борби у неповољним условима важити као принцип и у једном будућем рату, у коме ће густе концентрације снага и материјално-техничких средстава претстављати погодне циљеве нуклеарном оружју употребљеном у тактичке сврхе.

„Не фронталне борбе“ — каже друг Тито — „већ многобројни, брзопокретни и истовремено дејствујући партизански одреди, али међусобно добро повезани, односно, који ће се преко штабова час спајати у крупне ударне јединице, ради прихватања наметнуте борбе, час раштркавати и опет задавати изненадне ударце непријатељу и објектима, и опет брзо нестати даље од места напада...“

Или, када су током 1942 године створене наше крупне војне јединице, друг Тито каже:

„Стварањем народне војске створени су предуслови за операције већег стила, за још снажније ударе против окупатора и његових усташко-четничких слугу. Али, у исто време руковођење постаје све сложеније и захтева много више спремности и ратне вештине команданата који су израсли у процесу досадашње борбе, када се примењивала скоро искључиво партизанска тактика ратовања. То значи да се морамо чувати крутих фронтова и избегавати их, да морамо избегавати да нам непријатељ својом тактиком наметне одбрану помоћу дугих и расплинутих фронтова, зачепљивање рупа и сл.“

Као што је познато, наше старешине су не само знале за овај принцип, него су га и успешно примењивале у многим приликама у условима опште бројне и техничке надмоћности непријатеља. Но, чини ми се, један будући рат ће још у већој мери захтевати „многобројне, брзопокретне и истовремено дејствујуће јединице, међусобно добро повезане“, које ће се „час спајати... час раштркавати...“. Другим речима, захтеваће брзе и веште маневре на бојишту, које није могуће изводити гломазним јединицама, бар не тако брзо и без ризика који ће тактичка употреба нуклеарног оружја свакако још више повећати.

3. — *Натурити своју вољу непријатељу*, имати и одржати иницијативу у својим рукама и изненадити непријатеља — општеважећи

²⁾ Види одговоре генерал-пуковника Ивана Гошњака на питања Редакције Народне армије („Народна армија“, бр. 827, од 12 маја 1953).

су тактички принципи сваке савремене армије, који су, бесумње, били познати и цењени и у ранијим ратовима. Јер, остварити те принципе значи натурити непријатељу борбу када и где то ми желимо, ограничити му слободу одлучивања и принудити га да своју вољу потчини нашој — чиме се стварају солидни основи за решење борбе у нашу корист, чак и при неповољном односу снага.

И за ове тактичке принципе знало се у току нашег НОР-а и они су примењивани врло често. Брза и изненадна дејства наших јединица, напуштање неког положаја и изненадна појава на другом месту и сл. претстављали су основу тактичких дејстава не само наших партизанских одреда, него и јединица регуларне армије. Јер, ми нисмо ишли за тим да по сваку цену одржимо извесну територију, сем ако је то било преко потребно, а губитак једне територије редовно је за нас значао добијање друге, често још и веће. И, заиста, принцип: „брзо и изненадно напасти, а онда, ако је то потребно, брзо нестати даље од места напада“ — постао је основни начин наших дејстава. То је омогућавало да се и мањим снагама постижу релативно велики резултати, а тиме се непријатељ „навлачио“ за собом и доводио у такву ситуацију да није могао ефикасно употребити своје снаге и средства и тако искористити премоћ којом је располагао, или му изненадна и краткотрајна дејства нису давала времена ни могућности да се групише и среди.

Друг Тито је учио старешински кадар изненадним дејствима, подвлачећи важност иницијативе. Тако, он каже:

„... При извршењу свих тих задатака увијек настојати да непријатељу натуримо борбу тамо где ми желимо. То значи да ми увек треба да имамо иницијативу у акцијама. Од акције коју нам непријатељ натура, нећемо имати користи. Све такве борбе претварају се у фронтове, који ми са слабијим наоружањем и малобројним снагама не можемо издржати... Дакле, непријатеља треба изненадити, а иницијативу држати у својим рукама...“

4. — Садејство јединица у борби, тј. међусобно повезивање рада свих делова унутар једне јединице и ове са суседима, по месту, времену и циљу — такође претставља један од важних елемената на путу ка победи. Ово је нарочито видно подвукао Други светски рат, који се, поред осталог, карактерисао: милионским армијама, бројним и разноврсним родовима војске и службама, одвећ широким фронтovima и великом динамиком која је врло често доводила до брзих промена на фронту. А позната је ствар да се без прецизног садејства, којим ће се што је могуће детаљније утаначити шта ће који род војске или јединице радити и у које време, на ком месту и у односу на који циљ — тешко може постићи успех, а када се и постигне, то ће свакако бити уз веће губитке и не тако потпуно и брзо. Осим тога, тежња за једновременим ангажовањем што већег броја снага и средстава у циљу што бржег извршења задатка још више је усложавала рад на организацији садејства.

Али, ако би се на садејство гледало искључиво кроз узајамни рад појединих родова војске у оквиру здружених јединица, или само као на складно повезивање борбених дејстава ових са суседима, чини

ми се, да би се тиме захватила само она „виша“ страна тога питања, док би се запоставила она компонента садејства, на коју се често забораваља, иако је она предуслов за спровођење садејства на вишем степену, која полази од борца, па се преко одељења, вода и чете провлачи даље. Учинимо само један мали осврт на све оно чему се војник обучава кроз период јединачне борбене обуке. Он баш ту почиње учити да складно повезује, временски и просторно, све оне радње које од њега захтева тренутна ситуација: осматрање, отварање ватре, пребацивање, избор места, израду заклона, маскирање и сл. Још тада му се указује на важност ватре, на узајамно дејство ватре и покрета, на важност правовременог учачавања циљева и отварања ватре на њих, на одржавање везе са другом до себе и међусобно потпомагање, итд. Другим речима, развија се смисао војника за колективан рад, при чему се још у том периоду обуке тежи да војник дође до сазнања колико му помаже складно повезивање покрета и ватре, као и вешта, тачна и правовремена употреба ватрених средстава разне врсте и сл.³⁾ Са такве основе прелази се на борбену обуку одељења, а затим се у оквиру обуке вода и чете војнику тај хоризонт све више шири уигравањем у конкретним ситуацијама, вежбањем на разноликом земљишту, у разна доба године и дана и у односу на разне циљеве — задатке. Зато сматрам да је потпуно на месту тврдња да је складан рад војника у овим најнижим борбеним колективима један од најважнијих услова за прелазак на организацију садејства вишег степена, у оквиру здружених јединица, при чему долазе до пуног изражаја организациска способност, вештина и дубоко познавање борбених дејстава и особина свих родова војске и служби, свих органа команде, а у првом реду команданта и начелника штаба.

Ово треба истаћи у првом реду зато што се баш то и такво садејство видно и у најразличитијим ситуацијама манифестовало код свих наших јединица током нашег НОР-а. Често чујемо како је у току наше Револуције било лако командовати, јер је „сваки борац био официр за себе“. То значи да су наши борци били у стању да, попут старешине, цене и усклађују међу собом све потребне елементе ситуације и да су били оспособљени чак и за учешће у самосталним акцијама у најразличитијим ситуацијама. То је био један од разлога што су и наше мање јединице успешно извршавале и низ самосталних и различитих задатака, а ништа мање нису биле обучене и у брзом и правовременом пружању помоћи суседима, чак и ако се та помоћ изразито није тражила.

„... Најбоља је помоћ“ — учио је друг Тито — „напад на непријатеља на свима фронтима, чиме се уноси забуна у његове редове... Не смије се дозволити да непријатељ усредреди дејство на предјелу једног одреда, а други одред својим дејством да не олакша ситуацију нападнутог... У извршавању задатака одреди се морају потпомагати. Када један одред изврши своје задатке на својој територији, онда помаже суседима...“

³⁾ Види чланак генерал-потпуковника Рада Хамовића „Садејство и основна борбена изградња“ („Народна армија“, бр. 827, од 12 маја 1955).

Организација садејства у нормалним условима не претставља изузетно тежак задатак, али је то далеко компликованије у специфичним борбеним условима: на развученим фронтovima, планинском, кршевитом и шумовитом земљишту, у борби у насељеним местима и сл. Међутим, наше јединице у току НОР-а највише су радиле баш у таквим условима и старешине су увек успешно усмеравале дејства свих својих јединица, иако су оне често пута просторно биле исувише удаљене једна од друге. Мада је тешко унапред говорити о томе шта ће један будући рат, односно употреба нових борбених средстава, огласити застарелим, ипак, верујем да ће, можда у први план, бити постављена измена садањих борбених поредака, да ће се прећи на растреситији распоред људства и средстава, јер ће јединице у таквом распореду тражити своју заштиту од дејства новог убитачног оружја. Или, зар се не може наслутити да ће се јединицама у таквим условима морати давати више самосталности у раду него досада, да ће оне често деловати без директног ослањања на своју вишу команду? Принцип брзог рашчлањивања јединица и њиховог поновног спајања на случај потребе често ће долазити до примене, што ће захтевати још озбиљнију организацију садејства. Међутим, наш старешински кадар обучавао се у сличним условима, и има довољно искуства у овоме.

5. — Кроз правила скоро свих савремених армија провлачи се поставка да *нападач треба да буде знатно јачи од браниоца*. Тако се узима да нападач треба да оствари надмоћност: у пешадији 3—5 пута, у артиљерији 6—10 пута (или 100—300 оруђа на 1 км фронта), у тенковима 3—4 пута, у авијацији толико да се има пуна премоћ у ваздуху на том делу фронта, итд. При томе се скоро редовно додаје да се при нападу на слабије организовану одбрану успех може постићи и са мањом надмоћношћу од ове.

Општепозната је чињеница у каквој је општој премоћи био непријатељ у односу на нас, како у људству, тако, и још изразитије, и у разним техничким средствима, током читавог рата, скоро све до завршних операција за коначно ослобођење земље. Имајући то у виду, као и чињеницу да су наше снаге дејствовале на великим простанствима широм наше земље, могло би се закључити да је током нашег НОР-а било немогуће, или тешко могуће, загарантовати примену овог принципа са наше стране. Међутим, чињеница је да смо ми, и поред тих околности, увек тежили и врло често успевали да при планираним нападима остваримо на изабраном правцу потребну надмоћност, често и знатну, а нарочито при нападима на јача непријатељска упоришта, која су нашим јединицама често била објекти напада.

Тактичку премоћ у појединим ситуацијама успевали смо остваривати брзим и вештим маневрима јединица, брзим прегруписавањем снага и усмеравањем дејстава више јединица са разних просторија ка једном циљу, да би се након извршеног задатка свака од њих поново упутила на друге задатке.

Међутим, не треба губити из вида да смо често постизали велике резултате и без остварене премоћи у односу на непријатеља, снагама

равним или мањим од његових. Исто тако је било много примера у одбрани када смо били несразмерно слабији, како у људству, тако и, још више, у техничким борбеним средствима, а да непријатељ ни уз цену великих жртава није успевао постићи постављени циљ. То је било могуће остварити захваљујући високом моралу и политичкој свести нашег борачког и руководећег састава, извезбаности људства у извођењу напада у различитим условима, познавању ситуације на бојишту и реалној процени њених елемената, брзом доношењу правилних одлука, као и примени најподеснијих облика маневара у нападу, уз остварено пуно изненађење.

Ми и данас стојима на становишту да је у нападу потребно остварити одговарајућу надмоћност у односу на непријатеља. Међутим, колика ће она бити и у којим елементима ће се остварити, зависиће од конкретне ситуације: од наших могућности и општег односа снага и средстава, од карактера непријатељске одбране и степена утврђености, од његовог морално-политичког стања, од карактера земљишта, временских услова, могућности избора најповољнијих облика маневра и низа других момената. Но, при свему томе увек и у првом реду треба имати у виду морално-политички фактор који ће тој надмоћности са наше стране свакако давати специфично обележје. То практично значи да ће бити ситуација, као што их је било не једном у току НОР-а, у којима ћемо моћи без великог ризика предузимати напад и са врло незнатном надмоћношћу, а каткада и снагама једнаким или некад можда и мањим од непријатељских, али са осетном надмоћношћу у погледу осталих елемената који се обавезно узимају у обзир при прорачунима опште надмоћности.

6. — Полазећи од основних елемената — односа снага, земљишта и времена, у разним тактичким правилима доста изразито је подвучена разлика између борбених дејстава у нормалним и оних у специфичним условима. А при анализи тих услова долази се до једног основног закључка: да је борба у специфичним условима најчешће тежа од оне у нормалним условима како у погледу припреме, тако и у погледу самог извођења. Јер, нема сумње да је дању и по лепом времену, на маневарском земљишту, које омогућава употребу свих техничких средстава без ограничења, много лакше организовати и изводити напад него на планинском, кршевитом, шумовитом и сличном земљишту, које до знатне мере ограничава, а каткада и сасвим онемогућава, употребу појединих родова војске, а поготову ноћу, зими и по лошем времену.

Међутим, за цео наш НОР могло би се рећи да је претстављао збир борбених дејстава извођених под специфичним условима разне врсте тако да су ти услови за наше јединице постали сасвим нормални. И док те специфичности задају доста брига многим армијама које у извођењу борбе под тим условима немају ратног искуства, наш руководећи састав има у том погледу за собом богато искуство проткано многобројним и најразноврснијим примерима. Због тога и не смемо забораваљати ту предност нити је губити из вида.

Пођимо од ноћних борби о којима се данас много више и говори и пише него раније зато што је садање бојиште до знатне мере засићено убитачним техничким средствима и што су знатно порасле могућности блиског и даљњег извиђања, те дневне борбе морају довести и до повећаних губитака у људству и материјално-техничким средствима, и то како код нападача, тако и код браниоца. И баш зато што је ноћ још увек најбоље природно средство маскирања, у њој јединице и данас гледају и траже своју моћну заштиту, утолико више уколико је активност непријатељске авијације већа, а властита расположива средства ПАО мања. Зато се ноћ користи за прегруписавање јединица, за подилажење и приближавање, а често и за наступање до јуришног положаја, за извођење разних маневара у циљу стварања што већег изненађења, итд. Истина, данас се располаже справама са инфрацрвеним зрацима, које омогућавају и ноћна извиђања; данас авијација врши успешно и ноћна снимања и сл., те је тиме до озвешне мере смањена маскирна моћ ноћи, али је она ипак и надаље остала једно од најважнијих природних маскирних средстава.

У току НОР-а наше јединице су користиле ноћ можда више него ма која друга армија, и то како за извођење свих напред помених радњи, тако и за многобројна борбена дејства. Највећи број препада, дејстава и заседа, припремљених напада већих размера, пробоја из окружења и напада на насељена места вршен је ноћу. У условима потпуне превласти непријатеља у ваздуху, а при врло скромним средствима ПАО, ноћ је коришћена за прикривање наших маневара, остварење изненађења, смањивање губитака и ублажавање често врло осетне надмоћности непријатеља у људству и борбеној техници, итд. Другим речима, ноћ нам је пружала могућност да поједине задатке извршавамо далеко мањим снагама и средствима од нормалних и да сачувамо драгоцене резерве у људству и материјалу.

„Са више воље и труда“, учио је друг Тито, „могу се без икаквих жртава рушити пруге и путеви... У ту сврху користити ноћи.“

Ово упутство, дато партизанским одредима још почетком рата, касније је протегнуто на све јединице и скоро све акције. Захваљујући томе, наш руководећи састав стекао је у ноћним борбама драгоцену искуства, која су код многих армија иначе врло скромна.

Или, узмимо за пример борбу у окружењу, која се сматра као један од најтежих задатака који могу пасти у део једној јединици. Ова борба за нас није претстављала ништа ненормално, јер су се све наше јединице, од најнижих до највиших, готово стално налазиле у пуном окружењу, а и саме су окружавале непријатеља. Отуда наш старешински кадар никада у окружењу није гледао неку врсту безизлазне ситуације. Верујем да нећу претерати ако кажем да се борбе у условима окружења, као и пробоји из окружења, нису нигде примењивали у толикој мери као код нас, током нашег НОР-а, као и да наше јединице из тих борби имају богато искуство које недостаје многим армијама.

„... Не треба се бојати опкољавања“, учио је друг Тито, „као што се нисмо бојали ни онда када смо имали мање јединице. Сваки наш губитак неке територије мора у исто време значити добијање нове, још веће и важније територије.“

Борби у окружењу поклонила је војна теорија доста места и код многих армија ово питање се поставља овако: или пробијање јединице која је окружена ка својој главнини, без обзира на губитке; или, у случају да пробој не успе, водити борбу у окружењу док главнина не успе да таквој јединици пружи помоћ дејством споља; или се борити док има муниције и осталих потреба након чега обично долази до предаје.

Иако су се наше јединице током НОР-а налазиле много пута у окружењу, ипак непријатељу није никада пошло за руком да изврши заробљавање целе јединице, чак ни најмање, нити да вишедневним држањем у обручу јединице принуди на предају. Наше јединице су увек налазиле начина или да се неопажено извуку или да пробију обруч на његовом најосетљивијем месту, и то често са минималним губицима. Осим тога, наша ратна пракса унела је и нешто ново у начин вођења ове борбе. Наиме, наше јединице нису увек тежиле да се пробијају ка својој главнини него су, ако је то ситуација налагала, вршиле пробој у непријатељску позадину, прелазећи тада на партизански начин ратовања. Даље, ми нисмо увек тежили једноставном „извлачењу“ из обруча, него смо, кад год нам је то било могуће, пробој из окружења повезивали за уништавање непријатељских снага на изабраном правцу пробоја. Најзад, треба напоменути да је било случајева да се у извесним критичним ситуацијама јединице, нарочито мање, не пробијају као целина, под борбом на једном месту, него по деловима и на разним местима, да би се касније сакупили на одређеној просторији, што им је такође полазило за руком уз мање или веће губитке.

Познати су пробоји из окружења наших крупних јединица, готово у Трехој, Четвртој и Петој офанзиви, у којима су наши борци показали неизмерну храброст и пожртвованост, виталну моралну снагу и висок степен своје политичке свести. О тим борбама доста је писано али се мало зна о борбама мањих јединица у окружењу, до којих је долазило низом локалних акција вршених од стране непријатеља противу појединих јединица или партизанских одреда који су непријатељу задавали много тешкоћа. Међутим, ни у тим акцијама непријатељу није полазило за руком да зада нашим јединицама озбиљне губитке, нити да паралише њихов рад за дуже времена, јер су се оне вешто извучиле из обруча, брзим маневром забацивале се непријатељу за леђа и даље настављале са својим акцијама. То је заиста био „невидљиви непријатељ“ коме се није могло никако доскочити. Све ово било је могуће захваљујући великом искуству борачког и старешинског састава у организацији и вођењу тих борби, правилним проценама тренутне ситуације, правилним и брзо доношеним одлукама о најцелисходнијем правцу и начину пробоја, вештим демонстративним

дејствима на другим правцима, правилним избором момента за пробој, вештим коришћењем побочница, итд.

Или, узмимо борбе око насељених места, које су познате по својим специфичностима. Наш НОР пун је разних примера борби око мањих и већих насељених места, почев од оних која нису била утврђена, па до јако утврђених упоришта, која је непријатељ хтео по сваку цену задржати у рукама, те је зато у њима држао јаке сталне посаде, добро наоружане и опремљене. Стварањем тих упоришта на појединим правцима непријатељ је имао намеру да отежа маневре наших јединица и да разједињава њихова дејства, верујући да ће их лакше уништити по деловима. Из тих упоришта он је контролисао прилично велику просторију, те су она стално „стајала на путу“ нашим јединицама које су их врло често нападале. С друге стране, у њима се налазило доста муниције, хране и осталих материјалних потреба које су често недостајале нашим јединицама, те су због тога претстављале неку врсту база за попуну наших јединица.

Тактика коју смо примењивали у тим борбама најбоље се види из речи друга Тита, којима је он давао смернице својим старешинама током рата:

„... Бирати онај начин борбе који најбоље одговара ситуацији. Не треба погрешно разумети: наређено је да се партизански дејствује, па се не смеје нападати на вароши. И заузимање вароши јесте партизански начин ратовања, јер оне омогућавају, као базе, да се развије и јача борба.

Ватреним препадима, упадима, заробљавањем појединих војника са страже, заплењивањем оружја постављеног око града — непрекидно узнемиравати непријатеља и учинити му стање у граду несносним. После тога, град се може заузети на препад“.

Или:

„Не мртва блокада вароши, већ спречавање комуницирања... а после тога заузети вароши ноћним препадима. Освојене вароши не штити фронталном одбраном путева него пресецањем путева, заседама и бочним дејствима на непријатеља који би се кретао комуникацијама. Успешним дејствима по комуникацијама и пресецањем саобраћаја између вароши — оне саме падају...“

Примењивањем ове тактике, непријатељ је натериван да и против воље напушта једно место за другим, концентришући се у све мањем броју упоришта и већих насељених места, остављајући контроли наших јединица све шира прострaнства. Но, треба напоменути да је непријатељ многа насељена места, а нарочито веће вароши, јако утврдио у инжењерском смислу, користећи већ постојеће или градећи нове објекте сталног и полусталног типа. За напад на тако јака упоришта правилима се предвиђа не само јака надмоћ нападача у погледу живе силе, него и у артиљерији, тенковима, инжењерији и авијацији.

При нападима на таква упоришта ми смо обично успевали остварити извесну премоћ над непријатељем у живој сили, али о некој нашој премоћи у артиљерији, тенковима и авијацији није се могло

ни говорити у највећем броју случајева. Па ипак, наше су јединице скоро редовно успевале у својим подухватима вршећи нападе најчешће ноћу, поред тога што је било и случајева успешних дневних напада.

Познато је да се утврђена места, са појасевима спољне одбране, нападају постепеним пробијањем тих појасева и савлађивањем објеката и препрека на самим прилазима насељеном месту, па се она тек после тога заузимају, при чему се сваком батаљону, пуку или дивизији, зависно од величине насељеног места, одређује рејон који они треба да заузму. Међутим, ми смо у току рата најчешће примењивали комбинацију спољног напада са нападом изнутра и тако далеко брже долазили до жељених резултата. Убацивање снага у насељено место вршено је врло вешто и опрезно, благовремено и са тачно одређеним задацима, а напад су потпомагали и чланови Партије, омладина и симпатизери Народноослободилачког покрета. Основни задаци ових снага које су „минирале“ насељено место изнутра били су: напад с леђа на поједине ватрене објекте или јединице на положајима, заузимање и држање извесних објеката до доласка снага споља, ширење панике и уношење деморализаторског духа код посада, и сл.

Интересантно је напоменути да је било случајева да у неком упоришту буде уништена целокупна непријатељска посада (од неколико стотина војника), а да наше јединице претрпе минимум губитака (каткада само неколико мртвих и нешто више лакше рањених). Овако мали губици могу се, поред раније наведеног, приписати: оствареном изненађењу, вештом маскирању, коришћењу ноћи, солидној организацији и вештом извођењу напада, итд. Баш зато су искуства из ових многобројних борби за нас драгоцене.

Слично би се могло рећи и о борбама у осталим специфичним условима: у шуми, на кршу, у планини, при насилном прелазу река (без формацијских пловних средстава), о борбама у равници (посебно у Срему), које показују да планине и шуме нису биле одлучујуће у нашим победама и сл.

7. — За правилну припрему и организацију, као и за извођење борбених дејстава, нужно је, поред осталог, *обезбедити јединице одговарајућим количинама материјалних резерви* у свима видовима снабдевања. Колике ће количине и којих материјалних резерви јединица стално имати са собом прописује се материјалном формацијом, а колико ће се и којих материјалних резерви утрошити за извршење постављеног задатка одређује се саобразно ситуацији при чему се прописује норма утрошка, као и количина којом се јединица има снабдети још у припремном периоду. Зато се потреба за извесним нормирањем не сме запоставити ни при обуци људства.

Међутим, те норме треба схватити оријентационо, јер ће свака ситуација захтевати своје норме, које ће једном бити испод, а много пута изнад норми следовања. Но, некада ће бити потребно прићи извршавању задатака и без неопходних материјалних резерви. Тако је у току нашег НОР-а било много случајева када се без довољно муниције и наоружања, као и без довољно хране, одеће и обуће, морало

ићи из борбе у борбу. Јер, магацина није било, помоћ Савезника изостала је скоро пуне три године, и у најтежим ситуацијама једини извори попуне биле су непријатељске базе. Иако смо данас у друкчијој ситуацији, на те велике примере не смемо заборавити, јер ако се некада будемо нашли у ситуацији да са мањим средствима кренемо на извршење задатака, они ће нам показати прави пут и дати доста снаге.

Често се чује да се током нашег НОР-а *нисмо придржавали ни осталих правилских норми* (у погледу ширине фронтова, дужине обичних и усиљених маршева, формирања борбених поредака, итд.), те да зато ни данас нема потребе за њиховим придржавањем. Очигледно је да најважније правилске норме треба сматрати само као основу, а не као шаблон, тј. крути оквир који ће важити за све случајеве. Норме треба да нам послуже само као оријентација, а на нама је да их вешто прилагодимо конкретной ситуацији. А пошто је ратна пракса богата разноликим ситуацијама, то ће и правилске норме бити различите примењиване. Осим тога, у разним армијама и норме су различите, јер се до њих долази анализом низа елемената, а у првом реду морално-политичког стања, материјалних могућности, извешбаности људства и других елемената ситуације. У току обуке, при решавању тактичких задатака и извођењу вежби у разним ситуацијама, може се дубљом анализом доћи до оних норми које су за ту ситуацију најкорисније, а у томе су наши руководиоци, током НОР-а, стекли много искуства. На крају, и тактика је у свој својој бити прожета логиком коју треба тражити при извођењу било које тактичке радње. До решења може се доћи са неколико страна, али је ипак једно од њих најбоље за дотичну ситуацију и њега треба пронаћи.

8. — На крају бих се доатакао и *морално-политичког стања* наше Армије као једног од основних фактора који је избијао свом својом снагом током читавог НОР-а у свима ситуацијама и био један од главних елемената за постизање победе. Ратна пракса кроз историју показала је да ће једна јединица, која је бројно и технички слабија од непријатеља, али већег морала, бити у стању не само да одолева напад, него и да сама успешно напада таквог непријатеља. Још Наполеон је, уочавајући велику важност овог елемента, говорио: „Морал чини $\frac{2}{3}$ победе“, и пракса нашег НОР-а показала је сву истинитост тих речи. Захваљујући свему оном што је поднела и постигла током четворогодишњих борби у срцу „Хитлерове тврђаве“, наша Армија стала је у ред морално-политички најуздигнутијих армија свога доба. То су јој признавали током рата и пријатељи и непријатељи, то јој ни данас нико не може да оспори.

Тако висок морал нашег борачког и руководећег састава резултат је високо развијене политичке свести, која им је омогућавала да јасно сагледају сву праведност циљева за које су се борили и осветљавала им нове путеве и даљу перспективу. Наша Армија није ишла за поробљавањем других народа, већ се борила противу поробљавања од стране других, за ослобођење своје земље, правилно повезујући са тим задатком вођење борбе и за промену ондашњег, пре-

живелог друштвеног система и стварање основа за нове друштвене односе, нови друштвени поредак, који данас уживамо. Та дубоко усађена свест у нашег човека о оном новом, што кроз борбу треба да се ствара, надахњивала је борце наше Револуције уливајући им у свима подухватима неизмерну храброст, упорност, издржљивост и решеност на вођење борбе до коначне победе. Тако висок морал производ је високог степена морално-политичког јединства наших јединица, кроз тешке и даноноћне борбе ствараног и каљеног братства и јединства свих наших народа, које је и даље остало као један од најважнијих елемената наше снаге и наших успеха. Политичка свест и борбени морал омогућили су нашим јединицама успешно ратовање под онако тешким условима, а нашим старешинама стваралачку примену одговарајућих тактичких принципа.

„Замислите какав је онда био морал наших бораца“, каже на једном месту друг Тито, „који су са 5, 10 или 15 метака ишли у борбу, како су наши борци у оно време морали непрекидно ићи из борбе у борбу. Док је непријатељ био у својим утврђеним базама, борци наших јединица морали су да га нападају, да би дошли до муниције и ратне спреме... Ми нисмо кроз читаве три године борбе могли добити ни од кога помоћи било у муницији, било у ратној спреми, било у храни...“

Скоро је законита појава да борбеност и морал јединица почињу да слабе услед недостатка муниције, наоружања и осталих потреба, поготово у условима вођења борбе са бројно и технички далеко јачим непријатељем. Међутим, чак ни то, као ни све остало, што се пред њих изненадно испречавало, није могло ни једног тренутка пољуљати морал наших јединица нити сломити њихову решеност да издрже до краја на свом путу ка победи. А како се гледало, рецимо, на недостатак оружја и муниције, може се видети и из једног писма ЦК Партије из 1942 године:

„Недостатак оружја није никакав разлог да се не стварају партизански одреди и да се не воде акције, јер и ми смо почели са једном-двие пушке у појединим одредима и у току ових шеснаестомесечних борби створили од наших малих голоруких одреда велику, добро наоружану војску, тако да данас имамо — осим многобројних одреда и батаљона — преко 20 ударних бригада...“

Или из једне поруке друга Тита:

„... Ми имамо довољно наоружања да њиме освојимо ново. Никада наше борце не смије да помете то што има мало муниције. Чим је има мало, то значи треба је отети од непријатеља... Док је непријатеља, имаћемо оружја и свега што нам треба... Наша борба биће тешка. Ми ћемо, често пута бити без хране, без муниције... Али, ми не смијемо клоњати духом.“

Овако је наш Врховни командант отворено и смело говорио својим борцима и старешинама о свима тешкоћама познавајући њихову високу политичку свест, њихову велику моралну снагу и револуционарни дух, у коме се никада није преварио. Осим тога, ово показује да смо се у најтежим данима морали сналазити сами и ори-

јентисати искључиво на сопствене снаге, отимајући голим рукама оружје и остале потребе од непријатеља, а што се најбоље види из речи друга Тита, које је једном приликом упутио својој војсци:

„... Ми смо својим срцем и својом дубоком свијешћу освајали пушку по пушку и наоружавали се. Југославија се не да побиједити. Њен херојски отпор чини је непобједивом...“

Не само кроз анализу примене ових неколико основних тактичких принципа у току нашег НОР-а, већ и посматрајући у целини нашу Народну револуцију и Ослободилачки рат, може се с правом тврдити да су наша ратна пракса и теорија унеле нешто ново у марксистичку науку о рату,⁴⁾ да су они имали низ особености по којима су се квалитативно разликовали не само од ослободилачке борбе свих осталих народа у Европи за време Другог светског рата, већ и од сличних примера у историји. Отуда су детаљна научна анализа и уопштавање искуства из нашег НОР-а од огромног значаја не само за нас, већ и за војну науку уопште.

⁴⁾ Види чланак генерал-пуковника Коче Поповића „За правилну оцену ослободилачког рата народа Југославије“ („Војно дело“, бр. 2, за 1949).

Потпуковник **РАДМИЛО ЦУЦИЋ**

ЗАПРЕЧАВАЊЕ У РАВНИЦИ

Специфичности равничарског земљишта претстављају посебан проблем за организацију одбране и запречавања и изискују примену одговарајућих мера.

При запречавању у равници треба у првом реду извршити избор врсте и типа препрека (с обзиром на земљишне услове), ускладити препреке са ватреним системом и одредити однос густине запречавања по положајима.

Оснoв одбране и запречавања у равници чине канали, реке, мочваре (ритски делови земљишта), плавно земљиште (земљиште које је периодично под водом) и јамурине.¹⁾ Јамурине су нарочито простране и дубоке крај фабрика за израду цигле и црепа, а има их готово и поред сваког села. Систем запречавања у равници може се створити допуном природних препрека вештачким препрекама и њиховим усклађивањем са ватреним системом.

Целисходност запречавања у целини, умногоме зависи од правилног избора типа и врсте препрека (фортификациске, минско-експлозивне, минско-ватрене) које треба најбоље да одговарају земљишту у конкретној ситуацији.

Фортификациске препреке

Од фортификациских ПТ препрека успешно се могу применити ПТ ровови, с обзиром на педолошки састав земљишта, могућност повезивања ПТ ровова са постојећим каналима и хидросистемима. Постојећи канали за наводњавање и одводњавање са црпним станицама, повезани са новоизрађеним ПТ рововима, пружају велике могућности за плављење одговарајућих деоница земљишта. Потребне количине воде за плављење предвиђених делова земљишта могу се добити изразом брана у каналима или пробијањем заштитних насипа, стим да се по извршеном плављењу бране уклоне и пробијени насипи затворе врећама напуњеним земљом. Повлачење воде са поплављеног земљишта може се убрзати помоћу црпних станица.²⁾

На деловима земљишта испред положаја, на којима се предвиђају активне радње, не треба вршити плављење пошто је за повла-

¹⁾ Комплекси земљишта са кога се узима земља за набијање зидова при градњи кућа и за израду ћерпича и цигала.

²⁾ Чији капацитет износи најмање око 150 м³ воде у секунду.

чење воде у канале потребно доста времена због релативно малог капацитета црпних станица. И ако се вода повуче са поплавлениог земљишта, оно је још увек тешко пролазно, јер дуго остаје под блатом.

Примена ПТ ровова је корисна, но њихова израда захтева бројну људску снагу, јер је због растреситости земљишта потребно да се они копају дубље но што то правилске норме одређују при њиховој изради у нормалним земљишним условима. Овај недостатак при изради ПТ ровова може се делимично решити употребом инжињерских машина за земљане радове, коришћењем месног становништва и употребом експлозива.

При избору места за израду ПТ ровова поред вођења рачуна о систему ватре пожељно је и да траса ровова иде кроз подводно земљиште, јер се тиме појачавају ПТ ровови.

Када се за одбрану организују насељена места, која улазе у састав одбранбених положаја, успешно се могу користити за запречавање и постојеће јамурине поред њих, које могу малим допунама постати озбиљне препреке. Јамурине се могу плавити водом, јер су оне већином каналима везане ради одвођења воде из насељених места, а уколико то није случај треба их повезати допунским рововима.

Од осталих фортификациских ПТ препрека корисно би се могле применити клопке на путевима који пролазе кроз високе културе (кукуруз, сунцокрет, кудеља, итд.). И друге ПТ препреке (стубови од дрвета и бетона, метални јежеви, итд.) долазе у обзир за израду, која зависи од расположивог времена за рад и могућности довоза материјала.

Од ПП препрека нарочито се могу применити жичне мреже на ниском кољу постављене у кукурузу, сунцокрету, итд. Високе културе, воћњаци, виногради и врбаџи могу се као живе ограде оплести жицом. Овакве је препреке погодно допунити и ПТ минама ради појачавања њихове ефикасности.

Минско-експлозивне препреке

Из досада изложеног може се закључити да је у склопу запречавања у равници примена ПТ и ПП препрека ограничена самим условима земљишта. Насупрот томе, минско-експлозивне препреке могу се неограничено примењивати, изузев у периодима великих кишна и отапања снегова и када је зима без мразева, јер им је тада употреба у извесном степену ограничена.

Највећа сигурност активирања мина под притиском тенкова постиже се ако се постављају у периоду од априла до новембра,³⁾ када земљиште има релативно чврсту подлогу за постављање ПТ мина. Но, и та релативна сигурност активирања ипак зависи од избора земљишта за постављање минских поља.

У равници се велики комплекси земљишта дубоко ору (на дубини 25 па и више см), тако да се при постављању минских поља

³⁾ У средњеевропској климатској области.

морају предузимати посебне мере, пошто се ПТ мине (чија је висина до 10 см) укопавају на дубини од 2—3 см испод површине земље. Услед угибања земљишта извршен проценат постављених мина неће експлодирати под теретом тенкова. Слабе стране оваквог постављања мина у минским пољима може се отклонити било стављањем тврдих подметача под мине (од дрвета или од неког другог материјала), да би се добила стабилнија подлога, било једноставно набијањем земљишта, или постављањем мина преко одређеног норматива „мина-метар“, тј. постављањем по две мине и употребом диригованих ПТ минских поља.

Недостатак првог решења је у томе што овакво постављање ПТ мина захтева много више радних часова (до 50%) и грађевинског материјала, а то у случају хитног утврђивања смањује број постављених мина у минским пољима.

Другим решењем може се постићи исти ефекат у броју експлодираних мина као на терену са тврдом подлогом по нормативу „мина-метар“, тј. као и у нормалним условима земљишта, пошто се овде рачуна и на извршен проценат неексплодираних мина. На овај начин може се постићи нормална густина запречавања, тј. нормалан ефекат минских поља, само ће бити потребно више мина и више радних часова за њихово постављање (од 50 до 100%).

Код трећег случаја потребно је више осталог материјала (минског кабла и др.), времена и стручне радне снаге.

Пошто недостаци равничарског земљишта нарочито долазе до изражаја у периоду киша, треба настојати, без обзира на годишње доба, да се минска поља постављају по ливадама и испашама, и уопште на местима која се не ору. На узораном земљишту треба постављати диригована минска поља или друге типове препрека комбинованих и са минама.

Минско-ватрене препреке

Боце са запаљивом смесом и фугасни бацачи пламена налазе своју пуну примену у запречавању у равници, пошто се ту њихови ватрени млазеви могу искористити у пуном домету. Ефикасност ових средстава нарочито се може појачати ако се комбинују са неким другим запаљивим средствима.

Нузпродукти ратарских и житородних крајева (слама, кукурузна паша, сунцокретне и кудељне стабилјке, итд.) наслагани по њивама, салашима, економским двориштима и сл. могу се успешно комбиновати са минско-ватреним препрекама, појачавајући на тај начин општу ефикасност запречавања. Наиме, овакв лакозапаљив материјал треба разасрти на одређеним минско-ватреним пољима у дужини која одговара количини расположивог материјала, а по дубини до 100 м, стим да дебљина разасртог слоја буде 15—25 см. Позади овако разасртог лакозапаљивог материјала треба поставити фугасне бацаче, које је неопходно активирати при наиласку нападачеве пешадије и тенкова. Овакав покривач запаљивог материјала, када га упале фугасни бацачи пламена, гори 3—5 минута јаким и до 1,5 м високим

пламеном, те је у стању, ако је правовремено запаљен, да запали и тенкове и пешадију.

Разношење сламе и осталог запаљивог материјала могу да обаве јединице које поседују одређени део положаја, пошто за његово разношење није потребан никакав посебни превозни парк. Он се може разносити у шаторским крилима, ћебадима, итд. и за врло кратко време, што зависи од удаљености запаљивог материјала. Једна пешадиска чета, на пример, може за једну ноћ разасрти појас око 1 км по фронту и 50—100 м по дубини.

Минско-ватрене препреке могу се постављати и позади парцела засејаних житом, када је оно већ зрело и још непокошено, које треба запалити фугасним бацачима пламена при наиласку нападачевих тенкова и пешадије.

Ове комбинације минско-ватрених препрека и запаљивог материјала који се налази на лицу места имају ту добру страну што не захтевају посебну стручну радну снагу, што смањују транспорт осталих препречних средстава и што се у релативно кратком времену може запречити доста широки фронт, под условом да се располаже довољним количинама запаљивог материјала. Недостатак им је што њихово постављање зависи од атмосферских услова (киша, снег) и што брзо сагоре. Но, у сваком случају, кад год то услови дозвољавају, треба их примењивати приликом запречавања, пошто се тиме у знатној мери појачавају и минско-ватрене препреке и запречавање у целини.

Честа и успешна примена покретног запречавања у одбрани на равници у сваком случају оправдава његово постојање. Тако, на пример, ПОЗ-ови могу веома успешно да изврше задатке на одређеним правцима, који су у систему сталног запречавања остали незапречени ради извођења активних радњи од стране браниоца. Они се исто тако могу употребити на оним деловима на којима се није могло потпуно извршити запречавање услед недостатка времена тамо где је према процени земљишта мања вероватноћа употребе нападачевих тенкова, а земљиште је делимично испресецано каналима. У овим је случајевима употреба ПОЗ-а могућа и веома успешна. Овде се поставља и питање потребе ранијег организовања ПТ линија, као и маскираног изласка на њих. Први се проблем редовно може лако решити када се има довољно времена и када су остали услови повољни. Међутим, прикривени излазак на ПТ линије могућ је у времену када је земљиште под вегетацијом, а, када је оно без растиња, било би пожељно да ПОЗ-ови са својим камионима изађу до првог погодног места (салаша, винограда, тршчара, итд.) да би сами пионири одатле разнели mine на одређене ПТ линије. У сваком случају, та места треба да буду толико удаљена од ПТ линија да се mine могу поставити пре наиласка непријатељских тенкова.

Пошто је мањевар ПОЗ-ова ограничен и изложен дејству нападачеве артиљерије и авијације, било би боље да се на одређеним правцима формира више ПОЗ-ова, па макар они били и мањи.

Групе за запречавање имају велику примену у равницама са разгранатим системом канала за одводњавање и наводњавање, на ко-

јима има много мостова које треба у потребном моменту порушити. Формирање група за запречавање потребно је само за мостове веће носивости и важније правце, пошто за мање мостове и мање важне правце њихову улогу може примити и пешадија, тим пре што за припрему рушења и само рушење није потребна стручна радна снага. Припреме рушења ових објеката од стране пешадијских јединица састојале би се у доношењу потребне количине експлозива или, ако су мостови дрвени, потребне количине сламе, нафте или бензина. При овоме треба водити рачуна о благовременом паљењу мостова како би они, ако су дрвени, сагорели пре но што нападач стигне до њих. На овај начин треба припремити за рушење све мање мостове на мање важним правцима, док их на важнијим правцима припремају инжињерске јединице (групе за запречавање).

Из досада изложеног може се закључити да избор типа препрека у равници захтева доста стручности и детаљну студију самог земљишта. Што се тиче самог распореда препрека по положајима у одбрани, по моме мишљењу, било би најбоље да се испред предњег краја изврши плављење и поставе ПТ ровови и минско-ватрене препреке у комбинацији са паљењем, а да се за њихову одбрану (нарочито између канала и ровова) примене и минско-експлозивне препреке. Поред тога, минско-експлозивне препреке требало би постављати испред трећег рова и даље по дубини, као и испред преградних положаја, а мине изненађења и мине успореног дејства по насељеним местима (уколико ова улазе у састав одбранбених положаја) и ван њих.

Разлика густине запречавања минско-експлозивним препрекама у равници у односу на густину запречавања на маневарском земљишту, види се из следеће таблице:

Од укупне количине минско-експлозивних средстава отпада	са појасом обезбеђења		без појаса обезбеђења	
	на маневарском земљишту	на равничастом земљишту	на маневарском земљишту	на равничастом земљишту
појас обезбеђења	20-25%	20-25%		
пред предњим крајем одбране	30-40%	15-25%	40-50%	20-30%
по дубини пуковских отсека	15%	20-25%	20%	30-40%
резервни и артиљериски положаји	10-15%	15-20%	10-20%	20-25%
резерва, ПОЗ и ПТР	до 15%	10-15%	до 20%	15-20%

Овакав распоред минско-експлозивних средстава налаже потребу вођења жилавије одбране по дубини, јер је нападач по пробоју предњег краја у могућности да брзо продире ка међуположају и резервном положају. Овде је нарочито важно да се запречавање изврши и испред преградних положаја, који имају велику улогу за стешњавање маневра нападачевих снага по пробоју главног положаја.

УЛОГА КОЊА У АРМИЈИ У САВРЕМЕНОМ РАТУ

Из досадашњих ратних искустава могли смо уочити да су се пешаци, који су били најбројнији у свакој армији, кретали углавном по сваком земљишту, у свако доба дана и по сваком времену, носећи при томе само лако пешадиско наоружање: пушке, аутомате, пушко-митраљезе, итд. Истина, они су на краћим отстојањима носили и теже пешадиско наоружање (митраљезе и минобацаче), али им се тада смањивала брзина кретања. Због тога је приликом кретања на дужим отстојањима и извршењу маршева, пешадија била принуђена да ова тежа оруђа преноси на моторним возилима, товарним коњима или каретама. А за један маневарски рат веома је важна баш та тактичка покретљивост и способност јединица, тј. њихова могућност да се са већим делом свога наоружања и муниције брзо крећу, мењају положаје, нападају, обилазе, гоне, извлаче из борбе, итд.

У којој ће мери нека армија бити моторизована зависи од многих чињеница, а првенствено од земљишта на коме се предвиђа дејство, и то како у односу на његов склоп, карактер и покривеност, тако и на развијеност и квалитет путне мреже, а затим од развијености индустрије, богатства земље у минералним уљима, механизације привреде, итд. Ови су услови међусобно јако повезани и умногоме зависе једни од других. Тако, развијеност путне мреже зависи доста од карактера земљишта, јер је на лако приступачном земљишту лакше изграђивати добре комуникације; од квалитета комуникација зависи рентабилност аутомобилског транспорта, па према томе и производња моторних возила, а цене горива утичу на рентабилност механизације пољопривреде и транспорта. Од наведених услова зависи да ли ће једна земља у миру решавати питање транспорта и вуче претежно помоћу моторних возила или сточних запрега. Уколико је моторизација у једној земљи више развијена утолико опада број коња, као основног вучног средства.

Како се за рат употребљавају сва жива и материјална средства којима државе располажу (а она су одраз напред наведених услова) логично је да ће државе са претежно механизованом привредом имати и претежно моторизоване армије, док ће оне државе чија привреда углавном почива на сточним запрегама и у армији имати претежно коње. Начелно, обе врсте армија имаће и моторизоване јединице и јединице са коњима, стим да ће бројни однос ових јединица, разуме се, бити веома различит. Међутим, неке земље, као на пример САД,

потпуно су моторизовале своје армије, али тиме ипак нису решиле питање покретљивости јединица ван путева, иако имају велики број гусеничара.¹⁾ То се, углавном, односи на нормално земљиште, а кад је реч о тежем земљишту, рђавим атмосферским условима и сл., онда се тај проблем још више увећава.

Погрешно је мислити да су јединице са сточним транспортом увек инфериорне у односу на оне са моторизованим, јер и једне и друге имају одговарајућу улогу и задатке у оквиру савремених армија. Јединице са сточним транспортом могу бити веома нужне и корисне, а у одговарајућим условима земљишта, често могу имати и предности над моторизованим јединицама, што потврђују и искуства из Другог светског рата, а нарочито из нашег Народноослободилачког рата и последњих ратова у Кореји и Индокини.

У Другом светском рату било је примера који су показали да је изабацивање или сувише велико смањивање броја коња у појединим армијама било погрешно. Тако су Немци у току операција у Русији увидели да су погрешили што су толико смањили број коња, па су пред крај рата покушали да свој транспорт преиначе, али је то већ било доцкан. Американци су се за пробој немачких положаја јужно од Рима морали одрећи дејства дуж комуникација које иду обалама Апенинског Полуострва. На планинском земљишту Апенина били су принуђени да се користе мазгама, а за експлоатацију успеха су користили накнадно доведену мароканску коњицу, и тек су тада могли да постигну жељени успех. За борбу против наше Народноослободилачке војске Немци су морали да формирају специјалне јединице са брдским транспортом и да формирају коњицу од људства генерала Власова. У току кинеске противофанзиве са реке Јалу, кинеске снаге, које су углавном користиле коњски транспорт, могле су да се успешније прилагођавају земљишту и атмосферским приликама. У Кореји се показало да се у извесним условима могу употребити и веће коњичке формације. Тамо је, на пример, у току наступања веома корисно употребљена монголска коњичка дивизија, која је због своје веће покретљивости на брдовитом земљишту често била надмоћнија од америчких моторизованих снага. У току Индокинеског рата француске и јужновијетнамске трупе, иако моторизоване, нису могле да одоле снагама Вијетмина, поред осталог и због тога што су ове, имајући коње као транспортно средство, на таквом земљишту биле покретљивије.

Из досадашњег излагања може се извући закључак да однос моторизације и коња у једној армији мора бити у разумној сразмери, а какав однос треба да буде зависи од много фактора, о којима је нешто већ говорено. У вези с тим питањем, после Корејског рата појављивала су се у америчкој војној литератури мишљења да коња треба поново увести у Америчку армију, да би се, у случају дејства на ратиштима сличним корејском, избегле оне тешкоће које су настале услед немања коња у току тог рата.

¹⁾ Потпуковник Хенрих Хамерлинг: „Будућа употреба резерви“ („Војно дело“, бр. 11/53).

Данас у Европи постоје веома пространа подручја на којима би се, у случају операција, морала комбиновати дејства моторизованих јединица и јединица са коњима (на пример, пешадије и артиљерије са коњском вучом, па и коњице). Таква подручја претстављају већи делови Балканског, Апенинског, Пиринејског и Скандинавског Полуострва, као и области Алпа и Карпата. Армије које могу дејствовати на тим подручјима, а нарочито армије држава тих подручја, морају имати (а углавном и имају) у својим саставима и коње. Интересантно је мишљење неких италијанских војних писаца који сматрају да ће Италија свој највећи прилог Североатлантском пакту, у случају рата, дати баш помоћу својих брдских јединица, а нарочито брдске артиљерије.

Питање употребе јединица које у свом саставу имају и коње актуелно је и данас, а нарочито у једном евентуалном атомском рату. Пошто би коњ био подложен дејству атомске експлозије исто као и човек, за његову заштиту морала би се примењивати иста или слична средства као и за осталу живу силу. Међутим, и у евентуалном атомском рату добре особине коња ипак могу доћи до изражаја. Стратегиско дејство атомског оружја не би у толикој мери утицало на попуно коњима, јер би највероватнији циљеви тога дејства претежно били индустриски центри, велике раскрснице, слагалишта материјала и горива, итд. Ово би дејство, свакако, јаче погађало технику него коње, јер базу за снабдевање коњима претставља скоро читава државна територија. Снабдевање горивом моторних возила претстављало је проблем и у прошлом рату, а у будућем би претстављало још и већи, јер би комуникације, услед пораста ваздухопловства и појаве атомског оружја, биле све мање сигурне. Коњ, међутим, троши храну која се може наћи готово свуда и која неће бити толико нагомилана и подложна уништењу. У случају паралисања саобраћаја (уништавањем железничких раскрсница, рушењем друмова, мостова, итд.) јединице са коњским транспортом, захваљујући својој независности за добре комуникације, биће у стању да се пребацују на већа отстојања сопственим снагама и по лошијим путевима, заобилазећи бомбардоване комуникације. Из свега изложеног види се да би јединице које у своме саставу имају коње биле мање изложене евентуалном бомбардовању атомским бомбама у стратегиске сврхе, и да би посредно од њега осећале мање последице.

Као основ за рад јединица у условима употребе атомског оружја у тактичке сврхе могу нам послужити следеће мисли, генерал-пуковника Ивана Гошњака:

„Тактика коју је примењивала наша Народноослободилачка војска у прошлом рату, ако не у потпуности, у много чему ће одговарати и у једном будућем рату. Избегавање крутих фронтава и великих концентрација људства и материјала биће један од принципа будућег рата. Нужност за великом покретљивошћу јединица претстављаће један од основних проблема организације будуће армије. Гломазне и тешке ди-

визије мораће уступити место много лакшим и покретљивијим јединицама, способним да се крећу и боре ван комуникација. Маневарска способност јединица мораће бити већа од садашњих.“²⁾

У овим се мислима јасно истичу покретљивост јединица, маневарска способност и дејства ван комуникација, тј. баш оне особине којима располажу јединице које у свом саставу имају коње.

У једној савременој армији, која мора да дејствује на разноврсном земљишту, коњ ће наћи највећу примену у главним родовима војске, пешадији и артиљерији.

При извођењу покретних операција у нападу, одбрани, гоњењу, извлачењу из борбе, задржавајућој одбрани, итд., на слабо комуникативном земљишту се не може очекивати да ће пешадиски пук моћи да добије више од једног сеоског пута за коришћење у својој зони. Батальони ће се често користити само појединим стазама, колонским путевима или ће се уопште кретати ван путева. Међутим, пешадиске јединице са сточним транспортом на таквом земљишту могу сачувати своју нормалну покретљивост, јер их коњи свуда могу пратити оном брзином којом се оне нормално и крећу. Ако би транспорт био моторизован, моторна се возила не би могла кретати по таквим путевима, послуга би морала да носи сва тежа оруђа, тако да би се тиме јако успоравало кретање, а поготову снабдевање. Зато је коњ у пешадији још увек најпогодније средство за пренос миотраљеза, минобацача, бестрајних топова и артиљериских оруђа.

Брдске јединице, које су веома погодне за употребу на планинском земљишту, треба да имају потпуно товарни транспорт, јер ће се само тако огарантовати њихова покретљивост. Но, при овоме не треба претеривати са формирањем великих комора од товарне стоке, јер оне чине брдске јединице сувише гломазним. Зато снабдевање треба организовати тако да се оно врши, бар једним делом, и бацањем из авиона (искуство нашег НОР-а) или дотуром помоћу хеликоптера (искуство Корејског рата).

У артиљерији је трактор у великој мери заменио тешке вучне коње. Међутим, на тракторе, теглаче и камионе не би се смело потпуно ослоњити, нарочито кад су у питању пуковска и део дивизиске артиљерије. Ове врсте артиљерије морају бити способне да се крећу по слабијим путевима и ван путева, да мењају положаје по сваком времену и на сваком земљишту, и зато оне морају бити са коњском вучом.

У брдским јединицама највећи део артиљерије треба да буде на товарним коњима, иначе би у извесним случајевима могле остати без довољне подршке своје артиљерије. У армијама којима претстоји дејство на брдско-планинском земљишту треба да постоји извештан број самосталних брдских артиљериских пукова (као РВК) који би се по потреби придавали јединицама на оним правцима на којима друга артиљерија не би могла успешно да их прати.

²⁾ Генерал-пуковник Иван Гошњак: „Десет послератних година“, („Народна армија“, бр. 827/55).

У многим армијама је велики део коњског транспорта замењен камионима разне тонаже, а и специјалним возилима. Но, и поред тога, један део транспорта треба да буде са сточном вучом, а један део на товарним коњима. То првенствено треба да буде четни и батаљонски транспорт, а и један део пуковског транспорта којим се врши снабдевање батаљона.

Поред транспортних јединица са товарним коњима које се већ налазе у брдским јединицама, у армијама којима претстоји дејство на брдско-планинском земљишту треба да постоји и извесна резерва у транспортним јединицама са товарним коњима, која би се, према потреби, придавала тамо где то ситуација изричито захтева. Чињеница да хеликоптер може примити на себе део задатка које је досада имао товарни транспорт, не искључује овај последњи, иако му олакшава посао. На брдско-планинском земљишту, увек се мора имати део муниције и хране, који би се у случају потребе могао одмах употребити и који би приликом покрета пратио јединице. Овај део муниције и хране носила би товарна стока, а та товарна комора могла би се снабдевати и хеликоптерима. Иначе, хеликоптери су, ма колико да су напредовали у техничком погледу, још увек зависни од временских услова, а нарочито од надмоћности у ваздуху.

*

У брдско-планинским, шумским и мочварним пределима моторизоване јединице су потпуно везане за добре путеве који се на таквим теренима могу лако затворити и мањим снагама. Задатке у оваквим рејонима, нарочито оне за чије је извршење потребна брзина и покретљивост, може да изврши и коњица ако има погодну формацију, наоружање, и опрему, и ако је извежбана за дејство на таквом земљишту. Савремена коњица има јако наоружање, претежно аутоматско, и способна је да за кратко време отвори веома јаку ватру. Захваљујући томе што може користити коње за извршење маневра и кад се бори пешке она је у стању да и на тежим теренима брзо дође до непријатеља, да му се појави на боку или да се пробије у његову позадину. Данашња коњица има већи део свога људства, наоружања и муниције на коњима. Митраљези, минобацачи и бестрзајни топови носе се на товарним грлима, чији коњоводци такође јашу. Коњица може на дан да прелази по 50—60 км, а на краћим отстојањима достиже брзину око 10 км на час. Коњица, тако формирана и независна од комуникација, може брзо да се расчлањава и прикупља. Користећи своју покретљивост, коњичке се јединице брзо развијају за борбу и производе велика изненађења. Зато их треба посматрати као покретне јединице које располажу и оперативном и тактичком покретљивошћу и које су у стању да се брзо крећу по slabим путе-

вима или ван путева, по тешком терену, шуми, дубоком снегу, блату, ноћу, магли и сл.

Неке су армије укинуле коњицу и задатке које је она некад вршила повериле оклопним и извиђачким јединицама, а неке су је формирале од механизованих, лако покретљивих јединица и назвали је коњицом само ради разликовања од тенковских јединица. Значи, све армије решавају питање брзих јединица према сопственим условима. Како ће то која армија решити зависи од многих чињеница, а првенствено од конфигурације земљишта на коме ће ратовати, развијености путне мреже, степена механизације привреде, развијености индустрије, богатства у минералним уљима и од навика и традиције народа.

Савремена се коњица може употребити за извршење оних задатака код којих су неопходне брзина и покретљивост, а за које се у конкретним случајевима не могу употребити оклопне и моторизоване јединице, било због теренских услова и слабих комуникација или због атмосферских прилика: велико блато, дубок снег, киша, магла, поледица и сл.

У евентуалном атомском рату коњица би поседовала све добре особине које су наведене за јединице које у свом саставу имају коње, нарочито способност брзог кретања, расчлањавања, прикупљања и развијања за борбу. По моме мишљењу, на просторијама на које су бачене атомске бомбе била би целисходна употреба коњице на коњу, јер се оклопне јединице не би могле брзо кретати путевима закрченим колима, обореним дрвећем, рушевинама срушених зграда, итд.

Свакако, при овоме треба имати у виду да је обука коњице доста сложена: војници се морају обучавати не само за службу на коњу него и за службу пешке, а морају се обучавати и нови коњи — ремонти — за јахање, који се у народу обично користе за вучу, тако да је и попуна коњичких јединица у рату доста тешка. Коњ троши велике количине фуражи (око 10 кг дневно), тако да за један пук свакодневно треба обезбедити вагон фуражи. Поред хране, за коњицу су неопходне велике количине воде за појење коња, тако да се она не може употребљавати на безводним теренима. Најзад, коњица претставља велику, лако уочљиву и осетљиву мету, нарочито на дејства из ваздуха. Природно је да ови недостаци коњице намећу потребу да се формирају мање коњичке јединице, јачине до пука, а највише до бригаде од два пука, које би биле способне за самостална дејства и снабдевање. Само изузетно, за извршење нарочитих задатака, могло би се више пукова или бригада привремено обједињавати за дејство под

једном командом. Поред тога, коњицу не би требало употребљавати на равном и откривеном земљишту на коме се не могу наћи заклони од непријатељске авијације.

Коњичке се јединице успешно могу употребити у свима борбеним радњама — у извиђању за дејство кроз међупросторе непријатељског распореда, у нападу као брзопокретне резерве на правцима на којима оклопне јединице не би могле дејствовати, у одбрани као резерве за моментално упућивање ван путева на угрожени део фронта, за извршење противнапада и као противдесантне резерве, а у гоњењу за паралелно гоњење непријатеља по слабирм путевима, са циљем да му пресече отступницу.

Коњи као преносно средство у армији имају и својих недостатака. Поред свакодневне исхране, појења и неге, коњима се мора поклањати велика брига, јер су осетљиви на хладноћу, кишу и снег кад су на одмору. Иако је њихова моћ носивости, у односу на моторна возила, доста мала, ипак су коњи, у извесним случајевима незаменљиви, тако да ће се још дуго користити у армији. Појачање индустријализације земље, изградња гушће мреже добрих комуникација, механизација пољопривреде и транспорта свакако ће постепено све више истискивати коње из привреде, а самим тим и из армије, у одговарајућој сразмери. Међутим, с обзиром на услове терена, стање комуникација у свету уопште, а посебно у Европи, и још недовољну усавршеност моторних возила за кретање ван комуникација, засада коњ чврсто држи своје позиције и веома се корисно употребљава, упоредо са мотором, и у привреди и у армији. Због тога би свака пренагљеност у погледу смањивања броја коња, ако се не води рачуна о свим условима, а нарочито о земљишту на коме ће се ратовати, могла имати веома неповољне последице на покретљивост армије.

РАД ПОЗАДИНЕ ОКЛОПНЕ ДИВИЗИЈЕ (У УЛОЗИ ПОКРЕТНЕ ГРУПЕ)

У Другом светском рату има велики број примера из којих се може видети да је успех оклопних јединица, поред осталог, зависио и од уредности њиховог снабдевања. Зар би, на пример, оклопне групе број 3 и 4 немачке Средње групе армија на правцу Москве, после пробоја совјетских положаја у јуну 1941 године и продора на дубини од око 200 км, могле окружити јединице Црвене армије код Бјалостока, а затим у истој операцији продрети још 200 км и окружити јединице Црвене армије код Минска, да у току тих операција није било уредног снабдевања погонским материјалом и муницијом обеју оклопних група? Исто тако, да ли би Трећа америчка армија (12, 13 и 20 к), под командом генерала Патона, после пробоја немачких положаја код Авранша 31 јула 1944 године, могла продужити дејство у дубини од 300—400 км и избити на Канал Монтаржи да њене оклопне јединице (сваки корпус у I ешелону имао је по једну оклопну дивизију) нису у току операције уредно снабдеване материјално-техничким средствима помоћу сопственог транспорта и авијације? Исто тако је несумњиво да Други и Трећи белоруски фронт, после извршеног пробоја код Витебска 1944 године, не би успели да за онако кратко време достигну линију река Буг — река Висла, тј. да продру до још веће дубине од 400 до 500 км, да њихове јаке покретне групе нису биле благовремено и уредно снабдеване.

Међутим, има доста и таквих примера где се слаба организација негативно одражавала на успех оклопних јединица, а тиме и на успех операција. Тако, на пример, једна оклопна дивизија, која је била придата 9 француској армији, није могла да учествује у извршењу противнапада на немачки мостобран код Хуа и Динана на р. Мези, јер је због слабе организације снабдевања остала без погонског горива, тако да је употребљена у одбрани код Филипвила као пешадиска јединица, где је 16 маја 1940 године, у борби са немачким 15 оклопним корпусом, скоро потпуно уништена (од 156 тенкова остало јој је свега 20). Исто тако је претрпела неуспех и 2 немачка оклопна армија генерала Гудеријана у борбама од 1 до 5 децембра 1941 године пред Тулом и Каширом, поред осталог (раскалањ терен, који се касније смрзнуо, недостатак антифриза, итд.) и зато што није имала

довољно погонског материјала, тако да није могла употребити пуно бројно стање својих оклопних јединица.¹⁾

Због великог одужавања путева дотура у Северној Африци, генерал Ромел у неколико махова није могао да искористи постигнути успех својих продора, јер му је недостајало погонског материјала баш у најпогоднијем моменту за продужење надирања.

Слично томе, ни наша 2 тенковска бригада, после пробоја Сремског фронта 1945 године и избијања на линију Вуковар — Винковци, није могла да продужи гоњење све до пробоја непријатељских положаја на реци Илови зато што је остала без погонског горива, којим ју је требао да снабдева III украјински фронт.

Највеће тешкоће у организацији и раду позадине оклопних јединица свакако се појављују када оне дејствују у својству ПГ, и то: зато што тада дејствују без непосредног ослоњања на сопствене снаге (тако да често могу бити и потпуно отсечене од осталих снага); што су путеви за дотур и евакуацију јако изложени непријатељском дејству; што се брзим надирањем оклопних јединица повећава њихова удаљеност од позадинских база и што приликом њиховог дејства у дубини непријатељске одбране долази до честе и нагле промене ситуације и праваца дејства. Природно је да све то изазива потребу за њиховим што већим осамостаљењем у саобраћајном смислу, ојачањем и обезбеђењем позадинских ешелона, повећањем материјално-техничких средстава и снабдевањем ваздушним путем, као и за брзим прилагођавањем рада позадине у врло тешким оперативним условима.

Пре но што изнесемо своје мишљење о раду позадине ПГ у периоду њеног убацивања у пробој и за време дејства у оперативној дубини, осврнућемо се на рад позадине оклопне дивизије у рејону концентрације, при покрету до очекујућег рејона и у очекујућем рејону.

У рејону концентрације (који може бити на око 60 км од предњег краја) позадинске јединице и установе оклопне дивизије добијају свој посебан рејон размештаја. Да би имале повољне услове за свој рад, њихов рејон размештаја треба изабрати тако да их најближа јединица оклопне дивизије, у случају потребе, може обезбедити од напада са земље и да се чести покрети транспортних средстава и разни други покрети у том рејону могу што лакше прикрити — маскирати и камуфлирати. У том циљу позадинске јединице и установе ОД и њених ојачања треба распоређивати растресито, у више оближњих села, односно на више места у шуми, с тим што се и поједине јединице (на пример, техничка) могу рашчлањавати и смештати на разним местима једног истог села (шуме).

Да ли ће ДБ, ДМЦ, СОВ (станица оштећених возила) бити потпуно или делимично развијене или се уопште неће развијати, зависи од оперативно-тактичке ситуације, дужине боравка у рејону концен-

¹⁾ Колико је генерал Гудеријан ценио важност снабдевања оклопних јединица у операцијама немачке армије 1941 године може се видети из ове његове констатације: „ Снага јединица које су напредовале мање је зависила од броја људи него од бензина који је био на расположењу за њихов рад“.

трације, попуњености дивизије материјално-техничким средствима, техничког стања борбених и транспортних возила, наоружања и опреме, као и од активности непријатељске авијације и дејства инфилтрираних јединица, итд.

Позадина оклопне дивизије у рејону концентрације има задатак да врши поуну и дотур материјално-техничких средстава сопственим транспортом из најближе базе (армиске или базе групе армија) или из најближе искрцне станице (које најчешће нису много удаљене од рејона концентрације дивизије, тако да снабдевање овим средствима у овој фази не претставља неки нарочито тежак проблем).

Природно је да све јединице и установе оклопне дивизије пре покрета у очекујући рејон треба снабдети свима материјално-техничким средствима по норми, а ако се то, из било којих разлога, не би могло потпуно остварити, онда би допуну снабдевања требало извршити у очекујућем рејону.

За разлику од санитетских јединица оклопне дивизије и нижих јединица (које, начелно, не треба развијати у рејону концентрације, нарочито ако нема рањеника и болесника) радионица обично ради са највећим напрезањима ради отклањања свих неисправности да би сва техничка и остала средства могла кренути у очекујући рејон у исправном стању.

Поред растреситог распореда, маскирања, укопавања транспортних возила, копања ровова и уређења одбранбених положаја, одбрану из ваздуха треба да допуњују јединице територијалне и трупне ПАО. У сваком случају, распоред позадинских јединица и установа треба вршити тако да се постигне што већа сигурност, имајући у виду да је њихов прикупљен распоред за одбрану од напада са земље погоднији од растреситог (што је доказало и искуство из Другог светског рата). Зато су позадинске јединице и установе оклопних јединица у току ноћи обично имале прикупљенији, а у току дана растреситији распоред. Пошто је највећи део ових јединица и установа заузет свакодневним радом, то се за њихову заштиту од напада са земље обично одређује она јединица оклопне дивизије која им је по распореду најближа. Разуме се, у плану одбране ОД, поред употребе људства позадине, ПАО и нарочито одређене јединице за одбрану и мера пасивне одбране, треба предвидети и дужности јединица које се налазе у близини рејона размештаја у погледу одбране позадине, као и распоред инжењерских, путно-експлоатационих и осталих јединица дуж путева којима се крећу транспортна средства.

Ако оклопна дивизија, после доношења одлуке, у току једне ноћи треба да пређе из рејона концентрације у очекујући рејон (15 до 25 км од предњег краја), онда њене позадинске јединице и установе не би требало делити ни по колонама ни по ешелонима (без обзира да ли се дивизија креће у једној или више колона, зато што јединице код себе имају сва потребна материјално-техничка средства), већ их треба кретати као посебан ешелон на око 3 км позади бригадног (бригадних) позадинског ешелона, с тим да се и он креће по мањим ешелонима на око 2 км један позади другог. Ако би се ОД кретала у две

или више колона, онда би позадинске јединице и установе, начелно, требало упутити иза главне, а изузетно и позади помоћне колоне (нарочито ако су повољнији услови за кретање, или ако ситуација захтева да се скрати дужина главне колоне, итд.), с тим да се позадинске јединице и установе јединица ојачања крећу са борбеним делом своје јединице. При томе је најбоље да се на челу дивизиских позадинских јединица и установа креће санитарска, иза ње аутомобилска и напослетку техничка јединица, која образује техничко зачеље колоне за којом се креће дивизиски позадински ешелон. У току покрета техничко зачеље (које се обично састоји из радионице, возила са резервним деловима, неколико возила за евакуацију и једног возила са горивом и мазивом) треба да оправља возила на месту оштећења, да евакуише оштећена возила до најближе СОВ или да упућује заостала возила у њихове јединице и да снабдева храном посаде које би преко 24 часа остале код оштећених возила. Међутим, на дивизиску станицу оштећених возила, која се обично образује на правцу кретања главне колоне само ако се за то укаже потреба, и то обично у рејону раскрснице путева, треба довлачити ради оправке само она возила која се не могу брзо оправити на месту оштећења.

Ако би ОД из рејона концентрације у очекујући рејон прелазила у току две ноћи, онда би било најбоље да се дивизиске позадинске јединице и установе упуте друге ноћи позади последњег ешелона.

И у очекујућем рејону, у коме се ОД начелно задржава два до пет дана, треба се старати о размештају дивизиских позадинских јединица и установа, њиховом развијању, затим о санитарском збрињавању, дотуру материјално-техничких средстава, оправци возила и технике и о обезбеђењу и одбрани рејона размештаја и позадинских јединица и установа, и то на сличан начин као и у рејону концентрације. Овде треба допунити утрошена материјално-техничка средства, довршити последње материјално-техничке припреме за увођење дивизије у пробој, растеретити јединице и установе целокупне непотребне опреме, материјала и амбалаже (јер резервна одећа, обућа и сличне материјално-техничке резерве обично неће бити неопходне за неколико дана трајања операције²⁾) и евакуисати све рањене и болесне, без обзира на време потребно за њихово лечење. Али, због прилично великог удаљавања ОД при дејству у оперативној дубини било би потребно да се оклопне бригаде (пукови) у очекујућем рејону ојачавају

²⁾ У очекујућем рејону ОД може оставити пекарску чету, интендантско складиште и интендантску радионицу, пошто већ код себе има око 6 д/о хране (хлеба само 3 д/о, а остало брашно), од чега 1 до 2 д/о код војника у возилу, 2 д/о у батаљону, 1 д/о у бригади и 1—2 у дивизији. Ако би дивизиско интендантско складиште остало у очекујућем рејону, онда би јединицама недостајало 1 до 2 д/о. Зато би, по нашем мишљењу, било боље да код војника у возилу буду 3 д/о (2 хлеба и 2 obroka подесне суве и 1 оброк резервне хране), у батаљону 2 текућа д/о хране и у бригади 1 д/о (1 оброк двојека и један текући оброк хране), пошто би формациски транспорт јединица могао да носи ове количине хране. При томе би ојачања оклопне дивизије, јачине пука и самосталног батаљона (дивизиона), такође носила 6 obroka хране из очекујућег рејона, како је напред изнето, тим пре што би њихово ојачање армиским транспортом у ту сврху било тако минимално да не би претстављало никакву тешкоћу.

хируршким екипама, и да се хируршка покретна болница (ХПБ) истури што ближе месту пробоја и припреми за пријем рањеника из јединица ПГ.

Искуство из Другог светског рата показало је да су сва формациска транспортна средства оклопне дивизије у целини могла возити у пробој материјално-техничка средства приближно за три дана борбе и да се за следеће дане морао вршити дотур ваздушним путем или појачањем остале транспорта. Ако бисмо узели претпоставку да ће ОД дејствовати у оперативној дубини 6 дана и да ће јој за то време (као и њеним ојачањима) бити потребно око 4,5 борбена комплекта (б/к) муниције, око 3,5 до 4 пуњења погонског материјала (шпм) и 6 д/о људске хране (рачунајући да ће дневно просечно трошити око 0,7 б/к муниције, око 0,5 до 0,7 ппм и 1 д/о хране), онда ће јој недостајати само око 1,5 б/к муниције и око 0,5 до 1 шпм. То значи да јој ову разлику, поред предвиђене норме, треба дати у очекујућем рејону или јој дотурити у току борбе (земаљским или ваздушним путем).

Постоји мишљење да би за поуну дивизије у очекујућем рејону и њено снабдевање у току пробоја било најбоље ако би у пробој носила материјално-техничка средства испод садашње норме, тј. само за један до два дана борбе, да би се тиме смањила не само количина транспортних средстава, него и дубина њене колоне, а да јој се све остало дотура ваздушним путем у току самог дејства. Разуме се, такво решење било би оправдано само у случају ако би се за време употребе ПГ располагало превлашћу у ваздуху и довољним ваздушним транспортним средствима. Међутим, ојачавање ОД у очекујућем рејону армиским средствима, са циљем да се снабде свима материјално-техничким средствима која би јој била потребна за извршење задатка у оперативној дубини (дакле, за око 6 дана), по нашем мишљењу, не би било целисходно како због повећања колоне и њиховог претварања у гломазна тела, тако и због смањивања покретљивости и отежавања маневра оклопне дивизије. Могло би се прихватити само такво решење да оклопна дивизија носи у пробој само формациска материјално-техничка средства, с тим да јој се у току дејства врши дотур ваздушним или земаљским путем, или да се у очекујућем рејону делимично ојача армиским транспортом, а да се остатак потребних материјално-техничких средстава такође дотура у току дејства земаљским или ваздушним путем.

Распоред позадинских јединица и установа при увођењу дивизије у пробој у првом реду зависи од поретка и броја правца дејства дивизије. Ако би се оклопна дивизија уводила у пробој на два правца, онда би и позадинске јединице и установе требало тако поделити да се иза главног и помоћног дела крећу њихови одговарајући делови који ће омогућити самосталан рад борбених одреда ОД не само у позадинском него и у борбеном погледу. Према томе, на зачељу борбених делова јединица на сваком правцу дејства кретао би се позадински ешелон, који би у себе укључивао аутомобилске јединице бригада (пукова) и одговарајући део позадинских јединица и установа дивизије, с тим што би се и он, слично као и при кретању са концентра-

циске просторије до очекујућег рејона, делио на више мањих ешелона, на 2 до 3 км један од другог.

Ако би се цела оклопна дивизија уводила у пробој на једном правцу, онда би се дивизиске позадинске јединице и установе кретале као други позадински ешелон дивизије на око 3 км иза првог позадинског ешелона, тј. иза обједињених аутомобилских јединица бригада (пукова), рашчлањавајући се на мање ешелоне са међусобним отстојањем од око 2 км, и то у следећем распореду: санитарске, аутомобилске и најзад техничке јединице дивизије.

У току продирања ОД у дубини не би требало одвајати позадинске јединице и установе од одговарајућих борбених делова,³⁾ нити их развијати ако би се при томе застало због наиласка на неку препреку или због дејства непријатељске авијације и слично. Али, ако би до застоја дошло због борбе, попутне или одмора, онда у близини борбених јединица треба изабрати погодан рејон у коме би се делимично или потпуно развиле (у зависности од оперативно-тактичке ситуације, дужине трајања борбе, веће или мање потребе за попуном, дужине одмора, броја рањених и сл.).

Покретна група се обично снабдева из одељка армиске базе (ОАБ) помоћу аутомобилског транспорта (уз одговарајуће осигурање) или ваздушним путем ако су комуникације пресечене. За дотур се обично користе транспортна средства оклопне дивизије, а уколико би то, из било којих разлога, било немогуће, онда би армија морала вршити дотур својим транспортом до ДБ, односно до транспортних средстава оклопне дивизије.

Да би се обезбедио дотур и уредно снабдевање оклопне дивизије за време њеног дејства у оперативној дубини, нарочито у условима слабе комуникативности и на планинском земљишту, било би неопходно да бар део транспортних средстава дивизије (а батаљонски део) буде на гусеничким возилима. Поред тога, веома је важно да се изврши борбено осигурање путева дотура и евакуације и заштита транспората.⁴⁾

Од тога да ли ће се дотур вршити ваздушним путем — падобранима или слетањем једрилица — транспортним авионима и хели-

³⁾ Немци, такође, нису одвајали позадину оклопних јединица од борбених делова. Тако је, например, њихова тенковска армија обично образовала борбени поредак у облику каре (т.зв. мотпулк — тенковска песница), тј. са две дивизије напред, две позади и позадинским јединицама и установама у средини.

⁴⁾ Осигурање делова пута у близини дејства оклопне дивизије и фронта пешадијских јединица обично спада у надлежност оклопне дивизије, односно тих пешадијских јединица, а о осигурању осталог дела пута дотура и евакуације треба да се стара команда армије.

Осигурање путева може се остварити истурањем бочних осигурања на правце одакле прети највећа опасност, патролирањем дуж путева и сталним мањим посадама на појединим важнијим тачкама, док за заштиту транспората треба одредити део тенковских, мотопешадијских, противтенковских, противавионских и пионирских снага, што зависи од оперативно-тактичке ситуације, величине транспорта и опасности која му прети.

коптерима зависи избор, величина и уређење рејона за њихово слетање и пријем материјално-техничких средстава. У сваком случају, треба одредити органе за пријем и предају материјала јединицама, место и време прикупљања рањених и болесних, као и ред њиховог укрцавања у авионе (хеликоптере), уколико се предвиђа њихово слетање.

Неоспорно је да се ваздушни транспорт може веома корисно употребити за снабдевање оклопне дивизије у својству ПГ, само је за то, свакако, потребан велики број транспортних авиона и авиона за обезбеђење самог транспорта у ваздуху. Могућности савремене транспортне авијације за дотур погонског материјала и муниције покретној групи доста су велике, ако се има у виду да транспортни авиони ХС-99 носе по 45 тона материјала, а хеликоптер, 14 тона.⁵⁾

Свакодневни дотур треба тако регулисати да се свима јединицама у свако доба обезбеде прописана материјално-техничка средства. Да би се тај дотур што више смањио, треба користити не само сва месна средства него и муницију и погонски материјал оштећених возила (која се не могу одмах оправити), као и заплењени материјал (разуме се по одобрењу стручњака, који би у покретном лабораторијуму вршио његову анализу).

Дивизија треба непосредно да снабдева своје првоточињене јединице и јединице ојачања, ако њена транспортна средства нису узета дотуром из ОАБ, у противном, првоточињене јединице и јединице ојачања мораће да врше дотур из ДБ оклопне дивизије по принципу „к себи“, а евакуацију по принципу „од себе“. А да би се путеви дотура и евакуације оклопне дивизије што више скратили, потребно је да се одељак армиске базе истури унапред у правцу ПГ или, ако није постојао, да се образује у погодном рејону.

Ако ситуација у току дејства ОД дозвољава, храна се може припремати као и у нормалним условима (у возећим кухињама), у противном се мора користити резервни оброк.⁶⁾

Снабдевање ПГ водом у безводним пределима може претстављати велики проблем, и то не само за возила (којима су потребне велике количине) него и за људство. Зато, да би се могла користити вода из постојећих потока и бара, дивизију треба снабдети и средствима за пречишћавање воде. Ако ни то не би било довољно, онда се вода мора дотурати цистернама (сувим или ваздушним путем). При томе треба осетно смањити следовање и завести крајњу штедњу воде.

⁵⁾ Ваздушни транспорт одиграо је и у прошлом рату значајну улогу у извођењу појединих операција. Када је, на пример, 3 армија генерала Патона, по избијању на Канал Монтражи, била приморана да се заустави због недостатка погонског горива, Савезници су употребили транспортну и бомбардерску авијацију за превоз погонског материјала и муниције и тиме јој омогућили да продре до Мозела, тј. неких 100—200 км. Они су снабдевали своје оклопне дивизије авионима Прве ваздушнодесантне армије и авионима за стратeгиско бомбардовање. Исто тако су и Немци у тешким ситуацијама снабдевали ваздушним путем своје оклопне дивизије.

⁶⁾ Хлеб који јединице носе у пробој треба најпре трошити, а месо користити из месних средстава.

И за време покрета дивизије од очекујућег рејона до линије преласка пешадије треба оправку лакше оштећених возила вршити на месту оштећења, а теже оштећена возила евакуисати армиским средствима до армиске станице оштећених возила. По преласку линије пешадиских јединица и при дејству у дубини непријатељске одбране треба сва оштећена возила, која се за кратко време не би могла оправити на лицу места, вући са дивизијом и оправљати приликом дужег застанка у дивизиској (односно бригадним) СОВ, која се образује при развијању оклопне дивизије за напад, затим у зборним рејонима, у местима одмора и за време борбе у окружењу.⁷⁾

Од момента покрета из очекујућег рејона до прелаза линије пешадиских снага треба рањенике и болеснике евакуисати у најближе санитетске установе пешадиских јединица, односно у ХПБ, а за време дејства у оперативној дубини евакуацију треба вршити дивизиским санитетским и повратним транспортом или ваздушним путем ако су путеви пресечени. Ради веће безбедности најбоље је да се санитетски транспорт, кад год је то могуће, упућује са повратним, јер би га, у противном, требало посебно обезбеђивати. Ако не би била могућа никаква евакуација, онда рањене и болесне треба возити са јединицама све док се та могућност не појави.

Евакуацију рањених и болесних из нижих јединица, начелно, треба да врше претпостављене јединице својим санитетским и повратним транспортом, а ако ово није могуће, ниже јединице биће принуђене да их пребацују сопственим транспортним средствима у санитетску установу више јединице. Помоћ рањеном или болесном људству ојачања дивизије треба да указују њихови санитетски органи, док би се евакуација у ДМЦ вршила на исти начин као и из осталих јединица дивизије.

Из изложеног се јасно може видети да је снабдевање и збрињавање ПГ скопчано са највећим тешкоћама. Те тешкоће, свакако, настају услед веома различитих узрока, а пре свега: због изложености ОД дејству непријатељске авијације; због кварења путева и објеката на њима и уништавања делова транспорта; због великих количина материјално-техничких средстава која се морају возити и дотурати; због удаљавања, а често и отсецања ПГ од осталих сопствених делова; због велике несигурности дотура и евакуације, а нарочито због брзог одвијања операција, промене праваца дејства и ситуације уопште. Зато је потпуно природно што се и њено благовремено и уредно снабдевање и збрињавање може обезбедити само ако то снабдевање и збрињавање буде ишло укорак са брзином кретања борбених јединица.

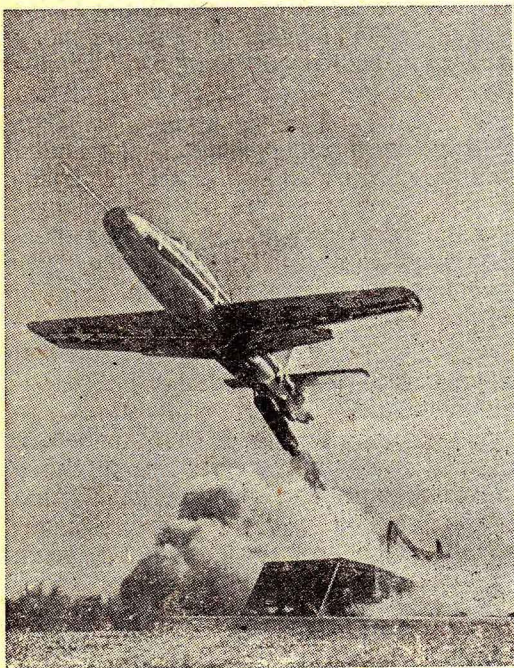
⁷⁾ Из возила која се због борбене ситуације или техничких разлога не могу евакуисати треба узети гориво, муницију, наоружање, важне механизме и агрегате, а затим их оставити у неком заклону или уништити.

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

NOVI SISTEM POLETANJA AMERIČKIH MLAZNIH AVIONA

Mlazni lovački avioni sa pilotom mogu se izbacivati slično dirigovanim projektilima. Upotrebom platformi, montiranih na kamionima (u cilju ispitivanja mogućnosti da se u izvesnim borbenim okolnostima izbegnu poletne staze), izvršeni su prvi letovi konvencionalnih mlaznih lovaca — bez prethodnog uobičajenog ru-

lanja po zemlji. Korišćenjem istih principa i opreme koja se upotrebljava prilikom izbacivanja vazduhoplovnog dirigovanog projektila *Martin Matador*, američki inženjeri su izvršili slične opite sa ratnim istrošenim avionima F-84 — *G Thunderjet*-ima, u vazduhoplovnoj bazi Edvarus, Kalifornija. Smatra se da su to bili istoriski letovi i da posle toga može nastupiti nova era u vazдушnom ratovanju.

Standardna proizvodnja *Thunderjet*-a bila je modifikovana tako da su im ispod repa mogle biti pričakčene boce sa pomoćnim eksplozivnim punjenjem¹⁾, istog tipa i veličine kao i kod *Matador*-a.

Lako pokretljivi kamioni sa specijalnim dizalicama podizali su lovačke avione do ugla za izbacivanje — poletanje i na taj način postali najmanji aerodromi na svetu. Sa avionskim turbomlaznim motorima u punom pogonu, potisak boca sa pomoćnim punjenjem odbacivao je lovce tako snažno i brzo da su oni postajali odmah sposobni za let.

Martin-ov probni pilot izjavio je da je šok neuobičajenog poletanja bio manji od onog prilikom izbacivanja sa katabultom. Avioni su bili

sve vreme pod kontrolom pilota i dostigli maksimalnu brzinu. Uređaji za izbacivanje dovoljno su pokretljivi i mogu se veoma brzo premeštati s jednog mesta na drugo.

Tehničari koji su se bavili usavršavanjem ovog sistema izbacivanja predviđaju perspektive operisanja mlaznih lovaca veoma blizu linije fronta, prilikom čega bi protivničkim teškim bombarderima pružali minimalne ciljeve. Konvencionalno sletanje moglo bi se obavljati na prednjim bazama, a avioni bi bili odmah rastureni — radi maksimuma bezbednosti za vreme pripremanja sledećeg leta.

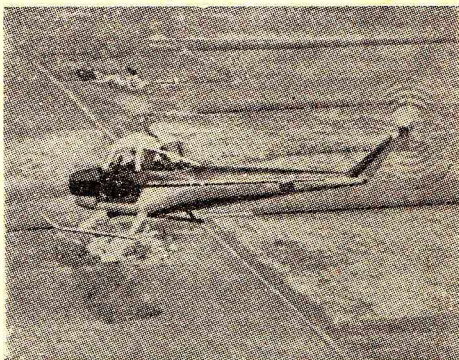
¹⁾ Pomoćni pogonski sistem za mlazne avione ili dirigovane projektele, koji se po potrebi otkučinje u daljem letu aviona (projektele).

Ceo ovaj sistem predstavlja novu koncepciju rasturanja i rastresitosti rasporeda lovačkih aviona. On je naročito od značaja u doba nuklearnog oružja, kada jedna jedina atomska bomba može da zbríše čitav jedan konvencionalan aerodrom i da celokupnu njegovu oblast učini za neodređeno vreme neupotrebljivom. Pomenute »baze« za izbacivanje isprobane su sa preko 200 *Matador*-a, u toku nekoliko godina. *Thunderjet*, koji je znatno veći i teži od dirigovanog projektila, pokazao je da je ovakva tehnika primenljiva i kod lovačkih aviona.

(*Air Power*, april 1955)

AMERIČKI BRZI HELIKOPTER

Najsavremeniji američki helikopter CH-1 u stanju je da lebdi na visini od preko 3.000 m; ima maksimalnu bruto težinu od oko 1.500 kg i brzinu od preko 120 milja na čas. Sav je od metala, sa jednim glavnim rotorom za penjanje i jednim konvencionalnim rotorom na repu. Sa dva čoveka posade može lebdi na visini od preko 5.000 m, a ako mu se doda teret od oko 200 kg, na visini od preko 3.000 m. Njegova brzina od 122 milje na čas, na nivou morske površine, predstavlja najveću brzinu koja je dosada ostvarena kod helikoptera. Vazduhoplov ima samo 3 zupčanika u sistemu glavne transmisije i 2 u repnom rotoru, tako da stvara manje teškoća oko održavanja materijala. Jako opterećenje koje zahteva snažan motor smešteno je u prednji deo trupa helikoptera i tako ostavljen veći prostor za teret i putnike u blizini težišta.

(*Military Review*, avgust 1955)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

REORGANIZACIJA BRITANSKE VOJNE AKADEMIJE

Prema saopštenju britanskog Ministarstva rata izvršena je reorganizacija tečajeva u Vojnoj akademiji u Sandherstu, u cilju osiguranja boljeg kontinuiteta između normalne školske i vojne obuke. Naime, kandidati će pri stupanju u Armiju, u januaru ili septembru, ići neposredno u Sandherst i neće kao ranije prethodno prolaziti kroz desetonedeljnu trupnu obuku u jedinicama, već će u Akademiji u toku prvih 13 nedelja završiti osnovnu regrutsku obuku. Oni kandidati koji su već ranije prošli kroz tu obuku provešće ovo vreme na svom daljem vojnom obrazovanju. Status »oficirskog pitomca« kandidati će dobiti tek u početku drugog roka u Sandherstu.

Da bi se ovih 13 nedelja regrutске obuke uskladile sa ranijim nastavnim programom, ceo je tečaj produžen od 18 na 23 meseca. Ovaj je period podeljen na 3 roka od po 13 nedelja godišnje, koji odgovaraju školskim rokovima, i 21 nedelju odsustva.

Smatra se da je prednost novog sistema u tome što pitomci prolaze svu potrebnu nastavu i obuku u samom Sandherstu.

(*Journal Royal United Service Institution*, maj 1955)

NOVE BRITANSKE BAZE NA ANTARKTIKU

Britanci su zauzeli i stavili pod svoju kontrolu dve nove antarktičke baze na Palmerskom Poluostrvu ispod najjužnijeg rta Južne Amerike.

U toj oblasti sada postoji ukupno 8 britanskih baza, na koje, u teritorijalnom pogledu, polažu pravo ili Argentina ili Čile, tvrdeći da čine sastavni deo njihovih teritorija.

Nove britanske baze nalaze se na Anversovom Ostrvu, u južnoj grupi Šetlandskih Ostrva, u zapadnom delu Palmerskog Poluostrva i na Ostrvu Potkovicke u Zalivu Margarita Belingshauzenovog Mora. Ova poslednja tačka predstavlja najjužniji britanski posed.

»Okupaciju« logora na bazama, ustvari, predstavlja činjenica da su 4—5 ljudi, koje je upotrebila kontrolna ekipa oblasti Falklandskih Ostrva, podigli drvene kolibe na obali, gde mogu biti snabdevani hranom i gorivom u toku kratkog (novembar-februar) antarktičkog letnjeg perioda.

(United States Naval Institute Proceedings, avgust 1955)

BRITANSKI HELIKOPTER — ČISTAČ MINA

Ostrvski položaj Britanije čini je još uvek zavisnom od prekomorskog snabdevanja, bez koga ne bi mogla opstati. U vezi s tim ona obraća veliku pažnju

na sve forme pomorskog ratovanja i uzima ih u obzir u svom programu odbrane. U okviru ovog programa, Britanija čini sada opite sa helikopterom — čistačem mina.

Zasada je poznato samo toliko da ovo sredstvo primenjuje sistem »kuke« za čišćenje od mina i da je ta sprava ugrađena ispod repnog dela.

(Military Review, avgust 1955)

ZAŠTITA BRITANSKE TRGOVAČKE MORNARICE OD ATOMSKOG NAPADA

Britanski stručnjaci proučavaju razne mogućnosti za zaštitu trgovačkih brodova i njihovih posada od atomskog napada.

Što se tiče samih brodova, stručnjaci preporučuju da se oni snabdeju *Gajgerovim brojačima* i da se premažu specijalnom plastičnom smesom koja apsorbuje radioaktivne čestice i koja bi se mogla lako skidati (ploča po ploča posle atomskog napada), dok bi ljudstvo trebalo opremiti maskama i specijalnom zaštitnom odećom od teškog kaučuka, impregniranog molekulima olova.

Pored toga, britanski Admiraltet je za oficire i posade Trgovačke mornarice osnovao dvonedeljne tečajeve za odbranu od atomskog napada. Iako ovi tečajevi nisu obavezni, preduzete su potrebne mere da se oni popularišu; između ostalog, osoblje koje ih posećuje dobija specijalnu naknadu.

(La Revue maritime, jun 1955)

KANADSKI MANEVRI

U prvoj polovini avgusta o. g. u Kanadi su održani najveći dosadašnji mirnodopski manevri, pod nazivom *Rising Star* (»izlazak zvezde«). Mada se rezultati vežbe još proučavaju, rukovodilac manevara, general Plou, izjavio je novinarima da su ove vežbe bile veoma poučne.

Cilj ovih manevara, koji su održani kod Gedžtauna i u kojima je učestvovalo oko 12.000 ljudi, bio je da se isproba efikasnost 1-ve kanadske divizije, iz

koje potiču kanadske jedinice u Evropi. Trupe pomenute divizije prošle su kroz prethodne petonedeljne vežbe u okviru jedinica do brigade. Pored ostalog, izvršeni su opiti sa helikopterima *Sikorsky*, u pogledu doturanja municije do prednjih položaja. 6 tona artiljerijske municije bilo je preneto u 9 poleta — na otstojanju od 10 milja u vazdušnoj liniji — u roku od 20 minuta. Pokazalo se da su mogućnosti ovog načina snabdevanja veoma velike, ali uz osetne materijalne troškove. U svakom slučaju, sistem je od neocenjive vrednosti u pogledu evakuacije ranjenika i transporta viših komandanata na bojnomo polju.

Smatra se da je kanadska pešadija na ovim vežbama, koje su održane u veoma promenljivim dnevnim i noćnim atmosferskim okolnostima, i uz podršku kanadskog pomorskog vazduhoplovstva, pokazala visoku borbenu vrednost. Vežbe su izvođene pod najpribližnijim ratnim uslovima, pri čemu je izostala uglavnom jedino bojeva municija. Primenjena je i imitacija dejstva atomskog oružja.

Oblast Gedžtauna pokazala se veoma podobnom za vežbe većih razmera, pošto je manevarska prostorija buhvatala oko 430 kvadratnih milja raznolikog zemljišta — od otkrivenog, do onog koje se približava uslovima džungle. Ova se raznovrsnost odnosi i na visinske razlike.

Na ovoj prostoriji podiže se stalni poligon, koji će biti gotov kroz dve godine, i u kome će moći stalno da borave 1 puk tenkova, 1 artiljerijski puk, 1 pešadiski bataljon i 1 četa za vezu. Zasada se u njemu može smestiti oko 5.000 ljudi. Betonske barake koje su u gradnji, primaće po 250 ljudi i imaće trpezariju u kojoj za 20 minuta može obedovati 1.000 — po »ekspresnom« sistemu građanskih restorana.

(*The Times*, 8 i 15 avgust 1955)

PSI — PADOBRANCI U AUSTRALISKOJ ARMII

Australiska armija će uskoro imati veliki broj pasa — padobranaca koji će se upotrebiti za patrolne dužnosti u australiskim jedinicama. Psi koji su već prošli kroz patrolnu obuku — otkrivanje mina i vršenje stražarske dužnosti — poslaće se u školu za obuku za rat na kopnu i u vazduhu u Vilijemtaunu (Novi Južni Vels), gde će svršiti specijalni padobranski kurs.

Australiski ministar odbrane, Frensis, u jednoj izjavi od 24 juna o. g., rekao je da će psi koji prođu kroz padobranski kurs biti od velike koristi vojnicima na patrolnim dužnostima. Program obučavanja pasa u skakanju iz aviona sa padobranom planiran je na osnovu iskustava u Korejskom ratu, gde su australiske jedinice prvi put upotrebile pse za patrolni rad, i na osnovu iskustava britanskih jedinica na Dalekom Istoku.

(*Britanska Informativna služba*, 16 jul 1955)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

NOV NAČIN REGRUTOVANJA ZA FRANCUSKU ARMIJU

15 avgusta pozvan je u francusku vojsku, na 18-mesečni rok služenja, prvi deo drugog kontingenta regruta kojima vreme služenja pada u 1955 godini. Sledeći delovi biće pozvani 15 oktobra i 15 decembra ove godine, što će reći svaka dva meseca.

Raniji način pozivanja u vojsku koji se vršio jednom, odnosno od pre nekoliko godina dvaput godišnje, uproleće i ujesen, zamenjen je t. zv. »dvome-sečnim« pozivanjem. U vezi s tim i ovo godišće francuskih regruta kojima vreme služenja dospeva u 1955, a koje broji oko 186.000 ljudi, biće obuhvaćeno sa 6 uzastopnih poziva.

Prvi kontingent koji je brojao oko 92.000 ljudi, obuhvatajući mladiće rođene između 16 februara i 15 jula 1934, pozvan je u tri dela i to: februara,

aprila i juna o. g. U kopnenu vojsku uključeno je od tog broja 72.000 ljudi, a u mornaricu samo 2.900. Što se tiče vazduhoplovstva, ono je imalo potrebu samo za 17.000 regruta koji su pozvani u dva dela (u februaru i maju).

Drugi kontingent, nešto brojniji, obuhvata mladiće rođene od 16 jula pa do kraja 1934 godine. Regruti ovog kontingenta, određeni za kopnenu vojsku (oko 75.000), stupiće na otluzenje u avgustu, oktobru i decembru; oni koji odlaze u mornaricu (oko 2.400) u septembru, novembru ili početkom januara 1956 a budući vazduhoplovci u avgustu ili novembru (16.000 regruta).

Pada u oči prilično mali broj regruta namenjenih za mornaricu što, po mišljenju pisca ovog članka, dolazi usled znatnih efekтива stalnog kadra kojim mornarica već raspolaže. On dalje tvrdi da se iz godine u godinu povećava prosek doba starosti regruta prilikom stupanja u vojsku. U 1955 veliki deo biće pozvan sa navršenom 21 godinom, dok su u 1951 regruti jedva imali po 20 godina. To dolazi usled toga, ističe dalje pisac, što već pet godina svako godišće regruta obuhvata samo regrute rođene u periodu od 9-10 meseci. Samim tim svaki put su se regruti sve kasnije pozivali u vojsku; to pomeranje stupanja u vojsku u toku pet godina učinilo je da sadašnji regruti stupaju sa napunjenom 21 godinom, odnosno da iz vojske izlaze sa 22 i po godine.

Postavlja se pitanje koji su razlozi zahtevali uvođenje ovog novog načina — svaka dva meseca — pozivanja u vojsku. Očigledno je, zaključuje pisac, da su posredi razlozi obuke. Postoji želja da se raniji sistem obuke regruta u trupi zameni centrima za obuku gde bi regruti bili odmah uključeni i gde bi se obučili za izvesnu specijalnu dužnost. Tek potom bi bili poslati u trupu koja bi ih odmah po dolasku mogla upotrebiti.

Trupa bi na taj način bila rasterećena tog odgovornog zadatka za koji, kako ističe pisac, ona sada nema uvek potreban broj instruktora i ostalih sredstava (s obzirom na sve veću složenost oružja i materijala). Istovremeno bi i jedinice za zaštitu mobilizacije bile rasterećene mase neupotrebljivih regruta koje bi u slučaju opasnosti trebalo slati u pozadinu.

Čitav niz oblasnih centara, namenjen regrutima pojedinih rodova vojske, gde će se obučavati specijalisti za vezu, posade oklopnih jedinica, itd., već je obrazovan. Međutim, ovo preustrojavanje i uvođenje novih centara obuke skupo košta i zato se, prema mišljenju pisca, program njihovog obrazovanja sporo odvija.

Na kraju pisac ovog članka kaže da će uvođenje ovako planirane obuke po ovim centrima pokazati besumnje svu nelogičnost dosadašnje podjednake dužine trajanja obavezne službe u svim rodovima i službama u Francuskoj. U vezi s tim već su se pojavili i predlozi o različitoj dužini trajanja vojne obaveze po rodovima vojske, službama, specijalnostima, itd.

(*Le Journal Français*, Genève, 27 avgust 1955)

JEDNO FRANCUSKO MIŠLJENJE O MEŠOVITIM (ZDRUŽENIM) PUKOVIMA¹⁾

U rubrici »Vojna hronika« jednog od popularnih francuskih dnevnih listova izašao je pre izvesnog vremena interesantan članak poznatog vojnog komentatora Žaka Vegana, posvećen perspektivama eventualnog budućeg atomskog rata. Dajemo u izvodu sadržaj tog članka.

Nuklearno oružje je na putu, počinje pisac svoja izlaganja, da ratnoj veštini nametne preokret sličan onome kakav je, pre šest vekova, pronalazak baruta izazvao kod topa, ali s tom razlikom što savremena industrijska sredstva dopuštaju da se samo za nekoliko godina unapred može predvideti upotreba postojećeg nuklearnog oružja i što vojni teoretičari moraju mnogo da rade da bi sa uspehom mogli pratiti snažan razvoj tehnike naoružanja.

Pisac je mišljenja da stratege treba ostaviti postrani; ovi, po običaju, daju budućim sukobima oblike tako izmišljenih i neočekivanih pretpostavki kakve

¹⁾ Régiments inter-armes.

ne bi prihvatili ni Žil Vern ni Vels. Taktičari su pristupačniji i oni traže način da bi prilagodili novim perspektivama sastav i način upotrebe postojećih kopnenih snaga. Sasvim je razumljivo što njihov zadatak nije lak i što su njihovi zaključci često protivrečni. Međutim, zasada, dokle god protivnici ne budu saopštili javnosti svoje atomske planove, izgleda kao izvesno da će i jedna i druga strana upotrebiti u takvom sukobu ograničena, ali snažna, sredstva u pogledu vatrene moći, veze i transporta. Njihova će im brzina omogućiti da operišu na širokim frontovima, a rasparčanost će im pomoći da izbegnu atomsko uništenje. Na taj način ona će moći da vode tu prvu bitku koja je nazvana »bitka za praznim prostorima«.

Koja će to sredstva, odnosno jedinice biti? — pita se pisac ovog članka. Divizije? One ne dolaze u obzir, pošto ih njihovo brojno stanje i sporost kretanja čine nepogodnim za ovu nevidljivu borbu. Pukovi? Ni oni ne bi došli u obzir jer su, u suštini, sastavljeni od jednorodnih jedinica: pešadije, konjice ili artiljerije, a potrebe njihovog suprotstavljanja različitim situacijama ubuduće zahtevaće smešu raznovrsnog oružja (rodova vojske). Zbog toga u eventualnom budućem sukobu, u kome bi došlo do primene nuklearnog oružja, jedinice moraju biti potpuno novog sastava, tj. *mešoviti (združeni) pukovi*, za čije su se stvaranje već izjasnili najviši vojni autoriteti u pojedinim zemljama.

Potrebno je, nastavlja dalje pisac, da se čovek za momenat prenese nekoliko godina unazad. Zbog snažnih intervencija vazduhoplovnih i oklopnih jedinica u prošlom ratu, počev od 1945 godine izgledalo je nemoguće da će se ubuduće moći skupno angažovati 15.000 ljudi koliko obuhvata jedna divizija. Stoga je otpočelo plansko komadanje jedinice, — koje se, uostalom, već smatralo kao neophodan taktički element s obzirom na buduće potrebe, — na operativne grupe koje se nimalo nisu poklapale sa organskom podelom. Tako bi se, naprimer, postiglo da u onim grozničavim trenucima pred napad, komandant p. puka shvati da je privremeno izgubio dva bataljona iz svoga puka, ali da je u zamenu za to dobio dve čete tenkova i nešto artiljerije, a ovaj drugi komandant (tenkovskog puka), od koga su oduzete dve čete tenkova, da će mu pridati bataljon pešadije omogućiti da i on samostalno dejstvuje, itd.

Nema sumnje, ističe pisac, da je Francuska armija bila 1945 godine već prilično prekaljena da bi bez poremećaja mogla da izvede ove promene. Tada se počelo sa formiranjem nekoliko borbenih sastava kojima je njihovo dotadašnje iskustvo, bez neke posebne pripreme, pomoglo u dobijanju zajedničkog jezika i načina rada. Međutim, zahtevalo bi izvanredan napor i mnogo truda da bi se kod jednog ranije neuvežbanog ovakvog sastava, u uslovima opšte zbrke usled atom-ke pretnje, postigli potrebni rezultati. Zbog toga je još 1947 godine bilo predviđeno da se izade iz dotadašnjeg tradicionalnog diviziskog okvira i da se, slično kao 1945 godine, formiraju operativne grupe (sastavi).

Dve su stvari odložile realizaciju ovog plana: obuka specijalista i održavanje materijala. Obe pretstavljaju nesavladive prepreke kad se radi o ograničenom izboru brojnog stanja ljudi i o neobično raznovrsnom naoružanju (materijalu), kao što je to slučaj u Francuskoj.

Uprkos svemu, nastavljeno je sa proučavanjem ovog pitanja u pravcu koji je sama logika nametala. Pripremljeni su centri za obuku koji su trebali da dovedu do stvaranja specijalista iz redova izabраниh mladih regruta. Naoružanje (materijal) je ponovo proučeno da bi se, ne gubeći ništa od njegove osobenosti, postigla jednovrsnost. Najzad, probe sa brigadom *Javelot* omogućile su da operativne grupe (sastavi) dobiju svoju konačnu formu. Samim tim sve je bilo spremno da se, pod imenom *mešoviti (združeni) puk*, stvore razne mobilne taktičke jedinice, sa potrebnom vatrenom moći, koje je situacija tada zahtevala.

Ne ulazeći u detalje, kaže dalje pisac, pod pukom ovakvog tipa treba razumeti jednu manju jedinicu, organski sjedinjenu, čiji su pojedini elementi sposobni za zadatke izviđanja, borbe, podrške, posedanja i organizovanja zemljišta. Uprkos svog ograničenog brojnog stanja, ovakav puk može da razvije moćno vatreno dejstvo i, koristeći svoju pokretljivost, da izviđa i zonu koja je ranije davana jednoj diviziji, istavljajući pri tom neprijatelju samo kratkotrajne ciljeve.

Da bi jedan ovakav puk mogao brzo da manevruje na širokom frontu, komandovanje se postavlja kao glavno pitanje. Smatra se da je u ovom slučaju

naročito pogodno da pri svakom važnijem zadatku ovog puka postoje dva komandanta, stim da i jedan i drugi raspolažu potrebnim sredstvima za odražavanje veze. Na kraju pisac ističe da su borbene jedinice kod nekih stranih armija do maksimuma oslobođene balasta administrativnih i pozadinskih službi.

(L'Aurore, Paris, 16 maj 1955)

NOVA POLJSKA BOLNICA FRANCUSKE ARMIJE

Jednu od stalnih briga mnogih generalštabova, počinje pisac ovoga članka, oduvek je pretstavljalo pitanje ukazivanja lekarske pomoći i nege ranjenicima (kod hitnih slučajeva) u blizini samih linija. Drugi svetski rat je ipak u tom pogledu pružio neke korisne pouke i, na osnovu izvesnih metoda i iskustava Američke armije, prihvaćeno je jedno rešenje ovog delikatnog problema koje, iako nije potpuno, bar donekle zadovoljava.

U nameri da se sa rešenjem ovog pitanja upoznaju izvesni istaknuti civilni i vojni lekari u Francuskoj, u drugoj polovini maja ov. god. prikazana je u foru Lamot jedna nova poljska bolnica Francuske armije. Tom je prilikom održana čitava mala svečanost kojoj su prisustvovali mnogi autoriteti francuskog vojnog i civilnog saniteta.

Najpre je pukovnik dr Denis izložio teškoće na koje je dosada nailazio sanitet u armiji u pogledu ukazivanja pomoći i nege ranjenicima u hitnim slučajevima.

»Kod ovakvih slučajeva, rekao je dr Denis, hirurg mora da interveniše u roku od maksimum 3 časa. S druge strane, mora se voditi računa o tome da postojanje poljskih bolnica ne sme niukom slučaju omesti pokretljivost jedne divizije. Taj dupli problem je velikim delom rešen stvaranjem novih poljskih bolnica kojima je sada opremljena Francuska armija i čiji jedan primerak danas ovde prikazujemo«.

Nastavljajući svoje izlaganje, pukovnik dr Denis je pokazao da se nova poljska bolnica jedne divizije sastoji sada iz 3 potpuno autonomne sekcije u pogledu nege ranjenika. Jedna se upućuje sasvim blizu prednjih linija i čim se ona, usled velikog broja ranjenika koji ne dopuštaju dalje transportovanje, mora da zadrži na mestu, nju smenjuje druga, itd. Svaka je od ovih sekcija opremljena najmodernijim materijalom koji obuhvata: po jedno odeljenje za zračenje i oporavljanje, dve operacijske sale, jedno odeljenje za smeštaj posle operacije i tri odeljenja za ležanje. Sva se ova odeljenja nalaze pod velikim šatorima i raspolažu svim ostalim potrebama koje zahtevaju savremena medicina i hirurgija.

Kapacitet svake sekcije iznosi 100-110 postelja. One pružaju mogućnost da se u njima u toku 24 časa izvrši 15-20 hirurških intervencija (kod jako hitnih slučajeva).

»Na taj način, zaključio je pukovnik dr Denis, učinjen je veliki napredak u pogledu pružanja efikasne pomoći ranjenicima u neposrednoj blizini bojišta, sve do onog momenta dok ih helikopteri ne evakuišu u pozadinu — u veće poljske bolnice na 50-60 km udaljenja«.

Treba istaći, dodaje pisac ovog članka, da će ova poljska bolnica, podignuta u foru Lamot, služiti otsada za obuku vojno-sanitetskog osoblja, a naročito rezervnih kadrova, koji će iz svih krajeva Francuske biti pozvani da se upoznaju sa njenim instalacijama i funkcionisanjem.

(Progrès Lyon, 19 maja 1955)

Ž. Peržan: NEŠTO O EVOLUCIJI OPERATIVNIH FORMI

U uvodu članka¹⁾ pisac ističe velike promene koje su nastale u sredstvima i načinu vođenja rata u vremenu od 1914 do 1954. U početku ovog razdoblja pešadija je bila izrazito najbrojnija, sporo se kretala, a podržavao ju je relativno mali broj oruđa. Pri svem tom ona je bila prožeta ofanzivnim duhom i rešenošću da vodi pokretni rat. U završnom periodu pešadija postaje sve manje brojna, sve više se motorizuje i popunjava specijalnim oružjem, a podržava je masa veoma moćnog oružja. Težnja za pokretnim ratom ostala je i dalje, ali se pokret mogao ostvarivati samo snažnim i kratkim udarima.

Ako se ovim promenama koje su nastale za proteklih 40 godina, nastavlja pisac, dodaju i one koje će verovatno nastati u toku idućih 10 godina (usled razvoja atomskog naoružanja, pojave specijalnih oruđa i anglosaksonske koncepcije o ogromnim pomorsko-vazдушnim snagama), može se zaključiti da će razvoj dostići tako fantastične razmere da će zemljina kugla postati premala za rušilačku moć čoveka.

Ovaj je članak pisac podelio na dva dela. U prvom delu on teži da istakne osnovne tendencije evolucije operativnih formi u vremenu od 1914 do 1954 i radi njihovog prikazivanja služi se šemama. U drugom, pak, delu on pokušava da odredi nove faktore koji se već sada mogu sagledati i koji utiču na dalju i sve bržu evoluciju operativnih formi.

Razne operativne forme pisac prikazuje u iznetim šemama na kojima su predstavljene jedinice koje su obično u tome periodu upotrebljavane za izvođenje operacije. U svim slučajevima radi se približno o jednoj armiji. Njen sastav i glavne karakteristike koje hoće da se istaknu šemom naznačeni su u legendi. I

najzad, da bi se što bolje shvatila evolucija operativnih formi, pisac u glavnim crtama razmatra doktrine koje su bile u važnosti u pojedinim periodima.

Veliki porast naoružanja i pojava novih i sve moćnijih sredstava predstavljaju opštu tendenciju pod čijim su se uticajem menjale sve različite karakteristike koje se ovde pominju.

Po mišljenju pisca, »front« u obliku linije iz 1914—1918 nastao je iz dvojakih uzroka: jedni su nerazdvojni od sredstava dotične epohe i iz njih proizilaze, a drugi su slučajni. U prve spadaju prvenstveno sporo kretanje pešadije i stočna vuča kod artiljerije i komore, usled čega je svaku prazninu (»rupu«) na frontu bilo veoma teško brzo zapešiti. Među slučajne uzroke spada duga stabilizacija koja je nastala usled uravnoteženosti snaga obeju strana. U ovo su vreme usvojeni postupci i stvorene navike koje nisu iščezle ni kad je period stabilizacije prošao. Oba su protivnika težila da iskoriste i najmanji nedostatak u rasporedu suprotne strane, što je dovelo do obrazovanja položaja u obliku linije, do tesnih spojeva između susednih jedinica i krutih granica između njih, pri čemu se uvek strogo vodilo računa o zemljišnim »kompartimanima«.

Međutim, izgleda da slučajni uzroci stabilizacije nisu bili potpuno shvaćeni i da nije bilo uočeno u kolikoj je meri ona uticala na taktiku i navike trupe. Stoga je Francuska armija 1939 primenjivala uglavnom iste taktičke postupke kao i u Prvom svetskom ratu.

Počev od 1940 godine, nastavlja pisac, Francuska armija se oslobađa liniske krutosti i zavisnosti od kompartimana zemljišta. Velikim se jedinicama dodeljuju ose dejstva stim što bočne granice zona treba i dalje da se poštuju. Tenkovi i taktička avijacija koji su 1918 bili tek u začetku, masovno stupaju u dejstvo i utiču na taktiku. Međutim, na Zapadu nikad nije postignuta ni približna ravnoteža u ovim novim snagama, što je možda isto

¹⁾ Essai sur l'évolution des formes opérationnelles, par J. Pergent, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, jun 1955.

tako izuzetna pojava kao što je bila i stabilizacija 1914, ističe pisac.

U današnje vreme izgleda da sve više dolazi do izražaja težnja za operativnom slobodom. Na mesto ranijih »osa« sada dolaze »pravci«, koji se obeležavaju samo jednom tačkom — ciljem kome treba težiti, bez obzira na put kojim će se do njega doći; pri ovome su dozvoljena sva obilaženja i skretanja od najkraćeg puta.

Pisac postavlja pitanje nije li ovolika sloboda ipak preterana i ne proizlazi li ona možda iz suviše smelog uopštavanja iskustava izvučenih iz završnih pobedonosnih operacija na Zapadu? Međutim, nova sredstva stalno povećavaju pokretljivost boraca. Pešadija će uskoro moći da se u toku jedne iste akcije prebacuje automobilima od jednog mesta na kome je vodila borbu do sledećeg mesta borbe, što će svakako dovesti do korišćenja svih pogodnih i dostupnih itinerera.

Međutim, evolucija doktrine nije baš tako velika kao što to na prvi pogled može izgledati. Posle pola veka se ustvari ponovo došlo do zahteva sve veće operativne pokretljivosti, što su obe strane propovedale i isticale i pre 1914. No, u vreme mira često se zaboravlja i potcenjuje *uticaj vatre*, a u Prvom svetskom ratu, blagodareći baš snazi vatre, operativna je pokretljivost bila brzo ukočena pred neprekidnim frontovima.

Dosada je, ističe pisac, ovaj problem razmatran sa gledišta doktrine koja, iako počiva na sredstvima sa kojima se raspolaze, ipak i sama podleže raznim tumačenjima, ocenama i promenama. Međutim, u mnogo se jasnijem obliku nameće pitanje promena u sredstvima i njihov uticaj na operativne forme. Od uvođenja vatrenog oružja pa do Prvog svetskog rata, osnovna težnja razvoja sastojala se uglavnom u tome da se raspolaze što većim brojem boraca naoružanih puškama i što većim brojem pešadiskih četa (približno po 200 pušaka), podržvanih što većim brojem artiljerijskih cevi. Međutem, između Prvog i Drugog svetskog rata nastaje najdublja promena u pogledu sredstava. U ovom se periodu razvoj kreće u smislu stalnog povećavanja broja i stvaranja novih oruđa za podršku pešadije, a u okviru nje same — u smislu stalnog povećavanja njene vatrene moći. Divizija iz 1918 nije imala više pešadije od današnje divizije, ali se pešadija u današnjoj diviziji diferencirala na veliki broj specijalista koji pomažu dejstvo strelaca. Sem toga, u okviru dana-

šnje divizije nalazi se više drugih rodova nego prave pešadije. I najzad, nastavlja pisac, možda se glavna razlika sastoji baš u tome što broj pešadiskih divizija opada, a stalno raste broj oklopnih i mehanizovanih. Ukratko, danas ima manje strelaca u okviru pešadije i srazmerno manje pešadije u okviru kopnene vojske. Sem toga, smanjuje se i ukupan broj divizija u okviru armija pojedinih zemalja, pošto savremene divizije, bilo da su pešadiske ili oklopne, koštaju mnogo više.

Iz ovih promena u sredstvima, zaključuje pisac, proizlaze ove krupne posledice koje duboko menjaju operativne forme:

— širenje jedinica po frontu, što omogućuje njihovom većem vatrene moći i veću pokretljivost, usled čega mogu da postoje i veći međuprostori;

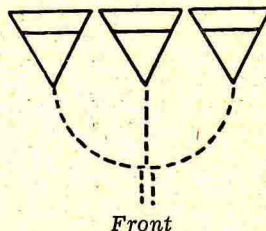
— ogromno ešeloniranje po dubini, pošto sigurnost raznih vrsta oruđa zahteva njihovo povlačenje u dubinu; to dozvoljava i njihov povećani domet;

— proširivanje zona kojima teče saobraćaj, pošto je on postao mnogo gušći i obimniji, a transportne jedinice mnogo brojnije;

— najzad, sve veći porast korišćenja treće dimenzije bojišta od strane avijacije, čije se baze povlače sve više u dubinu zemlje.

Ako se šematski pretstavi pešadiska divizija iz Prvog svetskog rata, njen bi oblik bio sličan trouglastom letećem zmaju (vidi šemu — 1914—1918), sa osnovom okrenutom napred, a na zadnjem se kraju nalazi dugi kanap. Međutim, šematski prikazana, današnja divizija ima oblik zmaja koji se preokrenuo. Napred na vrhu nalaze se udarni delovi, a pozadi su ešelonirani svi ostali delovi koji sadejstvuju i koriste uspeh elitnih jedinica koje se nalaze na čelu. Pozadi, zmaj više nije vezan samo tankim kanapom, već snopom moćnih kablova.

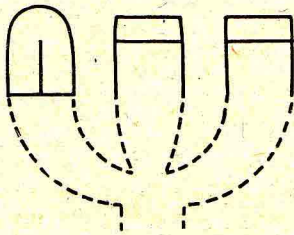
1914 - 1918

3 (ili 4) korpusa u liniji bez međuprostora;

- veliki procenat pešadije;
- komunikacijske linije relativno uske.

1939 - 1945

Ose operacija

- 3 ili 4 korpusa (od kojih jedan oklopni) sa međuprostorima;
- manji procenat pešadije;
- povećanje drugih rodova;
- veća važnost pozadinskih službi;
- šire zone kojima teče saobraćaj.

I najzad, kod evropskih zemalja sva državna teritorija predstavlja neposrednu pozadinu armije ili čak poprište njenog dejstva i mora se organizovati za površinsku odbranu protiv svih opasnosti iz vazduha.

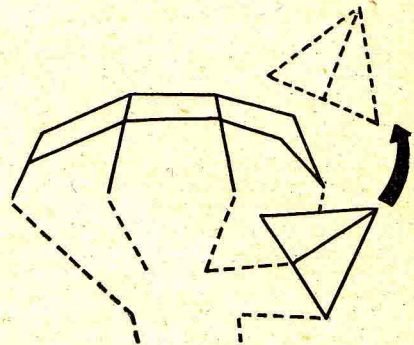
Pisac se zatim posebno osvrće na stadijum do koga je došao razvoj u periodu 1952—1954, prema podacima sa zajedničkih manevara zapadnih saveznika.

U odbrani su primenjena i isprobana dva, po formi, veoma različita postupka, koji se u suštini svode na isto. Treba imati u vidu, naglašava pisac, da su ovi postupci bili uslovljeni stepenom pripremljenosti i sposobnošću za saradnju armija zapadnih zemalja tj., pre svega, činjenicom da Zapad raspolaže manjim brojem divizija, ali da su one visokog kvaliteta, što omogućuje energična udarna dejstva.

Britanski postupak bio je izveden između Vezera i Rajne severno od Rura. Ovde je u suštini primenjen klasičan postupak brojno slabijeg, sličan onima koji su primenjivani i kod utvrđenih logora rimske vojske, kare Bižoa¹⁾ i nemačkih "ježeva". Britanski je postupak

predstavljen na šemi i nazivaju ga »paukova mreža«. Tu mrežu obrazuju pešadijske divizije raspoređene u obliku polovine šestouglaonika, a pauka predstavljaju oklopne jedinice koje dejstvuju brzim i kratkim udarima, štite bok i pozadinu pešadijskih divizija i učestvuju u odbijanju jakih udara protivnika na front. Pisu se predloženi naziv ne sviđa. No, on smatra da ovakav postupak, mada se pri njemu pokriva veoma mala površina zemljišta, može biti veoma efikasan, ako se primeni na tačkama od strategijske važnosti koje su pažljivo odabrane.

1952 — Britanski postupak

Pravac operacije

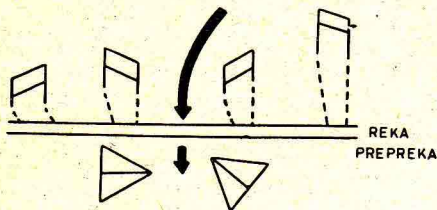
- 2 (ili 3) korpusa grupisana;
- 1 (ili 2) oklopna korpusa;
- obrnut brojni odnos između pešadije i ostalih rodova u poređenju sa 1918;
- ostali rodovi razvijaju se sve više;
- veliki porast pozadine u vezi sa »površinskom odbranom«.

Zadržavajuća borba francusko-američkih trupa bila je izvedena na jugu Nemačke. Borba je vođena na širokom frontu, sa velikim razmacima između velikih jedinica. Do reke, koja je predstavljala prepreku, velike su jedinice trebale da vode zadržavajuću borbu i usporavaju nadiranje protivnika. Na reci je imalo da se izvrši uravnavanje jedinica i konačno zaustavi protivnikovo nadiranje. U ovom je slučaju prepreka (samo na drugi način) igrala istu ulogu kao i pokretni oklop koji su kod britanskog postupka obrazovale pešadijske divizije. Oklopne jedinice dejstvuju kratkim i snažnim udarima protiv neprijateljskih jedinica koje uspeju da pređu reku. U ovome je njihova uloga slična britanskoj. Naj-

¹⁾ Bugeaud de la Piconnerie (1784—1849), maršal Francuske, pisac dela: »Rat u Africi« i »Vojna razmišljanja i sećanja«. — Prim. M.B.J.

zad, kod oba postupka pešadija ima ulogu štita, a oklopne snage ulogu mača.

Zadržavajuća borba Francuza — Amerikana

- razdvajanje velikih jedinica;
- ostale karakteristike su iste.

I jedan i drugi postupak, po mišljenju pisca, imaju svojih prednosti i nedostataka, te stoga i jedan i drugi mogu biti korisno primenjivani — u zavisnosti od prilika i situacije.

U ofanzivnim manevrima koje su izvele snage NATO-a u 1953—1954, primenjivani su klasični postupci u napadu. Međutim, u njima se ipak mogu nazreti sledeće nove tendencije: obrazovanje jedne snažne taktičke grupacije koja treba da izvrši ceo ofanzivni zadatak, ili koja je nosilac glavnog napora; veća samostalnost velikih jedinica u dodeljenim zonama, što zahteva šire zone sa manje strogo određenim granicama; širenje jedinica neophodno je ostvariti po svaku cenu — usled naoružanja protivnika i potrebe saobraćaja velikog broja borbenih i drugih motornih vozila; i najzad, sužavanje zona pred ciljem, tako da se dobije gustina, potrebna za napad i koja namerno ranije nije ostvarena, pri čemu se izbegava preterano nagomilavanje. U momentu kad je postavljeni cilj dostignut, ešeloniranje po dubini treba već da je osigurano.

Prema piscu, sve što je izneto nesumnjivo potvrđuje opštu tendenciju razvoja operativnih formi, koja bi se u ofanzivi mogla simbolično pretstaviti u obliku »vrha koplja«. Međutim, i ovde se radi samo o stadijumu koji je dosada dostignut i to naročito u domenu taktike, na površini zemlje i na manjim otstojanjima. Izgleda da momentano postoji izvestan zastoj u evoluciji operativnih formi, ali novi uticajni faktori već počinju da dolaze do izražaja.

*

Od završetka poslednjeg rata, naglašava pisac, najfantastičniji napredak postignut je uglavnom u sledeće tri oblasti:

reaktivnoj avijaciji i padobranstvu; atomskom naoružanju (strategisko bombardovanje i taktička artiljerija); i u vazdušno-pomorskoj strategiji. Evolucija koja odatle proizilazi tek je započela i dobiće nesumnjivo puniji razvoj u budućnosti. No, ona će moći da se razvija samo u smislu opštih tendencija koje su iznete i konkretizovane se u znatnom povećanju dometa oružja i dubine manevra, u većem širenju jedinica po frontu i ešeloniranju po dubini i, najzad, u preopterećenosti pozadine.

Današnja avijacija, sa svojim zvučnim i nadzvučnim brzinama i svojim bombardovanjem na veoma velikim udaljenjima, interesuje prvenstveno strategiju. Ua doprinosi tome da i pozadina dobija karakter borbene zone i da se borbeni zona u izvesnom smislu proširuje.

Avijacija u vezi sa padobranstvom omogućuje danas obrazovanje »vazdušnog mosta«. Blagodareći vazdušnim desantima poprište operacija može se danas produžiti unapred ili unazad, u dubinu teritorije, za više stotina kilometara. Vazdušni most koji su Amerikanci stvorili kod Berlina u okviru hladnog rata, prethodio je vazdušnom mostu stvorenom u Indokini sa trupama udaljenim 300 km od baza. Pisac smatra da vazdušni desanti u budućnosti mogu dovesti do velikih promena i neslućenog proširivanja poprišta operacija.

U sličnom smislu, nastavlja pisac, utičaće na operacije na zemlji i primena atomskog oružja, a naročito atomske artiljerije. Branilac će morati da ešelonira svoje snage na još većoj dubini, kako bi mogao da zadržava i kanališe napadačeve snage koje su prošle kroz breše na prvom položaju. Iz sličnih razloga i napadač mora razvući svoje snage i ešelonirati ih više po dubini. Prikupljanje napadačevih snaga treba da se ostvari što je moguće docnije, a ovo pred štabove postavlja veoma težak problem. Manevar trupa SAD, održan ujesen 1953, jasno je istakao ovu potrebu i neophodnost da se prikupljanje za napad izvrši pod zaštitom potpune prevlasti u vazduhu.

Po mišljenju pisca, pod uticajem ovih faktora domen strategije dobija ogromne razmere i obuhvata celu zemljinu kuglu. U ovom smislu naročito utiče strategiska avijacija a pogotovu specijalna oruđa, avioni bez pilota i dirigovane rakete koje verovatno ni radar neće moći da otkrije.

U Evropi ili bolje rečeno na Evropskom Poluostrvu, koje će verovatno biti naj-

važnije poprište budućeg rata, dolazi do izražaja u toku poslednjih nekoliko godina jedan nov faktor. Tu sve više hvata korena novo angloameričko shvatanje vazdušno-pomorskog rata koje treba da izrazi veliki uticaj i na taktiku i strategiju na kopnu. Ovo se shvatanje oslanja na izradu serije ogromnih nosača aviona od 65—75.000 tona.

Stare evropske zemlje vodile su među sobom ratove operišući skoro uvek u pravcu istok-zapad i zapad-istok. A odbranbeni položaji obično su se protezali približno pravcem sever-jug, duž velikih reka i planinskih masiva. Zbog toga ovu strategiju danas neki nazivaju »strategija meridijana«.

Nasuprot »strategiji meridijana« danas je formirano novo gledište koje se naziva »strategija uporednika«, pošto će se, ističe pisac, glavna vojna sredstva, a naročito avijacije, staviti u dejstvo polazeći sa baza koje se nalaze na nosačima aviona i na morskoj obali koja se proteže uglavnom duž uporednika. Protiv eventualnog napadačevog nadiranja sa Istoka zamišljaju se dve zone koje bi ga obuhvatile u obliku klešta. *Severna zona* bi obuhvatala obalu i donje tokove velikih reka, počev od Havra pa do Libeka. *Južna zona* bi obuhvatala Juru i Alpe i protezala bi se kroz Francusku, Bavarsku i Austriju. Ovakva se koncepcija oslanja na ogromnu materijalnu moć SAD. Velike oklopne jedinice, podržane snažnim vazduhoplovstvom koje se oslanja na nosače aviona, moći će da izvode veoma elastičan manevar dejstvujući nezavisno snažnim udarcima. Bitka bi se odigrala na ogromnom prostranstvu, na raznim tačkama, obuhvatajući najveći deo starog kontinenta — smatra pisac.

On zatim postavlja pitanje šta će biti sa nacionalnim armijama, naročito sa onima koje se ne mogu uključiti u pomenute zone koje se protežu duž uporednika. Rešenje problema nalazi u primeni »zone oslonca manevra«. Ovakve se zone obrazuju u pojedinim oblastima koje su pažljivo izabrane i dobro uređene, tako da mogu da posluže kao oslonac za ofanzivna dejstva i skloništa celoj armiji ili njenim velikim delovima. One mogu da posluže kao usamljena ostrva koja će raćepiti i poremetiti raspored neprijateljskih snaga u ofanzivi.

Prema ovoj koncepciji bitka se može istovremeno razbukutati na ogromnom prostranstvu po frontu i dubini, od Elbe i Dunava do Centralnog masiva. Ona će se sastojati od naizgled izolovanih dejstava koja će vojno komandovanje težiti da objedini i usmeri, a u njoj će i pešadija naći svoje mesto i ulogu — završava pisac.

*

Razmatranja u ovom članku imaju u vidu borbene snage NATO-a i gledišta i osnovne tendencije koje proizilaze iz njihove organizacije i mogućnosti. Pisac je ostavio otvoreno pitanje da li bi eventualan kopneni protivnik NATO-a možda mogao izabrati sasvim druge puteve od onih kojima teže vodeći članovi NATO-a, s obzirom na njihovu prevlast na moru. Redakcija časopisa u kome je članak objavljen smatra da bi istočne zemlje i sa novim sredstvima u budućem sukobu u Evropi išle približno istim putem kao i 1945, dok NATO mora da traži nove puteve, pošto će mu nedostajati sredstva za sličan način dejstva.

M. B. J.

Pukovnik A. Gluško: ATOMSKO ORUŽJE I PROTIVATOMSKA ZAŠTITA

(Inžinjerisko uređenje zemljišta zimi)

Odmah na početku članka pod gornjim naslovom¹⁾ pisac konstatuje da atomsko oružje, mada nesrazmerno jače i razornije od klasičnog, nije odlučujuće pošto protiv

njega postoje pouzdana sredstva zaštite. On dalje smatra da ishod rata ne može biti odlučan samo atomskim oružjem, jer se pobjeda u savremenom ratu postiže većim i uskladenim dejstvom svih rodova oružja; nju postižu ljudi jaki duhom, koji do savršenstva vladaju savremenom ratnom tehnikom.

Prelazeći na konkretna razmatranja inžinjeriskog uređenja zemljišta zimi, pisac podvlači da jedan od važnih uslova za

1) Атомное орудие и противатомная защита. Кандидат технических наук, полковник А. Глушко: Инженерное оборудование местности зимой, **Красная звезда**, 29 январь 1955.

obezbeđenje borbenih dejstava trupa zimi, u uslovima atomskog napada, jeste dobro organizovana protivatomska zaštita. Ona ima, pre svega, za cilj da obezbedi trupe od neposrednog dejstva atomskog oružja i sačuva njihovu borbenu sposobnost. Važan sastavni deo protivatomske zaštite — kaže pisac — jeste solidno uređenje zemljišta u inženjerskom smislu, koje treba da izvode same trupe u svim vidovima borbenih dejstava. Samom obezbeđenju borbenih dejstava trupa u tom smislu daju svoje obeležje i vrše jak uticaj na njih različita godišnja doba. Niske zimske temperature i snežni pokrivač u velikoj meri otežavaju dejstva. To komplikuje i izvođenje inženjerskih radova; menjaju se uslovi pokretljivosti i prohodnosti; smrzavanje zemljišta komplikuje izvođenje zemljanih radova sa kojima je nerazdvojno povezano i inženjersko uređenje položaja u protivatomskom smislu; ograničava se, ili skoro isključuje, upotreba mašina za kopanje, tako da se usporava brzina izvođenja radova koja predstavlja važan faktor u tim uslovima; javljaju se izmenjeni uslovi maskiranja trupa, vatrenih položaja i raznih drugih objekata, itd.

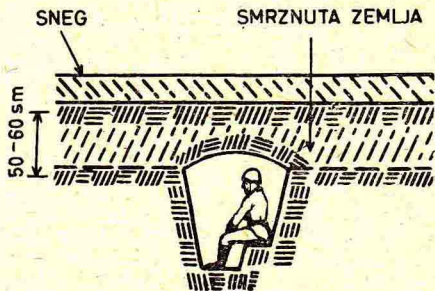
Prilagođavanje trupa uslovima koje nameće zima ima veliki značaj. Zato je jedna od najvažnijih mera za protivatomsku zaštitu, koju su obavezne da preduzmu same trupe, izrada borbenih zaklona i maskiranje. Neprekidno maskiranje na položajima i pri izvođenju pokretnih borbenih dejstava ima poseban značaj pošto smanjuje neprijatelju mogućnost osmatranja pa, prema tome, i određivanja cilja za atomski napad. Zbog toga maskiranje i održavanje maskirne discipline ima veći značaj nego u neko drugo godišnje doba, jer su i mogućnosti maskiranja zimi nepovoljnije. U vezi s tim nameće se velika potreba za bojenjem borbene tehnike belom bojom i da se na prvom mestu koristi sneg kao mesni materijal za maskiranje. Objekti maskirani snegom (tu je i primena bojenja belom bojom) zaštićeni su ne samo od neprijateljskog osmatranja, već i od dejstva atomskog oružja, jer objekti koji su obojeni u belo, u znatno manjoj meri stradaju od toplotnog zračenja nego objekti u drugim bojama. Da bi se, naprimera, zapalio neki drveni predmet obojen belom bojom, potrebno je triput jače toplotno dejstvo nego za neobojevu površinu, a pet puta jače nego za površinu obojevu crnom bojom. Drugim rečima, predmeti maski-

rani belom maskom otporniji su tri do pet puta nego predmeti obojeni drugim bojama ili neobojeni. Sneg, razume se, i samim svojim svojstvom znatno utiče na smanjenje toplotnog dejstva, a ta njegova zaštitna svojstva povećavaju se ukoliko je sloj maske deblji.

Što se tiče izrade zaklona za trupe, pisac podvlači da oni imaju veći značaj u zimskim uslovima nego u ma koje drugo godišnje doba. On ističe da su zakloni glavno sredstvo za zaštitu trupa i borbene tehnike od uništavajućeg dejstva atomske eksplozije. Čak i otkriveni zakloni (rovovi, gnezda, itd.) u znatnoj meri umanjuju dejstvo atomskih eksplozija na ljudstvo. No, izgradnja borbenih zaklona i drugih objekata zimi vezana je za veliki utrošak radne snage i vremena. Zbog toga prvenstveno treba koristiti prirodne zaklone, usavršavajući i pojačavajući prema potrebi njihovu zaštitnu moć. Međutim, ti zakloni treba da odgovaraju i drugim uslovima, tj. da pored zaštite omogućuju i uspešno dejstvo trupama.

Kao materijal prilikom izrade zaklona za borački sastav u ovim uslovima treba na prvom mestu koristiti sneg, led, smrznutu zemlju i pravljenje »betona« od leda. Govoreći o zaštitnim svojstvima ovog materijala protiv zrna i paračadi klasičnog materijala, pisac se osvrće na njihova zaštitna svojstva protiv dejstva atomskog oružja. On, pored ostalog, navodi da nabijen sneg, debljine 50 santimetara, dvostruko smanjuje dozu radijacije gama zrakovia i u znatnoj meri slabi dejstvo neutrona. Isti efekat postiže se sa dvaput tanjim slojem leda. Smrznuta zemlja smanjuje dozu radijacije u istom stepenu kao i nesmrznuta. Međutim, smrznuta zemlja ima znatno veću sposobnost u pogledu smanjivanja dejstva neutrona.

Smrznuta zemlja je važan element, prvenstveno za zaštitu od udarnog

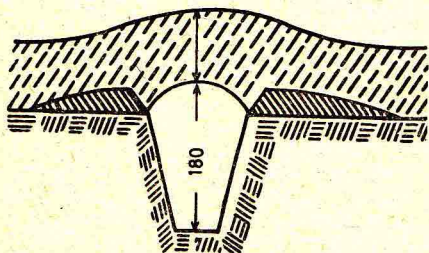

Skica 1

talasa, pošto ima solidnu čvrstinu i zaštitnu moć. Tako zaklon pod grudobranom, sa pokrivkom od zdrave, tj. od neizlomljene smrznute zemlje (pod uslovom da njena debljina ne iznosi manje od 60 santimetara — kao što je prikazano na sk. 1) ima veliku otpornost prema dejstvu atomske eksplozije uopšte. Ta se njena otpornost može još i povećati ako se na taj sloj zdravice stavi još sloj zemlje ili snega. Pored toga, izgradnja zaklona ispod sloja smrznute zemlje znatno utiče i na smanjenje vremena izrade i utroška materijala, što je važan faktor ako se imaju u vidu osobenosti zimskog perioda i njihov uticaj na dejstvo i zaštitu trupa.

Zakloni, izrađeni u snegu, imaju ista zaštitna svojstva kao i oni koji su izrađeni u nesmrznutoj zemlji — samo ako je sneg dovoljno nabijen s obe strane zaklona. U njima se trupe mogu nalaziti na otstojanju jedan i po put bliže centru eksplozije nego ako se nalaze na otkrivenom prostoru. Izrada rovova i zaklona uopšte može se izvoditi u snegu, zemlji i kombinovano. Ovo poslednje obično će i najčešće dolaziti do izražaja, naročito ako je sloj snega deblji. Rovove, odnosno sve zaklone u zemlji treba kopati ako je debljina snežnog pokrivača manja od 20—40 santimetara, a sloj smrznute zemlje oko 50 santimetara. U tom slučaju zakloni se mogu kopati i primenom eksploziva, jer to znatno ubrzava izvođenje radova. Pri tome se komadi smrznute zemlje, razbijene eksplozivom, mogu upotrebiti za izradu grudobrana, oblaganje nagiba, pokrivku, itd.

POKRIVKA OD SNEGA
(NAJMANJE 50 sm)

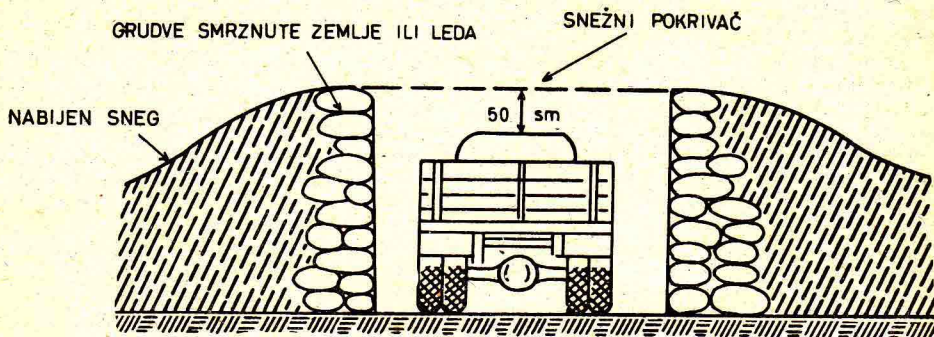
Skica 2

Zaštitna svojstva rovova i zaklona mogu se ojačavati izradom pokrivki od snega u vidu svodova (sk. 2), stim da njihova debljina ne iznosi manje od 50 sm. Takva

pokrivka daje potrebnu zaštitu i protiv udarnog i protiv toplotnog talasa, a znatno smanjuje i dejstvo probojne radijacije. Ako bi se debljina snežne pokrивke povećala na 140—150 sm., onda bi takav zaklon obezbeđivao ljudstvo i protiv probojne radijacije, tj. protiv dejstva gama zraka. Da bi pokrivka od drveta odgovorila istim zahtevima, na nju treba staviti sloj zemlje debljine najmanje 40 sm. Rovove treba potpuno pokrivati samo na onim mestima gde se nalaze borci i gnezda za vatreno dejstvo. U takvim se rovovima ljudstvo može bez opasnosti nalaziti na dvaput manjem otstojanju od centra eksplozije nego na otvorenom prostoru.

Zakloni za borbenu tehniku mogu se izrađivati u obliku kotla ili platforme, sa nasipom oko njih. Takvi zakloni se mogu uspešno graditi u smrznutoj zemlji pomoću eksploziva, težeći pri tome da se što je moguće više smanji vremenski razmak od momenta eksplozije pri razbijanju zemlje do uredjenja zaklona, ne samo radi otklanjanja ponovnog smrzavanja već započetih radova, nego i zbog blagovremenog obezbeđenja sredstava, otklanjanja demaskiranja itd. Pisac ne govori koliko bi načelno trebalo duboko kopati te zaklone u zemlji, ali smatra da zaštitne zidove oko tih platformi, odnosno kotlova treba izrađivati od komada smrznute zemlje, između kojih se stavljaju slojevi snega natopljenog vodom. Prema njegovom mišljenju izlazi da ovakvi zaštitni zidovi mogu uspešno odolevati udarnom talasu atomske eksplozije — pod uslovom da spoljni nagibi odgovaraju određenim uslovima. Ako bi se zaštitni zidovi izrađivali »nasuv«, tj. samo od komada smrznute zemlje, po njegovom mišljenju oni ne bi mogli izdržati udarni talas, koji bi komadima zemlje nanosio i ozbiljne štete. Tehnička sredstva koja se zaštićuju na ovakav način treba da budu obojena belom bojom. Za zaštitu borbene tehnike mogu se praviti zakloni i od nabijenog snega, čija visina, odnosno debljina, treba da prelazi visinu štićenog objekta najmanje za 50 sm. Taj bi sneg ujedno služio i kao maska (sk. 3). Spoljni zidovi nabijenog snega moraju imati blage nagibe.

Dezaktivizacija pojedinih površina terena koji je jače zatrovan radioaktivnim materijama vrši se skidanjem sloja snega debljine najmanje 20 sm ako je sneg rastresit (neugažen), a oko 10 sm ako je ugažen. Dezaktivizacija prolaza vrši se pomoću mašina ili drvenih trouglova za čišćenje snega, koji se zakače za traktor.

Skica 3

Na kraju, pisac napominje da borci svih rodova, poznavajući svojstva atomskog oružja, treba brzo i umešno da ureduju svoje položaje, prilagođavajući ih zahtevima protivatomske zaštite. Oni, na takav način, za kratko vreme mogu stvoriti uslove pod kojima im atomsko oružje može pričiniti minimalnu štetu.

*

Problem o kome raspravlja pisac svakako zaslužuje pažnju. Njegov se

članak aktivno pridružuje svim onim merama i radnjama kroz koje se upozna i obučava celokupan sovjetski armijski sastav o dejstvu atomskog oružja i konkretnim merama zaštite, kako bi se do maksimuma umanjile posledice njegovog dejstva i očuvala borbena sposobnost jedinica.

L. D.

Pukovnik J. E. Gonset: TAKTIČKO VAZDUHOPLOVSTVO U PODRŠCI KOPNE NE VOJSKE

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac na interesantan i prilično dokumentovan način iznosi problem vazdušne podrške jedinica kopnene vojske. Polazeći od osnovnog pojma *taktičke vazdušne podrške* i njenih podele, a zatim od iznošenja osnovnih principa upotrebe i zadataka taktičkog vazduhoplovstva, analize bliske vazdušne podrške, primera iz Korejskog rata i sovjetske vazduhoplovne taktike, pisac na reljefan način ističe ulogu i značaj taktičkog vazduhoplovstva, a posebno bliske vazdušne podrške u savremenom ratu.

U samom početku članka pisac konstatuje da je taktičko vazduhoplovstvo danas jedan od najvažnijih činilaca vojne sposobnosti svake veće zemlje u svetu, da se o toj vrsti vazduhoplovstva mnogo diskutuje i da još uvek ima prilično neshvatanja i nerazumevanja, te je zbog toga potrebno pronaći i usvojiti jedno za-

jedničko gledište o pojmu *taktičke vazdušne podrške*. Polazeći od te konstatacije pisac je sebi postavio za cilj da kroz pomenuti članak doprinese razjašnjenju pojma, uloge i značaja taktičke vazdušne podrške jedinica kopnene vojske.

Taktičko vazduhoplovstvo, kako ističe pisac, može se razmatrati uglavnom sa tri tačke gledišta; prvo, kao vazduhoplovstvo — kome se pridaje prednost u odnosu na ostale vidove oružanih snaga; drugo, sa gledišta kombinovanih dejstava sa pomorsko-mornaričkim snagama, i treće, ali ne i kao najmanje važno, u smislu podrške kopnenih snaga. Zbog ovog trojakog shvatanja značaja, uloge i upotrebe taktičkog vazduhoplovstva, kao i nedovoljno energičnog zalaganja za vazdušnu podršku od strane prets'avni'ka kopnenih snaga, pisac smatra da postoji ozbiljan problem po pitanju vazdušne podrške i da ga treba efikasno rešavati.

U čemu je taj problem? Iznoseći prednje razloge, koji već i sami jasno ukazuju na suštinu problema, pisac izlaže još i vazduhoplovno gledište o tipovima vaz-

¹⁾ Tactical Air Support for Army Forces, Colonel Jules E. Gonseth, *Military Review*, jul 1955.

dušnih operacija. Prema vazduhoplovnom gledištu postoje uglavnom dva glavna tipa vazdušnih operacija: strategiske i taktičke. Ako se ovo poveže sa ranije iznetim shvatanjima uloge taktičkog vazduhoplovstva, onda se problem vazdušne podrške još više zaoštava.

Taktička vazдушna podrška. — Pod taktičkim vazduhoplovnim dejstvima pisac podrazumeva borbena dejstva avijacije koja su usmerena protiv neprijateljskih vojnih snaga, njihovih posrojenja, puteva i saobraćaja na bojištu. Prema tome, po njegovom mišljenju, osnovni zadatak taktičkog vazduhoplovstva jeste podrška jedinica kopnene vojske koje su angažovane na bojištu i čiji je cilj pobjeda neprijatelja. U vezi s tim, kao i u vezi sa osnovnim principima upotrebe vazdušnih snaga, pisac iznosi tri osnovna uslova za uspešnu taktičku vazдушnu podršku: 1) prevlast u vazduhu iznad bojišta — lokalna prevlast; 2) pravilno izabran i ograničen prostor borbenih dejstava avijacije na kome će se moći uspešno onemogućiti pokret, popuna i snabdevanje neprijateljskih trupa; i 3) na kraju, bitan uslov da taktička vazдушna podrška mora biti usklađena sa planom i preduzetim merama kopnenih snaga na bojištu.

Pri razmatranju prednjih uslova — koji se poklapaju i sa osnovnim zadacima taktičkog vazduhoplovstva — pisac podvlači da prvi uslov, odnosno zadatak, ukoliko se proširi sa tradicionalne uloge aviona u vazdušnoj borbi iznad bojišta na napade na neprijateljske aerodrome, postepeno prelazi u strategiska dejstva i kao takav je od većeg i posebnog interesa za komandante ratišta, a manje za trupne komandante. Međutim, kao stvar od primarnog interesa za sve jedinice kopnene vojske, pisac smatra *blisku vazдушnu podršku*.

Bliska vazдушna podrška. — Konstatujući činjenicu da komandanti kopnenih jedinica iskorišćuju sva raspoloživa sredstva za blisku podršku svoje pešadije, koja je glavno sredstvo napada i odbrane od naleta neprijateljskih kopnenih snaga, pisac smatra logičnim da sve druge snage, iako zadržavaju svoj značaj, predstavljaju po svojoj prirodi u odnosu na pešadiju samo podržavajuća sredstva i snage. One, kao takve, moraju biti celina i sadejstvovati sa pešadijom, pa kada to važi za sve snage i borbena sredstva, angažovana u jednoj operaciji, pisac smatra da nema nikakvog razloga da se iz

toga izuzme i vazduhom prenošena vatre-na snaga, tj. vazduhoplovstvo.

Iz tog razloga on smatra da je svaki komandant jedinice KoV najviše i zainteresovan za treći zadatak taktičkog vazduhoplovstva, tj. *blisku vazдушnu podršku*. Međutim, u pogledu samog termina bliske podrške, pisac smatra da bi bilo logičnije upotrebiti umesto bliske vazdušne podrške naziv *direktna vazдушna podrška* kopnenih trupa, dok bi bliska podrška trebala da bude kao podzadatak direktne vazdušne podrške.

Kroz analizu bliske vazdušne podrške pisac ukazuje na činjenicu da se danas u svetu ratnom vazduhoplovstvu daju samo dve glavne funkcije, odnosno da se ono deli na dve kategorije, i to: *strategisko i taktičko vazduhoplovstvo*. Pri takvoj podeli taktičko vazduhoplovstvo nema veze sa strategiskim niti je pod strategiskom vazduhoplovnom komandom, te je logično što se ono smatra delom vazduhoplovnih snaga koje su dodeljene posebnom ratištu — za borbena dejstva u interesnoj sferi ratišta; osnovni zadaci tog vazduhoplovstva treba da budu potpomaganje kopnenih snaga toga ratišta, a prema tome, nijedan zadatak tih vazdušnih snaga neće imati strategiski, već samo taktički značaj.

U vezi s tim pisac se poziva na instrukcije američke škole sadejstva vazduhoplovstva i kopnenih snaga, prema kojima komandant vazduhoplovnih snaga jednog ratišta uključuje sve raspoložive vazduhoplovne snage ratišta pod svojom komandom u kopnenu operaciju, tako da su svi naponi i borbena dejstva tih vazduhoplovnih snaga usmereni na potpomaganje te kopnene operacije. Ovo potpomaganje, kako podvlači pisac, sastoji se u neutralisanju ili sprečavanju neprijateljskih vazduhoplovnih snaga da dejstvuju protiv sopstvenih ili prijateljskih kopnenih snaga, zatim u ograničavanju letenja neprijateljskih vazduhoplovnih snaga na određen prostor — u cilju onemogućavanja snabdevanja ili pojačavanja linije fronta, kako bi se na taj način olakšala dejstva sopstvenih kopnenih snaga protiv neprijatelja, i na kraju, u potpomaganju napadom — u cilju razaranja neprijateljskih položaja, uništenja ljudstva, borbених sredstava i opreme neposredno na liniji fronta radi olakšavanja uspeha i napredovanja sopstvenih kopnenih snaga.

Za izvršenje navedenih zadataka, koji se mogu nazvati borbom za prevlast u vazduhu, posrednom i neposrednom podr-

škom, pisac ističe potrebu za odgovarajućim tipovima ili vrstama borbene avijacije oformljene u brigade²⁾ i potčinjene taktičkoj vazduhoplovnoj komandi, a koji se upotrebljavaju shodno opštim principima integralne snage, centralizovanog komandovanja, elastičnosti i pokretljivosti.

Prema mišljenju pisca, po prvom zadatku, tj. borbi za prevlast u vazduhu, a naročito s obzirom na taktičke vazduhoplovne snage potencijalnog neprijatelja i njegovu taktiku, nema diskusije i on ostaje u punoj važnosti. On u vezi s tim ukazuje na teškoće i probleme ostvarenja tog zadatka, kao i razumljive proteste komandanata kopnenih jedinica zbog čekanja dok vazduhoplovstvo izvojuje prevlast u vazduhu. Međutim, on ipak smatra da je bar lokalna prevlast u vazduhu stvar taktičkog vazduhoplovstva, da je zadatak borbe za prevlast u vazduhu prioritetni zadatak i da kopneni komandant mora sačekati, da bi potom dobio direktnu vazдушnu podršku. No, pitanje je koliko čekati? Pisac smatra da će, saobrazno postavljenom planu, to trajati dok vazduhoplovstvo ne reši pitanje prevlasti bar samo na određenom — lokalnom prostoru. U vezi s tim, a analognu postojećim principima upotrebe vazduhoplovstva i konkretnoj situaciji, komandant ratišta određuje prioritet zadataka na svom ratištu i, ako on odredi zadatak zemaljske podrške, oni će biti od strane vazduhoplovstva izvršeni, čime će se otkloniti eventualni nesporazum između vazduhoplovnih i kopnenih komandanata. Veći deo članka pisac posvećuje postupku komandanata bataljona u vezi sa zahtevima za blisku vazдушnu podršku.

U daljim izlaganjima pisac se osvrće na istoriski značaj vazdušne podrške i konstatuje njen neosporan značaj i ubuduće, potkrepljujući to nizom primera veoma korisne i uspešne vazdušne podrške, bez obzira na to što često nije postojalo potpuno razumevanje između vazduhoplovnih i kopnenih komandanata, a zašta nije bilo ni osnova, pošto nije postojala ni zajednička doktrina pa, prema tome, ni odgovarajući propisi, pravila, priručnici ili literatura.

U pogledu Korejskog rata, pisac je mišljenja da je čitava istorija o korejskoj operaciji sama po sebi anomalija i da, bez obzira na to što je, u odnosu na taktičku vazдушnu podršku, bilo izvesnih interesantnih operacija, pri izvlačenju zaklju-

čaka treba biti veoma oprezan. On citira navode komandanta oružanih snaga Ujedinjene komande u Korejskom ratu, koji opominje da korejski sukob ne treba uzimati kao osnovu za izmene bilo koje osnovne doktrine u pogledu taktičke vazdušne podrške. Iznoseći glavne faze Korejskog rata i njihove specifičnosti u vezi sa vazдушnom podrškom kopnenih trupa, pisac u prilog prednje izjave podvlači da je do prve anomalije u pogledu upotrebe vazduhoplovstva došlo usled toga što je, i pored očevidne vazdušne prevlasti vazduhoplovstva Ujedinjene komande, vazдушnom podrškom upravljao komandant snaga UK iz Tokija. Kao drugu anomaliju on iznosi činjenicu da su vazduhoplovni komandanti, i pored prevlasti u vazduhu, određivali samo 12% dnevnih letova za podršku, a sve ostalo za druge zadatke. Slične podatke iznosi pisac o iskustvima rata u Indokini.

U svom zaključku o ratnim iskustvima u vezi sa bliskom vazдушnom podrškom, pisac ističe da je ona izvanredno efikasna i da je za uspeh u savremenoj kopnenoj bici neophodna potpuna povezanost i podrška vatri svih vrsta oružja; zatim, da artiljerijska i vazдушna podrška moraju biti brze i neprekidne i da treba da traju sve dok ih neprijatelj podnosi. Sadašnja američka doktrina u pogledu taktičke vazdušne podrške bazira uglavnom na ratnim iskustvima i primenjuje se u praksi za zajedničku obuku. Princip jedinstva komandovanja ostvaren je u komandi ratišta, kao vrhu komandne piramide.

Pisac ističe da je problem jednakosti ili ravnopravnosti vazduhoplovnog i kopnenog komandanta, tj. komandanta jedinice kojoj se pruža podrška i komandanta one jedinice koja pruža podršku, jedno od najosetljivijih pitanja koje se mora rešiti ako se želi ostvarenje efikasne bliske podrške; pritom on smatra da bi to trebalo rešiti na način kako je to rešeno kod pomorskog vazduhoplovstva.

Sovjetska vazduhoplovna taktika. — Pisac podvlači da Sovjeti duboko veruju u vrednost koju ima taktička vazдушna podrška za njihove kopnene snage i u vezi s tim konstatuje da je njihova osnovna doktrina u suštini vrlo realna. On citira sledeću izjavu Volkova: »Borba za vazдушnu prevlast mora biti prvenstveno usredsređena na kopnene napore i povezana s njima. Razlog je taj što se samo sredstvima kopnene borbe

²⁾ Wings — Prim. S. B.

moгу ostvariti strategiski ratni ciljevi. Nikakva nezavisna vazdušna operacija ne može postići rezultate onog značaja koji imaju vazdušna dejstva vođena u cilju da celokupni kopneni napor postigne uspeh«. Pisac navodi i slične izjave sovjetskog konstruktora Iljušina i maršala Veršinina, koje takođe potvrđuju sovjetsku doktrinu. Razmatrajući tu istu doktrinu u odnosu na podršku kopnene vojske, pisac iznosi njenu veoma uspešnu primenu u ratu protiv Nemačke. U vezi sa postojećom doktrinom, pisac razmatra i organizaciju sovjetskog vazduhoplovstva i konstatuje da je ono organizovano tako da može da odgovori bilo saradnji, bilo potpunoj integraciji sa kopnenom organizacijom — kao njen sastavni deo. U pogledu potčinjavanja vazduhoplovnih jedinica za podršku kopnenim jedinicama, pisac smatra da su Sovjeti postigli jedinstvo komandovanja koje je od vitalnog značaja na bojištu.

Pisac se u daljem razmatranju i podvlačenju uloge i značaja vazdušne podrške poziva na mišljenja raznih vojnih stručnjaka; tako, naprimer, citira mišljenje Džona Tejlora, koji smatra da je bliska vazdušna podrška jedno od najdragocenijih sredstava kojim moderna armija može raspolagati i da je sasvim sigurno da će kopnene snage zahtevati u budućnosti sve veću vazdušnu zaštitu³⁾. Pisac dalje ističe da se vojni naučnici i taktičari, pa čak i vojni komandanti, slažu sa navedenom koncepcijom, stim da se moraju rešiti detalji koliko, kada, i ko treba da pruža podršku. Nasuprot kopnenim komandantima i njihovom stanovištu da im je odgovarajuća vazdušna podrška u svako doba neophodna, vazduhoplovni stručnjaci su protivni tome. Oni su naročito protivni potčinjavanju kopnenim komandantima.

Pisac se slaže sa sadašnjim doktrinama (ukoliko je u pitanju neprijatelj sa velikim i snažnim vazduhoplovstvom) da će se i taktičko vazduhoplovstvo koristiti prvenstveno za taktičke vazdušne protivnapade i odbranu, dok će bliska vazdušna podrška kopnenih snaga doći tek na treće mesto. Međutim, ako se od takvog neprijatelja nikad ne zadobije prevlast u vazduhu, pisac smatra da u tom slučaju kopnena vojska verovatno nikada neće ni dobiti blisku podršku, ili će je ipak dobiti

samo u onom stepenu u kom je ta prevlast ostvarena.

Na osnovu razmatranja vojnih i vazduhoplovnih suprotnosti u pogledu koncepcije o taktičkoj vazdušnoj podršci, pisac iznosi jedno moguće rešenje, a to je uspostavljanje *trupnog vazduhoplovstva*, koje bi bilo pod neposrednom komandom kopnenih snaga. U vezi s tim, on iznosi francuska mišljenja o upotrebi lakih aviona za vreme rata u Indokini, ističući osnovne karakteristike tih aviona i postignute rezultate.

Na kraju svojih razmatranja, pisac daje svoj zaključak u kome podvlači da je bliska vazdušna podrška kopnenih snaga nužnost Armije SAD. On takođe iznosi da je kopnena vojska zvanično dala na znanje ratnom vazduhoplovstvu koliko i u kom obimu joj je potrebna bliska vazdušna podrška, ali da ratno vazduhoplovstvo na to nije dalo odgovor. Komandanti jedinica kopnene vojske takođe su, vodeći računa o osnovnom principu ratovodstva, tj. o jedinstvu *komandovanja na ratištu*, zatražili da im se vazduhoplovstvo za taktičku podršku stavi pod operativnu potčinjenost, pošto sadašnja doktrina ne obezbeđuje kopnenim snagama, angažovanim u borbi, odgovarajuću blisku podršku. Pisac ističe da ni taj zahtev ratno vazduhoplovstvo nije usvojilo, već je, kao protiv razloge, iznelo nove principe: »elastičnost, centralizovano komandovanje i uspostavljanje dopunske ili zajedničke ravnopravne komande u odnosima između vazduhoplovnih i kopnenih komandanata«. Pisac smatra da sadašnja američka doktrina ne zadovoljava, bez obzira na uspostavljanje zajedničkih centara operacija na stepenu armije, pa i kod nižih jedinica, ako se ima u vidu još i potreba zemaljskih vazduhoplovno-kopnenih veza, skupi avioni i potreba visokoobučenog letaćkog kadra taktičkog vazduhoplovstva. On smatra da je armija u mogućnosti da obezbedi sredstva svoje sopstvene bliske vazdušne podrške mnogo jeftinijim sredstvima nego kada to čini ratno vazduhoplovstvo.

Pisac završava zaključkom da bi bilo korisnije imati avione onda kada su potrebni, tj. kada se potreba pojavi, stim da njima lete piloti koji shvataju potrebe kopnenih jedinica sa kojima saraduju i čiji su sastavni deo; pritom ističe Sovjetski Savez, sa njegovom velikom armijom koju snažno podržava taktičko vazduho-

³⁾ Povodom nedavnog članka u *Royal Air Force Quarterly*.

plovstvo — pod komandom kopnenih komandanata.

*

Po mom mišljenju, pisac članka je uspešno i sa punim razumevanjem problematike, uloge i zadataka *taktičkog vazduhoplovstva*, dao detaljnu kritičku analizu postojeće doktrine vazdušne podrške u SAD, ukazujući pritom na moguća rešenja spornih pitanja. On se naročito zalaže za uspostavljanje *trupne avijacije*, koja bi bila pod neposrednom komandom komandanata trupnih jedinica. Međutim, razmatrajući i analizirajući američku doktrinu, pisac je pokušao da svoja gledišta uopšti, zanemariivši specifične uslove malih zemalja ili zemalja koje raspolažu uglavnom samo taktičkim vazduhoplovstvom, te pri korišćenju članka to treba imati u vidu.

Pored toga, ma koliko da je reljefno i ubedljivo izneo osnovne zadatke taktičkog vazduhoplovstva, a naročito značaj *bliske vazdušne podrške* za kopnene tru-

pe, pisac je, po mom mišljenju, olako prešao na borbu za prevlast u vazduhu kao prioritetni zadatak, stim da trupe ostaju i čekaju sve dok avijacija ne reši pitanje prevlasti, pa makar i samo lokalne. Smatram da je trebalo uzeti u obzir opšte mogućnosti ostvarenja lokalne prevlasti na današnjem stepenu razvoja savremenog vazduhoplovstva. Pisac u ovome nije ubedljiv i njegovo se gledište ne može uopštiti. On, istina, navodi da će prioritet zadataka biti onaj koji odredi komandant ratišta, što znači da trupe ustvari mogu dobiti blisku podršku i pre izvojevanje prevlasti u vazduhu; dakle, one ne moraju, a veoma često i neće čekati. Zatim, ako je, prema mišljenju pisca, moguća bliska podrška trupa *trupnom avijacijom* i pre prevlasti koju treba da ostvari *taktičko vazduhoplovstvo*, mislim da nema razloga na da trupe čekaju dok se ta prevlast ne izbori. Uz ove napomene, članak je u celini interesantan, koristan i aktuelan.

S. B.

Pukovnik Monfor: NEKA RAZMIŠLJANJA O ZEMLJIŠTU I TOPOGRAFSKIM I TAKTIČKIM OBJEKTIMA¹⁾

U članku su izneta razmatranja o ulozi zemljišta i njegovom uticaju na izvođenje borbenih dejstava kroz istoriju i u savremenim uslovima.

U prvom delu članka pisac razmatra ulogu zemljišta i odnos između zemljišta i neprijateljskih snaga, ističući da su ove snage uvek predstavljale objekat dejstva suprotne strane i da je osnovni cilj svake borbe bio njihovo tučenje, a ne osvajanje zemljišta. U drugom delu se kritički osvrće na pridavanje značaja zemljištu u Švajcarskoj armiji i razmatra ulogu zemljišta i njegov uticaj na strategiju i taktiku danas, ističući da je i u savremenim uslovima njegova uloga ostala nepromenjena i drugostepena.

U bitkama antičkog doba uloga zemljišta u taktičkom pogledu bila je skoro minimalna. Pri izboru bojnog polja vojskovođe su jedino vodile računa o tome da za sudar s neprijateljem izaberu ravno

i čvrsto zemljište na kome mogu razviti svoju vojsku. No, zemljište ni u kom slučaju nije predstavljalo cilj, odnosno objekat dejstva; neprijateljska armija i njeno razbijanje i uništenje bio je jedini cilj dejstva svake protivničke strane.

Tako isto i u bitkama novijeg doba — do epohe Napoleonovih ratova — koje su često imale karakter isključivo frontalnog sudara, zemljište i manevar imali su samo pomoćnu ulogu. Odlučujući činioci za ishod sudara bili su fizička snaga boraca, čvrstina i moral jedinice i silina udara. Jedini cilj bio je neprijatelj koga je trebalo pronaći i tući gde god se sretne, dok je izboru bojnog polja, odnosno mesta sudara, poklanjana manja pažnja.

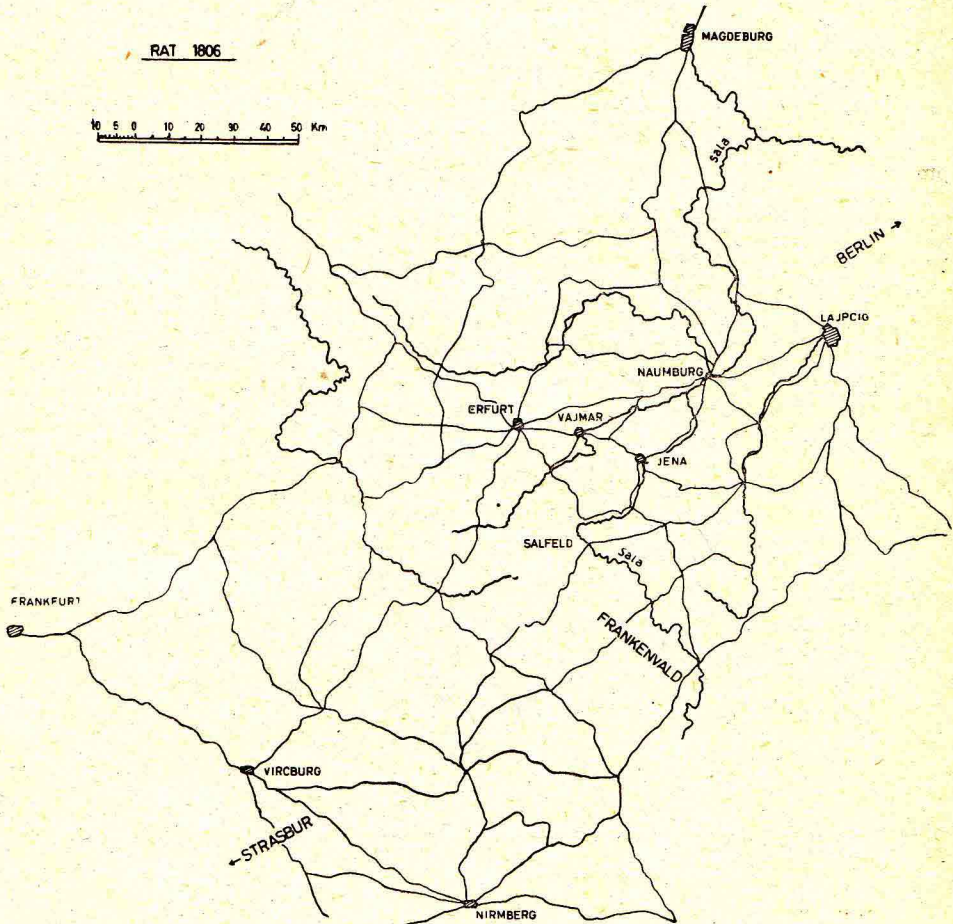
Sa povećanjem prostorijsa sudara, koje je došlo kao posledica većeg brojnog stanja oružanih snaga i jedinica, kao i primene manevra (za čije je izvođenje bio potreban prostor), zemljište je postepeno igralo sve veću ulogu. Uvođenjem vatrenog oružja još je više povećana uloga zemljišta, ali mu se, ipak, nikad nije pridavala bitna važnost. Ovu svoju konstataciju pisac potkrepljuje analizom strategijskih i taktičkih planova i postupaka pro-

¹⁾ Quelques réflexions sur le terrain: objectifs topographiques, objectifs tactiques, par le colonel divisionnaire Montfort, *Revue militaire suisse*, maj i jun 1955.

tivničkih strana u Francusko-pruskom ratu 1806 godine (skica 1).

Pred početak ovog rata Francuska armija bila je razmeštena — na odmoru u cilju oporavka — u jugozapadnom delu Nemačke, a Pruska oko Erfurta i Vajma-

angažovati radi zaštite svoje prestonice. Prusko komandovanje koje je, izgleda, takođe htelo da preduzme ofanzivu, predviđalo je nastupanje opštim pravcem prema Vircburgu u cilju presecanja otstupnice Francuske armije prema Majncu i

Skica 1

ra. Namera Napoleonova bila je da se oslobodi Prusa, tj. da potuče Prusku armiju pre no što joj priteknu u pomoć saveznici Rusi. Da bi prinudio Pruse da prime bitku, Napoleon je kao opšti pravac nastupanja izabrao pravac prema Berlinu koji preko Saksonske vodi ka pruskoj granici, pretpostavljajući da će na tom pravcu naići na Prusku armiju koja će se

Strazburu. Prema tome, pri izradi ratnih planova obeju strana zemljište je uzimano u obzir samo za određivanje pravaca nastupanja, dok je stvarni objekat dejstva bila neprijateljska armija koja se nalazila, odnosno trebala da se nalazi, na tim pravcima.

U izvođenju svog ofanzivnog plana Napoleon je ostao dosledan načelu da

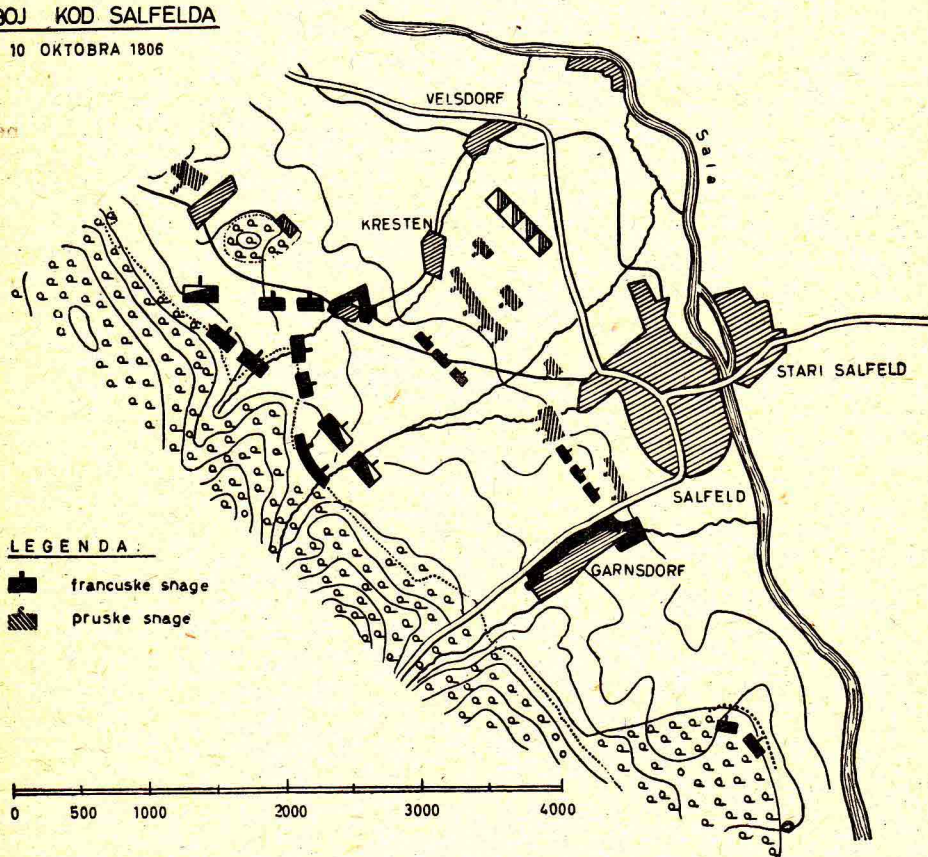
objekat dejstva može da bude samo neprijateljska armija i da direktrisa operacije ne zavisi samo od geografske situacije ratišta, već i od mesta, odnosno položaja neprijateljskih snaga na strategijskoj šahovskoj tabli. Zbog toga je u toku cele ove kampanje ostala nepromenjena njegová namera i težnja da se još od po-

bi se preko njih došlo do glavnog objekta — neprijateljskih glavnih snaga. Tako je, naprimer, osvajanje Naumburga na putu Vajmar—Lajpcig imalo za cilj presecanje verovatne otopupnice neprijatelja.

Kao taktički primer shvatanja uloge zemljišta i geografskih objekata u toku istog rata pisac navodi boj kod Salfelda

BOJ KOD SALFELDA

10 OKTOBRA 1806

Skica 2

četka neprijateljstava postavi bočno prema neprijateljskim snagama u cilju obuhvatnog dejstva i presecanja otopupnice njihovoj glavnini, u čemu je na kraju i uspeo. Pri ovome je zemljište imalo drugostepenu ulogu, pošto je opšti pravac nastupanja bio određen položajem glavnine neprijateljskih snaga i njihove verovatne otopupnice. Zemljišni objekti predstavljali su pomoćne objekte dejstva, da

(skica 2). Jedna pruska divizija (princa Luja Pruskog) držala je mostobran na zapadnoj obali reke Sale, sa zadatkom odbrane prelaza kod Salfelda i napada na neprijatelja pri njegovom debušovanju iz Frankenvalda u ravnici na zapadnoj obali Sale. Prema tadašnjoj doktrini Pruske armije smatralo se kao sigurno da će Salfeld, sa skladištima i prelazima preko reke Sale i kao raskrsnica puteva, biti obje-

kat dejstva francuskih snaga. Na ovakvom shvatanju strategisko-taktičkog značaja Salfelda, kao geografskog objekta, bio je zasnovan plan princa Luja da napadne neprijatelja u bok pri njegovom nastupanju ka Salfeldu. Međutim, francuski generali, proizašli iz Revolucije, nisu poznavali ovu teoriju o geografskim objektima, već su težili jednom jedinom cilju — da tuku neprijatelja. Zbog toga Lanov korpus i nije izvršio napad na sam Salfeld, već je preduzeo manevar za uništenje pruske divizije, kojom prilikom je uspeo da je u toku jednodnevnog boja potpuno razbije.

Kao što se iz prednjeg izlaganja vidi, u Napoleonovim planovima i dejstvu francuskih jedinica zemljište je igralo drugostepenu ulogu. Sve je bilo podređeno situaciji kod neprijatelja, odnosno položaju i namerama neprijateljskih snaga. Ciljevi ofanzivnih dejstava nisu bili geografski objekti, već neprijateljske snage koje je trebalo tražiti i tući pod što povoljnijim uslovima.

U daljem izlaganju pisac ističe negativne posledice pogrešnog shvatanja uloge zemljišta od strane francuskog komandovanja u ratu 1870/71 godine, kao i pravilno shvatanje uloge i odnosa zemljišta i neprijateljskih oružanih snaga od strane nemačkog komandovanja. Naime, u toku celog rata, a naročito u njegovom početku, francusko komandovanje je pridavalo veći značaj zemljištu, odnosno geografskim objektima, i vrlo često svoju glavnu pažnju poklanjalo traženju dobrih položaja i odbranbenih linija, što je imalo za posledicu pasiviziranje i slom francuskih oružanih snaga i gubitak rata. Nemačko komandovanje, naprotiv, imalo je pred sobom samo jedan cilj — naći i tući neprijatelja. Prava nastupanja nemačkih snaga prema Parizu pretstavljao je samo geografski pravac na kome je trebalo naći i tući neprijateljsku armiju, ali cilj dejstva nije bio Pariz kao geografsko-strategijski objekat, već neprijateljska — Francuska armija. Što je u drugom delu rata Pariz ipak postao glavni objekat treba tumačiti time što je Moltke smatrao da će Pariz biti težište dejstva francuskih snaga i da će se celokupna Francuska armija angažovati u oslobađanju ovog političkog i geografsko-strategijskog objekta.

Pisac dalje navodi da je i u Prvom svetskom ratu zemljište igralo drugostepenu, a neprijateljske snage prvostepenu ulogu. Ovakav odnos između neprijatelj-

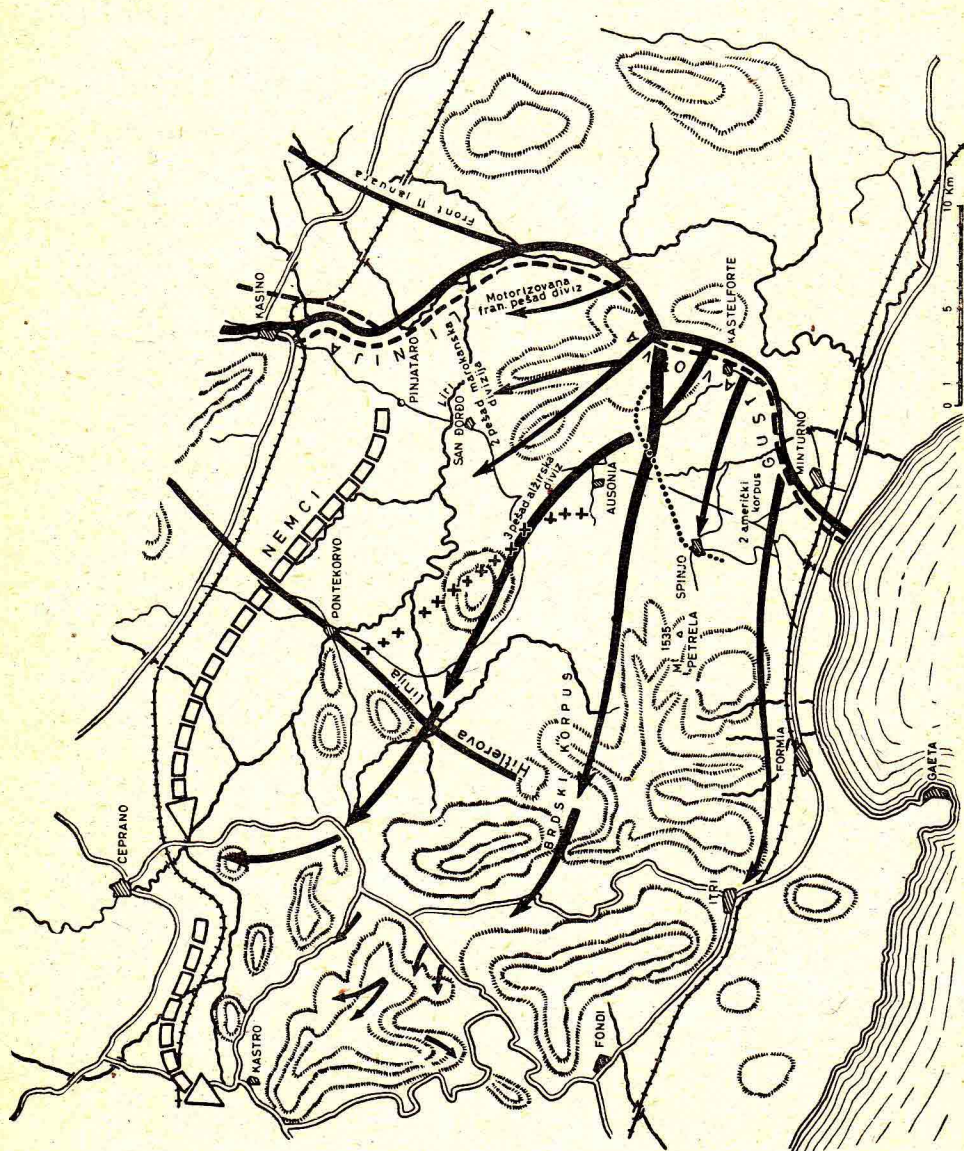
skih snaga i zemljišta ostao je nepromenjen i u Drugom svetskom ratu. Kao dokaz za ovo pisac analizira dejstva savezničkih snaga, odnosno francuskog Ekspedicionog korpusa na Italijanskom frontu 1943/44 godine, posle iskrcavanja kod Salerna. Pod pritiskom savezničkih snaga, feldmaršal Kesselring je odustao od odbrane Napulja, ali je zato odlučio da što je moguće duže štiti Rim. Zbog toga je i doneo odluku za povlačenje u cilju dobijanja potrebnog vremena za pripremanje solidnih odbranbenih položaja na reci Gariljano i u Abrucima (*Gustavova i Hitlerova linija* — skica 3). Po izvršenom proboju neprijateljske odbrane na reci Gariljano, odnosno *Gustavove linije* 14 maja 1944 uveče, divizije francuskog Ekspedicionog korpusa nalazile su se na liniji Pinjataro — San Đordo — Ausonia — Spinjo. Desno od njih nalazio se 13 britanski korpus u visini puta Kasino — Pinjataro, a levo 2 američki korpus između Spinja i mora. Komandant francuskih snaga rešio je da do maksimuma iskoristi postignutu pobedu na reci Gariljano da bi sprečio neprijatelja da organizuje odbranu na sledećoj — *Hitlerovoj odbranbenoj liniji*. U tom cilju je odlučio da *Hitlerovu liniju* zaobiđe s juga, s tim da najpre ovlada masivom Petrele koji greškom Nemaca nije bio posедnut. Za izvršenje ovog zadatka formiran je brdski korpus od 4-te brdske marokanske divizije i 9.000 gumičea. U vremenu od 15 do 24 maja ovaj je korpus imao kao stalan zadatak obilazak svojim desnim krilom neprijateljskih snaga koje su u dolini reke Liri pružale otpor nastupanju francuskih i britanskih divizija. Pri ovome je korpus u četiri mah ponovio obilazni manevar prema desnom krilu neprijateljskih snaga u dolini reke Liri i na taj način olakšao nastupanje savezničkih snaga dolinom ove reke, prisilivši na kraju neprijatelja na opšte povlačenje prema severozapadu. Pri ovome se važnost planinskog zemljišta (*masiva Petrele i dr.*), na kome je brdski korpus nastupao i izvodio obilazni manevar, nije ogledala u njegovom dominirajućem položaju nad dolinom reke Liri, već je ista proizilazila iz postojanja nemačkih snaga u dolini ove reke koje je trebalo zaobići. Orografski stvor zemljišta imao je samo utoliko značaja što je omogućavao ostvarivanje zamisli francuskog komandovanja da se zaobiđe glavnina nemačkih snaga i izmanevruju njihovi dobro utvrđeni položaji u dolini reke Liri (*Gustavova i Hitlerova linija*), da im se

preseku saobraćajne linije, odnosno otstupnica ka Rimu.

*

Po izvršenoj analizi uloge zemljišta kroz istoriju i u toku pojedinih ratova, bitaka i bojeva, pisac prelazi na kritičko razmatranje shvatanja uloge zemljišta

i odnosa topografskih i taktičkih objekata u Švajcarskoj armiji. On pritom odmah ističe da školovanje višeg komandnog i instruktorskog kadra u stranim vojnim školama, kao i korišćenje strane vojne literature, imaju svoga odraza na strategiska i taktička shvatanja, pa i na

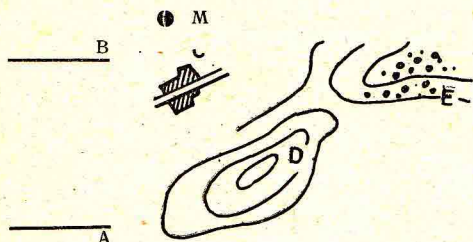

Skica 3

shvatanja uloge zemljišta i njegovog uticaja na borbena dejstva.

Iako »Opšta pravila o vođenju trupa« u Švajcarskoj armiji (odgovaraju našoj ORS — Š. H.) govore o obuhvatu, dvostrukom obuhvatu, napadu na bok, probouju i opkoljavanju neprijatelja, ipak bi se, kaže pisac, proučavajući taktičke zadatke i čitajući ili slušajući zapovesti, moglo poverovati kao da se očekuje borba protiv zemljišta. U taktičkim zadacima, osnovnim zamislima i zapovestima izrazi »odlučio sam da zauzmem vis...« ili »n-ta divizija zauzeće prelaze na...« stvaraju utisak kao da je osnovni cilj borbe zauzimanje zemljišta, odnosno topografskih objekata, a ne tučenje neprijateljskih snaga. Možda bi se moglo primećivati da se tu radi samo o načinu izražavanja, ali se ovakav izgovor ne može primiti. Jer, ovakvo formulisanje zamisli i zadatka jedinicama može dovesti do toga da komandni kadar, naročito viši, izgubi iz vida krajnji cilj borbe — uništenje neprijatelja (kao što to i predviđa tačka 236 pomenutih pravila).

Pisac smatra da između francuske formule iz 1914, o napadu na neprijatelja »svuda gde god se sretne«, i sadanje švajcarske — o napadu na zemljišne tačke, a da se često i ne zna da li se na njima nalazi neprijatelj — treba naći izvjesnu sredinu. Ona je izražena u jednoj francuskoj odredbi prema kojoj »objekat napada treba da bude zemljišna tačka ili deo zemljišta posjednut od strane neprijatelja«.

Skica 4

Da bi objasnio razliku između objekta i pravca dejstva, pisac se koristi sledećim primerom (skica 4): Snage koje se nalaze u rejonu A treba da napadnu bok neprijateljskih snaga za koji je utvrđeno da se nalazi u rejonu B. »Objekat napada« tih snaga je bok neprijateljskih snaga (u rejonu B), a »pravac — osa — napada« je A—B. Da li od A prema B treba ići pravo, odnosno neposredno, ili je potrebno koristiti zaobilazan put, zavisiće od uslova

zemljišta (pogodnosti za dejstvo snaga, prikriveno kretanje i dr.) i neprijateljskog dejstva. Naprimer, ako se pri nastupanju od A prema B naide na selo C posjednuto od neprijatelja, biće potrebno da se napadne i zauzme, pošto ono sprečava da se dostigne određeni cilj, odnosno objekat B — bok neprijateljske glavnine. Za izvršenje napada na selo potrebna je vatrena podrška i iz rejona D. Međutim, rejon D se nalazi pod vatrom neprijatelja koji je poseo šumu E. Zbog toga će biti potrebno da se prvo zauzme šuma E, zatim postavte sredstva za vatrenu podršku u rejonu D, a potom napadne i zauzme selo C. Tek potom se može produžiti nastupanje u cilju napada na bok neprijateljske glavnine u rejonu B. Iako ova dejstva za savladavanje neprijateljskog otpora u selu C i šumi E udaljavaju snage iz rejona A od pravca nastupanja A—B, ona olakšavaju nastupanje i približavaju ih krajnjem cilju — objektu napada.

Ako bi se u toku nastupanja saznalo da se bok neprijateljskih snaga ne nalazi u rejonu B već, naprimer, u rejonu M, onda neće ni biti potrebno da se napad izvodi u pravcu B, već u pravcu M, da bi se dostigao objekat napada — neprijateljski bok, što će izazvati promenu pravca od B prema M.

Iz navedenog primera jasno se vidi razlika između objekta dejstva koji se ne menja i koji uvek treba da predstavljaju neprijateljske snage, i pravca dejstva materijalizovanog zemljišnim objektima koji predstavljaju samo sredstvo da se dođe do objekta i koji se prema potrebi može menjati.

Kada je 1806 Napoleon preduzeo nastupanje na Berlin, ovaj grad je predstavljao samo tačku geografskog pravca a nikako i objekat dejstva. Izborom ove važne geografske tačke za pravac nastupanja bila je izražena Napoleonova namera da prisili prusku vojsku da mu se suprotstavi u odbrani svoje prestonice kako bi je mogao potući. Pruska armija je, dakle, bila i ostala jedini objekat dejstva Napoleonove armije. Postupak maršala Lana u boju kod Salfelda je još jedan dokaz više da objekat dejstva treba da budu neprijateljske snage, a ne geografski i topografski objekti.

Tako isto i primeri iz poslednjeg svet-skog rata potvrđuju ovu postavku. Ponavljanje u četiri maha obuhvatnog manevra od strane francuskih snaga preko visova na levoj obali doline reke Liri nije imalo za cilj zauzimanje visova, već obuhvata-

nje desnog boka nemačkih snaga u dolini ove reke. Izabrani pravci dejstva i zemljišne tačke koje je trebalo zauzeti pri izvođenju ovog ponavljjanog manevra igrali su samo drugostepenu ulogu i njihov je značaj bio uslovljen prisustvom nemačkih snaga, odnosno njihovog desnog boka.

Iz navedenog pisac izvodi zaključak da se nijedan manevar ne može bazirati jedino na topografskim objektima preko kojih se samo dolazi do osnovnog cilja borbe — neprijatelja. Ne treba se boriti ističe on, protiv zemljišta, već protiv neprijatelja na zemljištu. Zbog toga je uvek potrebno tražiti neprijatelja i tući ga. On smatra da pravilske odredbe o tome »da je potrebno znati odlučiti se i onda kada je situacija nejasna«, tj. kada se ne raspolaze potrebnim podacima o neprijatelju, treba smatrati kao izuzetak. Neizvesna situacija najčešće je posledica nedovoljne organizacije izviđačko-obaveštajne službe ili nedovoljne obučenosti organa ove službe i zbog toga to treba smatrati kao izuzetan slučaj. Pravilo je: tražiti neprijatelja i saznati gde se nalazi i u kakvom rasporedu, kakva mu je jačina i sastav i šta namerava da uradi. A ovo se može postići samo dobro organizovanom izviđačko-obaveštajnom službom.

Razmatrajući uticaj zemljišta na strategiju i taktiku, pisac navodi da zemljište ispoljava svoj uticaj na strategiju samo u pogledu komunikacija, a na taktiku i u pogledu preglednosti i vatrenog dejstva. Pravilno iskorišćavanje zemljišta i u okviru strategije i u okviru taktike iziskuje sposobnost u određivanju bitnih zemljišnih tačaka. A to su raskrsnice puteva, tačke obaveznog prelaza (planinski prevoji, prelazi na rekama i sl.), šume, naseljena mesta, dominantne ili bočno postavljene tačke i delovi zemljišta sa kojih je moguće osmatrati i staviti pod vatru izvesne prolaze ili šire prostorije. Zbog toga je potrebno da komandni kadar, naročito pešadskih i artiljerijskih jedinica, shvati i usvoji suštinu značaja bitnih delova zemljišta. Ovo se postiže proučavanjem i procenom zemljišta i njegovog uticaja na izvođenje strategijskih i taktičkih radnji. To proučavanje, odnosno procena, obično se vrši na samom zemljištu putem izviđanja. Karta je samo pomoćno

sredstvo, bilo da se pomoću nje proučava zemljište pre početka izviđanja, ili da njeno proučavanje zamenjuje izviđanje kada ne postoje mogućnosti za njegovo izvođenje.

Pisac smatra da izviđanje i proučavanje zemljišta treba vršiti metodički, prvo u vezi sa dobivenim zadatkom, a potom u vezi sa osnovnom zamisli o načinu izvršenja zadatka i primenom odgovarajućeg manevra. Komandant treba da se interesuje za zemljište i da i pre prijema zadatka, koliko god mu bude moguće, izvidi i upozna zemljište na kome bi njegova jedinica mogla biti angažovana.

Potom pisac ističe da je njihovo (švajcarsko) visoko planinsko zemljište njihov najbolji saveznik i da ga treba dobro poznavati, izvideti i ojačati, pojačavajući vrednost njegovih prirodnih prepreka rušenjem veštačkih objekata. Međutim, zemljište ne treba uzimati samo za sebe kao cilj. Zemljišne tačke predstavljaju objekat dejstva samo onda kad su posednute neprijateljskim snagama. Konačni cilj svake borbe, čak i za one koji će ostati u strategijskoj defanzivi, jeste da se neprijatelj potuče. A da bi se ovo postiglo potrebno je znati gde se on nalazi.

Na završetku članka pisac napominje da uvođenje atomskog oružja ne menja niukoliko navedena gledišta o ulozi zemljišta i odnosu između topografskih i taktičkih objekata.

*

Po mome mišljenju zemljište predstavlja važan ali ne i presudan činilac borbene situacije. Neprijateljske snage i njihovo uništenje jesu osnovni i jedini cilj svih borbenih dejstava, a zemljište služi samo kao jedno od sredstava da se postigne taj cilj. Zemljište, s obzirom na karakter, može da olakša ili oteža pripremu i izvođenje borbenih dejstava. A pravilno iskorišćeno može u znatnoj meri da smanji prednosti koje ima jači i tehnički bolje opremljen neprijatelj.

Stoga poznavanje uticaja i pravilno korišćenje zemljišta imaju veliki značaj za celishodnu upotrebu jedinica u ratu.

Potpukovnik Klarans De Rojs: KROZ ATOMSKE NAOČARI¹⁾

Pisac počinje svoja izlaganja postavkom koju sada već mnogi usvajaju — da je atomska era zvanično počela opitom (eksplozijom) izvršenim početkom maja 1945 godine u Novom Meksiku. U to vreme je bilo malo ljudi koji su mogli da pretpostave značaj i posledice svega toga. Svet je i dotle bio naviknut na razne izume i novine, ali ne i na ovakve vrste — od tako odlučujućeg značaja.

Da bi podvukao značaj nuklearnog oružja, pisac navodi nastojanja predsednika Linkolna od januara 1861 godine, zasnovana u to doba na još nepotvrđenoj teoriji, da je moguće prebacivanje trupa i materijala na udaljenje od 250 km dnevno, brzinom od 80 do 95 km na čas. Samo 4 godine kasnije, januara 1865, ta su nastojanja bila i ostvarena — to je bilo omogućeno motornim prevoznim sredstvima. Međutim, ovakva kao i njima slična ostvarenja neznatna su, po svojim rezultatima i posledicama, kada se uporede sa upotrebom nuklearnog oružja.

Ovo upoređenje izneto je — ističe pisac — da bi se opravdala nesigurnost i neodređenost kojima se odlikuje današnja atomska doktrina. Njen razvoj ne ide ukorak sa tehničkim napretkom i vrlo je verovatno da je u vojnoj istoriji ovo prvi slučaj da je taj nesklad dostigao takvu razmeru.

Dosad je mnogo napisano, nastavlja pisac, i mnogo je časova utrošeno u razmatranju za i protiv razloga u pogledu upotrebe nuklearnog oružja i odgovarajućih izmena u organizaciji i doktrini. Međutim, i pored svega toga, dosad nisu izvršene nikakve značajnije izmene. Stoga je vreme, podvlači pisac, da se stane, analizira i prihvati ili odbaci ono što je dosad rečeno i napisano.

Zasad postoje dva mišljenja o nuklearnom oružju i njegovim mogućnostima. Po jednom, ono je »lek protiv svih bolesti«, jer se njegovom upotrebom neprijatelj može »baciti na kolena« i ubrzo zatim pobediti. Po drugom, ono je jedna vrsta oružja veoma velike moći, ali ga, ipak, ne treba bitno razlikovati od drugih

sredstava za vatrenu podršku. Međutim, po mišljenju pisca, na osnovu svih dosadašnjih eksperimentalnih istraživanja, manjevara i realnih razmatranja, izgleda da istina leži negde između ova dva, dijametralno suprotna, gledišta. Ovo ne zato, kaže pisac, da bi se postigao logičan kompromis, već stoga što se takav zaključak nameće kao neminovan i jedino realan. To, razume se, ne bi trebalo shvatiti kao potcenjivanje moći nuklearnog oružja. Naprotiv, ovakvo gledište samo uliva poverenje da će principi rata i dalje ostati u važnosti.

Na osnovu dosadašnjeg iskustva moglo bi se pretpostaviti da će nuklearno oružje najviše poremetiti dosada postojeći odnos između vatrene podrške i manevra. Pre njegovog uvođenja u upotrebu, komandant je, pre donošenja odluke od koje zavisi vrsta manevra, cenio sopstvene snage i njihov raspored, mogućnosti neprijatelja i njegov raspored. Danas komandant ceni iste te elemente, ali u raspoloživa sredstva mora da uključi i atomsku podršku. Ova će vatrena podrška možda postati odlučujući faktor pri donošenju odluke — »kako«, »gde« i »kada«. Drugim rečima, možda će vatrena podrška u mnogim slučajevima nadvladati manevr. Može se sa sigurnošću računati, podvlači pisac, da će komandant pridavati atomskom oružju istu važnost kao i najvećoj potčinjenoj jedinici.

Po njegovom mišljenju, proboj, upotrebom atomskog oružja, postaća najpoželjnija vrsta manevra. Ovo stoga što obuhvat krila, koja redovno brane slabije snage neprijatelja, ne pruža mogućnosti da se do maksimuma iskoristi atomska vatrena podrška.

U svom daljem izlaganju pisac razmatra pojedine detalje i pokušava da nazre »kroz već prilično otškrinuta vrata« buduću doktrinu taktičke upotrebe nuklearnog oružja. On smatra da već u današnjim postavkama o budućoj doktrini ima zdravih elemenata, jer su baš oprečna mišljenja dokaz da se problem ozbiljno proučava.

Masiranje snaga. — Pisac je mišljenja da ne treba gubiti iz vida prirodnu težnju neprijatelja da usredsredi gro svojih snaga pravcem na kome će postići

1) Through the Atomic Looking Glass, by Lieutenant Colonel Clarence C. De Reus, *Military Review*, jun 1955.

željeni uspeh, bez obzira na to da li se radi o 1 pušci, 1 minobacaču, 1 artiljeriskom oruđu ili o 10 atomskih bombi. Termin masiranje ne mora da znači prikupljanje velikih snaga na maloj prostori, niti, pak, da to treba da bude propraćeno velikim količinama materijala u skladištima. Masiranje je relativna stvar.

Biće uvek potrebno, nastavlja pisac svoja izlaganja, da se na datoj prostori prikupke nadmoćne snage kako bi se neprijatelju nametnula sopstvena volja. Ako neprijatelj zauzme rastresiti borbeni poredak, srazmerno opasnosti od nuklearnog oružja — što je sasvim logično — onda treba prikupiti slabije snage na prostori iste veličine kako bi se postiglo masiranje ili superiornost. Ako, pak, neprijatelj ne zauzme rastresiti poredak, nuklearno će naoružanje doprineti borbenoj snazi u tom smislu što će zameniti odgovarajući broj vojnika i što će još uvek obezbeđivati nadmoćnost.

Po jednoj tvrdnji, koja je već dosad dobila široke razmere, mada ni na čemu nije zasnovana, široki frontovi, koji će biti neminovni, nepovoljno će uticati na jačinu odbrane. Međutim, takvo je gledišće nepravilno i ne može da izdrži iole jaču kritiku. Pisac smatra da će se široki frontovi svoditi, ustvari, na šire prostori koje će pružati pogodnije prilaze. Ako se ovome doda još i pokretljivost i inicijativa, onda će svakom komandantu koji se brani na širokom frontu dobro doći veća sloboda manevrovanja i uopšte elastičnost dejstva. Ovakve pak okolnosti prisiliće napadača da cepa svoje snage kako bi se suprotstavio svim slučajnostima.

Pri izvršavanju zadataka u napadu ne treba gubiti iz vida ovu neophodnost: kretati se širokim frontom, na više pravaca, s težnjom da se postigne potreban minimum u masiranju snaga na odlučujućim pravcima — tačkama. Ovo masiranje mora biti ostvareno ne samo prisustvom snaga uopšte, već i u najpogodnije vreme. Da bi se ovo ostvarilo potrebna je jača kontrola od strane pretpostavljene komande; veća pokretljivost, ali ne jedino u smislu mogućnosti upotrebe vozila; mogućnost i sposobnost komandanta da najcelishodnije upotrebljava raspoložive snage i sredstva za što uspešnije izvršenje dobivenog zadatka.

Pisac naročito ističe potrebu da se odmah po izvršenom zadatku masirane snage rastresito rasporede. Ovim će se na minimum smanjiti vreme kada sopstvene snage pretstavljaju za neprijatelja pogodne ciljeve.

Pokretljivost. — Da bi što plastičnije prikazao važnost pokretljivosti u napadu, pisac upoređuje borbena dejstva sa igrom dobro izvežbanog fudbalskog tima. Pritom on naročito podvlači potrebu brzine, stvaranja malih »šupljina« i njihovog brzog korišćenja u cilju probijanja do gola protivnika.

Da bi se postigla što bolja pokretljivost, pisac smatra da je potrebno imati laka oklopna vozila izvanredne sposobnosti za kretanje i van puteva, jako razvijenu komunikacisku mrežu, brojna sredstva i načine za izbacivanje nuklearnog oružja i najneophodniju komoru. Sve ovo izaziva potrebu da se raspolaze jednim sredstvom za snabdevanje velike brzine koje će biti podesno za kretanje po vrlo lošim putevima, pa i van njih. Gledano perspektivno, najcelishodnije bi bilo snabdevanje iz vazduha — helikopterom ili vodećim raketama. Ovo je drugo sredstvo pogodnije jer bi, zbog aerodinamične linije, raspolagalo još većom manevarskom sposobnošću, dometom, brzinom i nosivošću.

O d b r a n a. — Opšte je uverenje i to je, po mišljenju pisca, sasvim pravilno, da se jedino napadom može izvršiti dobiveni zadatak. O odbrani je dosad mnogo raspravljano i tu postoje mnoga protivrečna mišljenja. Do uvođenja atomskog oružja većina se slagala da branilac nema inicijativu, što je donekle i bila istina. Stoga pisac smatra da bi američka doktrina o odbrani trebalo da se odlikuje slobodom inicijative. Na prvi pogled, kako to ističe pisac, ovo izgleda nemoguće, naročito ako se prihvati mišljenje pojedinaca da se treba ukopavati, da treba držati izvesne zemljišne tačke, odnosno da treba biti nepokretan.

Koncepcija odbrane koja ističe na prvo mesto uništenje neprijatelja na prostori najpogodnijoj za branioca, pruža najviše izgleda da branilac zadrži maksimalnu inicijativu. Mora se imati u vidu potreba za što većom prostoriom na kojoj se mogu birati najpogodniji zemljišni objekti. Izbor obuhvata zemljište i po širini i po dubini. Glavni položaj — sada prostorija

između prednjeg kraja i linije iza pukovskih rezervi — mora se, po mišljenju pisca, proširiti kako u pogledu prostora tako i u pogledu definicije. Taj pojam mora obuhvatiti prostor koji leži između prednjih osiguravajućih delova i korpusnih rezervi. Ovo bi bilo potrebno stoga što branilac, da bi zadržao inicijativu i uništio neprijatelja na prostoru koji je on sam izabrao, mora imati takvu dubinu i širinu koje će mu pružiti maksimalni manevarski prostor, potreban da sopstvenim snagama vrši protivnapade, odnosno dovoljan prostor koji će »naterati napadača da razlije svoje snage« na veći broj manjih jedinica, a one će pružati povoljne ciljeve za uništenje. U takvom se slučaju pod »kritičnim zemljištem« smatra prostor na kome branilac planira da uništi napadača, a ne ono koje on teži da održi. Držanje zemljišta po svaku cenu, po mišljenju pisca, često je necelishodno, sem u opravdanim slučajevima. Da bi ovu svoju tvrdnju potkrepio primerom, pisac upoređuje takvo držanje zemljišta sa borbom lukavog boksera koji čitavo vreme borbe većim pokretima izbegava udarce, s vremena na vreme nanosi vešte protivudarce i čuva snagu da na kraju nanese poraz svom protivniku. Samo ipak, malo je, zaključuje pisac, tako većih boksera koji su u stanju da primenom isključivo ovakve taktike, u toku čitave borbe, pobeđe svog protivnika.

Pisac je mišljenja da će se od budućeg sistema odbrane zahtevati da braniocu obezbedi maksimalnu inicijativu, tako da ovaj ne teži za zadržavanjem zemljišta i onda kada to nije opravdano. Uzajamna podrška između bataljona i jačih jedinica — mađa poželjna — biće isuviše rizična. Uzajamna podrška u okviru borbenih grupa, jačine bataljona i manjih jedinica, biće mogućna i poželjna kad god to situacija dopušta. Pri vođenju takve odbrane sva pažnja treba da bude usredsređena na protivnapade, a naročito one sa ograničenim ciljem, sa zadatkom da se neprijatelj uništi baš onda kad je najmanje u stanju da se brani ili da bude ojačan. Ukratko, treba preduzimati one akcije koje su moguće i celishodne; stoga se komandantu nameće kao imperativ da u protivnapadu, ili protivnapadu sa ograničenim ciljem, upotrebi sva raspoloživa sredstva, uključujući i nuklearno oružje. Ovaj osnovni

zahtev takve odbrane izazvaće kod starešina svih stepena potrebu da neprekidno traže mogućnost da svoj ofanzivni duh ispolje u najpovoljnijem momentu. One treba uvek da budu spremne da angažuju i jače snage. Ključ uspeha predstavljaju odlučan protivnapad izvršen sa najvećom žestinom. Najznačajnija odlika takve odbrane biće ta što će se većom upotrebom nuklearnog oružja neprijatelju moći nanositi veći gubici nego ikad ranije.

O t s t u p a n j e. — Značaj otstupanja nije dosad bio tako veliki i stoga, po mišljenju pisca, ono nije ni bilo u dovoljnoj meri proučeno. Danas, međutim, u eri širokih frontova, položaja velikih dubina i malih, ali lako pokretljivih, jedinica, taj je značaj jako porastao i ovladavanje tim načinom dejstva postavlja se kao neminovnost. Ubuduće, u većini slučajeva, će se koristiti otstupanje da se zavara trag neprijatelju.

Sadašnje postavke o otstupanju važiće i ubuduće, stim što će se izvršiti neke izmene. Pri izvršenju same radnje mora se voditi računa o sledećim zahtevima: nanositi teške gubitke neprijatelju, upotrebom nuklearnog oružja kanalisati nastupanje neprijatelja određenim pravcima; na račun zemljišta, stvarati potrebno vreme.

Biće potrebno da više komande imaju jači uvid u situaciju svojih potčinjenih jedinica. To je potrebno da bi se atomskom podrškom postigao što veći efekat i uošte da bi se nuklearno oružje upotrebljavalo u najtešnjem sadejstvu sa dejstvom sopstvenih snaga. Treba težiti da bojište bude »sunderasto«, »tečno«, a to se može postići i održavati jedino ako su snage izvežbane u otstupanju.

S p e c i f i č n a d e j s t v a. — Pretežan broj ovih dejstava odlikovao se dosada gomilanjem snaga i materijala na malom prostoru, što je olakšavalo kontrolu i komandovanje, planiranje i sam pokret. Međutim, takva se dejstva već danas smatraju zastarelim. Prikupljanje žive sile i materijala na polaznim aerodromima, ukrcavanje i grupisanje koje prethodi forsiranju reka, onakvog obima kakva su bila u Drugom svetskom ratu, — neće u buduće biti moguće.

Vazdušno-desantne operacije deliće se ubuduće na dve kategorije. U jednu će spadati sve one u kojima će učestvovati

snage jače od jedne divizije. Njihov će zadatak biti da obezbede uspeh operacije iako su prethodno pretrpele gubitke od atomskog napada. U drugu kategoriju (za koju pisac ističe da će biti najčešća i da najviše obećava) spadaće operacije u kojima će biti angažovane snage jačine jedne pukovske borbene grupe (pešadiski puk sa sredstvima ojačanja) ili divizije. Njihov će zadatak biti da zauzmu kakav objekat, posle čega će eventualno biti moguće brzo spajanje sa sopstvenim snagama pre no što neprijatelj ma šta ozbiljnije preduzme.

Amfibiske operacije velikih razmera, kakve su vođene u Normandiji, biće zbog opasnosti od napada atomskim oružjem vrlo retke. One bi došle u obzir jedino ako bi se neprijatelj prethodno lišio takve mogućnosti.

Helikopter i avion-helikopter mnogo obećavaju. Njihovom upotrebom posle atomskog napada, trupe se mogu iskrcati dublje u neprijateljsku pozadinu, još dok su sopstveni transportni brodovi daleko od obale. Te se snage, ubrzo posle toga, mogu ojačavati daljim iskrcavanjem vazдушnim putem, kao i iskrcavanjem sa mora duž neposrednutih ili slabije posrednutih obala.

Ovakav način dejstva omogućiće još rastresitiji raspored snaga i sredstava. Pisac je mišljenja da će brza eksploatacija dejstva atomskog oružja, upotrebljenog u tesnoj vezi sa forsiranjem, omogućiti brz pokret jedinica i dublje prodore. Pri prebacivanju snaga i sredstava preko reka helikopter će naići na naročito široku primenu.

U jednom budućem ratu, pri upotrebi nuklearnog oružja, značaj obaveštajne službe biće još veći. Ranije, pribavljeni podaci, ukoliko su blagovremeno i bili prikupljeni, retko su kad bili dovoljni. Stoga se nameće, kao neophodno da se ubuduće prikupljaju detaljniji podaci i za kraće vreme.

Proučavanje komandanta neprijateljske strane sa ciljem da se dokuči šta se može očekivati od njega — kao što je to u svoje vreme primenjivao Napoleon — biće od posebne važnosti. U tom pogledu pisac naročito ističe fon Rundšteta. Ova odlika omogućuje da se unapred predvidi buduća akcija neprijatelja.

Obaveštajni oficiri moraju da predviđaju — na osnovu poznavanja mogućnosti i načina dejstva neprijatelja — gde će

najverovatnije biti rejni koncentracije, prikupljanja i pravci prilaza. Ukoliko se blagovremeno raspolaze takvim podacima, uštediće se u materijalu i vremenu, jer će se uvek i blagovremeno tući pravi ciljevi.

Kontraobaveštajna služba — sa svojim osnovnim zadatkom da prikrije nameravane akcije sopstvenih snaga — biće od još većeg značaja. Praksu prošlosti — da se unapred saopšti čitavom sastavu predviđena akcija — treba odbaciti. Efekat atomskog napada naročito zavisi od iznenadenja i stoga se nikako ne može dozvoliti da o prethodnom napadu neprijatelj blagovremeno sazna. Otuda se pojedini podaci moraju čuvati u najvećoj tajnosti, čak i od zainteresovanih jedinica, sve do poslednjeg momenta. Treba nastojati da se prikriju rejni rezervi, važniji vatreni položaji i komandna mesta. To se može postići, pored ostalog, čestim premeštanjem mesta — rejona (sa osnovnih na rezervne), maskiranjem i prikrivenim pokretima.

Logistika će doživeti korenite izmene — ističe pisac. On smatra da, kad god je moguće, treba težiti da se snabdevanje vrši dobijanjem potreba neposredno iz fabrika. Ovakvim će se načinom postići velika ušteda u materijalu, vremenu i ljudstvu; izbeći će se nagomilavanje materijala duž puteva. Danas se snabdevanje vazдушnim putem smatra kao neophodan način jedino kada to situacija nameće. Međutim, kao što je već istaknuto, helikopter, avion-helikopter i vodeća raketa (dirigovani projektil) naići će ubuduće na široku primenu jer se u njih polažu velike nade. Vodeća raketa, baš zbog svoje male osetljivosti, može se uputiti vodećim napravama tamo gde je najhitniji dotur.

Logističke ustanove treba tako postavljati da se snabdevanje omogući i u slučaju njihovog delimičnog uništenja. I ovde treba koristiti dva pravca. Od logističke se delatnosti zahteva da bude uskladenjena sa povećanom pokretljivošću jedinica.

U zaključku pisac ističe da mu je cilj bio da ukaže na izmene koje prethode i za koje se može reći da su neminovne, na prilagođavanja i potrebu daljeg istraživačkog rada. U ratovima vođenim kroz vekove, vatrena moć i manevar stalno su se utrkivali, s tim što je naizmenično

dobijao veću važnost čas jedan čas drugi elemenat. U tom smislu pisac navodi niz bitaka i ratova vođenih u prošlosti. Bitka kod Kane bila je pobjeda manevra nad vatrenom moći. Rat dweju ruža (1455 — 1485), pretstavlja niz izolovanih sukoba u kojima je vatrena moć trijumfovala nad manevrom. U Građanskom ratu SAD manevrar je odneo prevagu nad vatrenom moći. U Prvom svetskom ratu vatrena je moć ukočila manevrar. Poslednjih godina Drugog svetskog rata manevrar je bio pobjedonosan. Ako se ovo utrkiavanje nastavi, može se sa sigurnošću očekivati, ističe pisac, da će vatrena moć nadvladati manevrar.

Pridajući vatri ovakav efekat i značaj, pisac ukazuje na potrebu da se svaki pojedinac u vojsci pozabavi iznetim problemima kako bi se došlo do što realnijih zaključaka. Na kraju on podvlači da ne pretenduje da je svojim razmatranjima dao definitivne odgovore na pitanja koja se danas postavljaju pred vojnu nauku. Naprotiv, on smatra da ona mogu poslužiti jedino kao »polazna tačka«; da se iz tih razmatranja mogu razviti ozbiljne studije koje će poslužiti kao materijal za formiranje danas tako neophodne politike i doktrine.

T. L.

„MALA VOJNA BIBLIOTEKA“

Izišla je iz štampe 25 sveska:

OBAVEŠTAJNA SLUŽBA SLUŽI KOMANDANTIMA

od pukovnika

R. Glasa i F. Dejvisona

U ovoj knjizi se daju uputstva kako treba vršiti obaveštajnu službu u miru i ratu u Armiji SAD. To su, ustvari, razrađena zvanična pravila i gledišta američke Komandno-štabne škole. Iako se ta gledišta razlikuju od naših, knjiga ipak može dobro poslužiti ne samo obaveštajnim organima već i svim ostalim starešinama.

**Knjiga ima 179 stranica, 20 skica i 4
priloga u više boja; cena 200 dinara.**